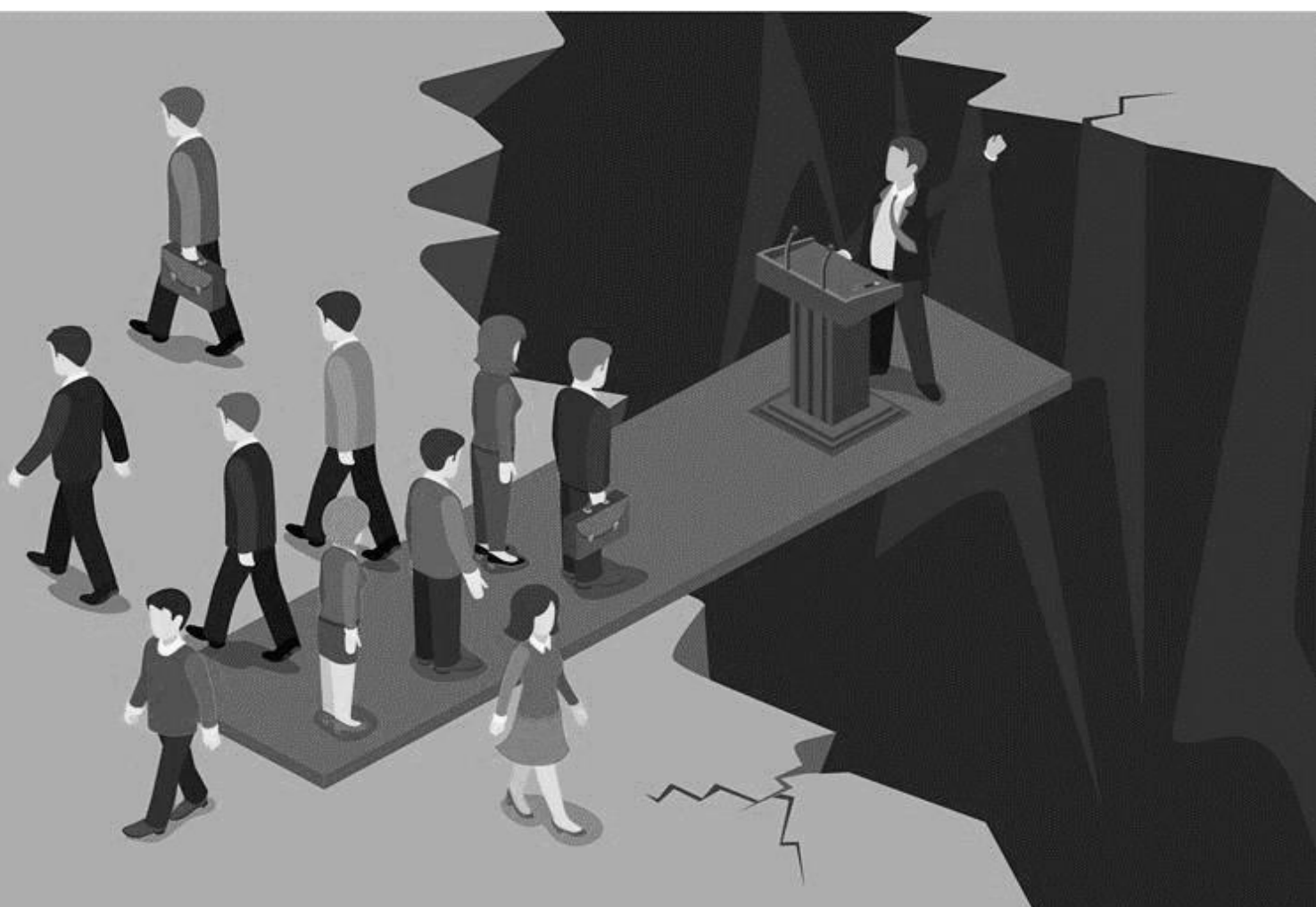

Polarisert samfunn, eliter under press

Stordata-analyse av nasjonale og globale trender 2018-2023

Zynk Kommunikasjon, Analyse & Ledelse for KS

Innhold

Innhold

Innhold	2
Innledning.....	4
Sammendrag	5
Kapittel 1. Bakgrunn og metode	7
1.1. Datagrunnlaget	7
1.2. Metode	8
1.3. Tolking av resultater	8
1.4. Vanlige spørsmål	10
Kapittel 2. Uro og polarisering	12
<i>Etablerte trender i vekst 2018-2023.....</i>	<i>12</i>
2.1. Innledning	13
2.2. Fire etablerte trendklynger	13
2.3. Polarisert samfunn, økende elitemotstand	15
2.4. Urbanisering og teknologisk endring	18
2.5. Endret klima, natur under press	20
2.6. Svakere stater, sterkere konflikt	23
Kapittel 3. Svake signaler - Nye globale trender 2018-2023	28
3.1. Innledning - Svake signaler.....	29
3.2. Seks trendklynger.....	30
3.3. «Digitalt backlash»	32
3.4. Meningsfull økonomi.....	34
3.5. Transhumanisme - jakten på det nye mennesket	35
3.6. Opplysningsidealer under press	36
3.7. Demokrati på retur	40
3.8. Ikke-vestlige verdier	42
Kapittel 4. Omstilling og kamp om jobbene	45
4.1. Innledning	46
4.2. Fremtidens arbeidslivstrender	47
4.3. Trygghet og kamp om jobbene	49
Hva driver trygghetsbehovet?	49
4.4. Teknologisk janusansikt.....	52
4.5. Framtidens kompetansebehov.....	53
4.6. Hva framtidens arbeidstakere ser etter	54
Kapittel 5. Tillit under press	56

5.1. Holdninger til politiske institusjoner	57
5.2. Spørsmålene som skaper engasjement.....	59
5.3. Kommunesammenslåing	61
5.4. Forventninger om å bli hørt - ikke bare involveres.....	63
5.5. Hvordan forventes den teknologiske utviklingen å påvirke demokratiet?	65
Kapittel 6. Høye forventinger <i>Framtidens kommune 2018-2023</i>	67
6.1. Innledning	68
6.2. Forventninger til kommunen	68
6.3. Forventninger til fylkeskommunen	70
6.4. Omtalen av tjenestetilbud er for det meste negativ	71
6.5. Inntektene.....	74
6.6. Forskjeller mellom kommunene	75
6.7. Rettighetsfesting	76
Trendrapporter (vedlegg 3).....	77

Innledning

ZYNK Kommunikasjon, Analyse og Ledelse har på oppdrag fra KS gjennomført en stordata-analyse av samfunnstrender som vil påvirke kommuner og fylkeskommuner de neste fem årene. KS ønsket både en kvantifisering av hvilke etablerte og kjente trender som vil ha størst påvirkningskraft, og en vurdering av hvilke mindre kjente trender som vil kunne «bryte gjennom» i løpet av de neste fem årene. I tillegg ønsket KS en særlig vurdering av tre konkrete temaer; forventninger til lokaldemokratiet, utviklingstrekk i arbeidslivet og hvilke konkrete forventninger nordmenn har til rollen kommuner og fylkeskommuner skal spille de neste årene. Analysen inngår i KS strategiprosess «KS om 5 år».

Rapporten er delt inn i seks kapitler. Kapittel 1 tar for seg metoden og hvordan analysen er gjennomført. Kapittel 2 drøfter noen større etablerte trender som vi finner når vi analyserer globale og norske nettsider. I dette kapitlet har vi sett etter sammenhenger mellom trendene og gruppert disse i trendklynger. Vi har også kvantifisert hvilke av disse klyngene som vil ha størst vekst de neste fem årene ifølge vår forventningsbaserte modell. I kapittel 3 diskuteres det vi kaller «svake signaler», trender som fremdeles går under radaren for de fleste, men som har stort vekstpotensial de neste fem årene, og som det vil være tilrådelig å følge nøye med på. I kapittel 4 ser vi nærmere på arbeidslivet, og diskuterer særlig hvilke forventninger nordmenn har til det teknologiske skiftet, hvilke holdninger og forventninger nordmenn har til trygghet og fleksibilitet, og hva som er viktigst for framtidens arbeidstakere når de ser etter et sted å jobbe. I kapittel 5 drøfter vi holdninger til lokaldemokratiet, og ser særlig på tilliten til lokalpolitikere og lokale politiske institusjoner. I det siste kapitlet ser vi konkret på de ulike tjenestene kommuner og fylkeskommuner leverer, hvilke roller de spiller og forventningene som finnes til disse tjenestene og rollene.

Sammendrag

- Stordata-analysen finner at fire etablerte trendklynger vil vokse betydelig de neste fem årene. De fire er 1) Polarisering og elitemotstand, 2) urbanisering og teknologisk skifte, 3) klimaendringer og press mot naturen, 4) svekkelse av statene og sterkere konflikt.
- Politisk og kulturell **polarisering** vil tilta, og **elitemotstand** vil vokse. Større ulikhet, urbanisering og innvandring er de viktigste driverne bak politisk polarisering. Økende elitemotstand korrelerer i tid med de politiske omskiftningene i 2016 og 2017; bl.a. Trumps valgseier og Brexit, og den norske valgkampen og debatten om reformer og omstilling i offentlig sektor. **Urbaniseringen** vil fortsette med uforminsket styrke, og byene vil bli huber for **dyp digitalisering**. **Klimaendringene** vil sette strengere rammer for politikk og økonomisk aktivitet. I årene som kommer vil klimadebatten bli dypere. Implikasjonene av klimaendringene vil bli viktigere tema. Særlig vil det bli større oppmerksomhet rundt biologisk mangfold, matvaresikkerhet og bærekraften i økosystemer. Samtidig som utfordringene står i kø vil **statene bli svakere** og konflikten mellom dem sterkere. Statene forventes å få lavere inntekter, globalisering og teknologi forventes å fortsette å begrense statens handlekraft, og nye sikkerhetstrusler - ikke minst fra cyberangrep - vil presse statene hardere. Uro for krig og konflikt tiltar, også i Norge.
- Vår stordata-analyse har identifisert seks trender som vil ta av i perioden 2018-2023, men som enda ikke er dominerende. Dette er svake signaler som vil bety mer i de neste fem årene.
- **Transhumanisme** innebærer jakt på et nytt og bedre menneske gjennom å koble teknologi og biologi. Utviklingen har både en idemessig side og en teknologisk side. Idemessig vil mulighetene for å endre menneskers egenskaper gjennom biohacking utfordre premissene om hva et menneske er. Samtidig vil utviklingen trigge etiske og moralske debatter etter hvert som teknologien åpner stadig nye dører, ikke minst i helsevesenet. **Meningsfull økonomi** innebærer redusert vektlegging av forbruk og økt fokus på verdibaserte investeringer og økonomisk aktivitet. Utviklingen drives av økt levestandard og verdimeslige skift i retning det ekte og autentiske, og det lokale og nære **Ikke-vestlige** verdier vil utfordre etablerte sannheter i våre land. Religion vil bli en sterkere drivkraft i flere samfunn, det samme gjelder nasjonalisme og patriotisme. **Anti-modernitet** innebærer et voksende opprør mot opplysningstidens idealer, fra ulike strømninger. Idealene presses både av ny-religiøse grupperinger, fra en alternativ høyreside som angriper etablerte vitenskapelige institusjoner og den offentlige samtalen, og fra understrømmer i academia som krever at jakten på «objektiv sannhet» erstattes med undervisning og forskning som ikke provoserer utsatte grupper. **Tech-lash**, eller anti-digitalisering, vil bety sterkere motstand mot teknologiselskapene og mot en digitalisering som dominerer hverdagen. **Demokratisk tilbakegang** innebærer svekkelse av det liberale demokratiet og institusjonene som forbindes med dette. Parallelt med økende politisk aktivisme, synker tiltroen til etablerte demokratiske institusjoner som valgsystemet, maktfordelingsprinsipper og rettsstaten.
- Arbeidslivet vil bli preget av robotisering og automatisering, og dyp digital teknologi som kunstig intelligens og virtuell virkelighet. I Norge vil svaret på endringene i arbeidslivet lede til en større søken etter trygghet og likhet. Faste jobber, sikker inntekt og hele stillinger vil bli mer ettertraktet. Nordmenn er skeptiske til fleksibelt arbeidsliv og

midlertidige stillinger. Vi er urolige for økt kamp om jobbene, og kobler jobbknapphet til innvandring, oljealderens slutt, og først og fremst robotisering og automatisering. Uroen for hva teknologien vil gjøre med tilgangen til gode jobber er betydelig. Robotisering og automatisering assosieres i sterkere grad med lønnsomhet for private eiere, enn bedrer velferd og økt økonomisk vekst.

- **Lokaldemokratiske** institusjoner er omkranset av mye **negativ omtale**, særlig gjelder dette bystyrene, byrå, fylkesting og fylkesråd. Men våre data bør kontrasteres med innbyggerundersøkelsen som viser at nordmenn fremdeles har brukbart stor tillit til politikere. Vår modell forventer at politiske saker knyttet til sysselsetting og næringsutvikling blir viktigere i politiske debatter i kommunene årene som kommer, det samme gjør saker knyttet til skatt, helse, klima og skole. Forventningene til at **folk flest skal inkluderes** kommer til å øke i perioden; særlig blir veksten stor for bindende folkeavstemninger.
- Det er mange og høye forventninger til framtidens kommuner. Forventningene er størst til kommunenes rolle i **næringsutvikling, inkludering, omsorgstjenester og stedsutvikling**. De høye forventningene til kommunenes innsats for næringsutvikling må sees i sammenheng med uro for jobbknapphet og generell høy forventning til offentlig politikk når det kommer til næringsutvikling, industribygging og investeringer i verdiskapning. Høye forventninger til inkludering henger trolig sammen med et sterkt engasjement i innvandrings- og integreringsdebatten. Innvandring er den samfunnspolitiske saken som skaper størst engasjement i Norge. De høye forventningene til stedsutvikling bør undersøkes nærmere og være gjenstand for refleksjon. Forventningene er mer moderate når det kommer til fylkeskommunene. Der er det også næringsutvikling som skårer høyest. De lave forventningene til fylkeskommunen henger trolig sammen med debatten om kommune- og regionreform.
- En rekke av **tjenestene** kommunene og fylkene tilbyr er omkranset av negativ oppmerksomhet; barnehager er det eneste klare unntaket. Det er også en tydelig forventning om at private aktører blir viktigere i velferden i årene som kommer. Men holdningen til private utdannings- og velferdstjenester er mer negativ enn positiv i dag.
- Det er avstand mellom hvordan velferdssamfunnet generelt oppfattes, og holdningene til konkrete velferdsordninger. Nordmenn er mer positive til velferd og velferdssamfunnet som konsepter, enn de er til de fleste generelle velferdsordninger.

Kapittel 1. Bakgrunn og metode

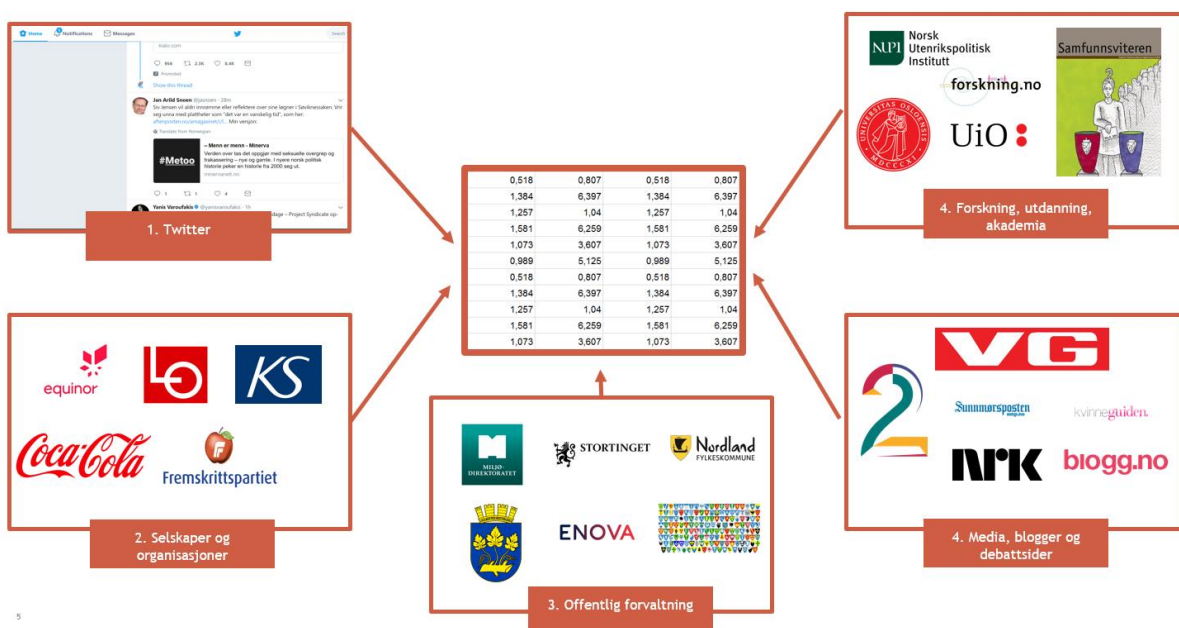
Zynk Analyse, Kommunikasjon & Ledelse har på oppdrag fra KS gjennomført en stordata-analyse av hvilke trender som vil prege samfunnsutviklingen de nærmeste årene og hvordan kommunen vil bli påvirket av dem.

Analysen er gjort ved hjelp av stordataverktøyet Q-ball, som er utviklet av det svenske trendanalysefirmaet Quattroporte. Q-ball består av en database med over 50 millioner norske nettsider og 30 millioner sosiale medier poster, kombinert med en flerdimensjonal sentimentanalyse og en egen prediktiv algoritme som gjør det mulig å vurdere hvilke trender som forventes å bli viktigere de neste årene.

1.1. Datagrunnlaget

Q-balls database er bygd opp av Zynk og Quattroporte, og er bygd opp av nettsider fra seks hovedkilder: medier, organisasjonsliv, offentlig forvaltning, næringsliv, debatt og forskning & akademia, samt Twitter. Q-balls norske database har nettsidedata fra 2010 og frem til i dag.

1.2. Metode

Basert på det digitale kildegrunnlaget i databasen, tolker Q-balls analyseverktøy hvilket *sentiment* som er rundt ulike problemstillinger, saker, organisasjoner, personer og selskaper. Q-balls sentimentanalyse er en ord- og setningsanalyse som avdekker hvilke holdninger som finnes til ulike saker og trender. Metoden går ut på å måle frekvensen av bestemte ord som er knyttet til f.eks positiv holdning eller negativ holdning. Disse ordene er identifisert gjennom en faktoranalyse. Vi har i dag 12 ulike måleenheter som alle består av et sett med begreper vi måler frekvensen av. Ved siden av positiv og negativ holdning, som vi bruker gjennomgående i denne rapporten, har vi en rekke mer spesialiserte enheter; f.eks. partisypati (utviklet for å analysere valg), design (for å måle holdningene til noen produkter) og innovasjon (måler holdningen til selskapers innovasjonsevne).

Q-balls prediktive algoritme er bygd av Quattroporte for å avdekke hvilke trender som forventes til å prege de neste fem årene. Algoritmen baserer seg på data tilbake til 2010, og på sosiologisk teori og psykologiske beslutningsmodeller. Algoritmen tar utgangspunkt i hvordan språket som brukes på internett reflekterer folks forventninger til framtida.

Zynk brukte i 2017 den prediktive algoritmen til å predikere trendene i Stortingsvalget og endte med et bedre resultat enn Norsk regnesentral og Poll-of-polls. Quattroporte har benyttet den samme algoritmen til å predikere Donald Trumps valgseier i USA og Brexit. Quattroporte har også brukt Q-balls prediktive algoritme til å vurdere potensialet i aksjemarkedet, og har slått Stockholmsbørsen hvert kvartal de siste tre årene. Q-ball benyttes av flere av Sveriges største selskaper og verdens sterkeste merkevarer (IKEA, ICA, H&M, Absolut vodka mfl). En rekke norske organisasjoner og virksomheter har også det siste året tatt i bruk Q-ball stordata-analyse for å identifisere samfunns- og markedstrender, risiko, omdømme og budskapsutvikling.

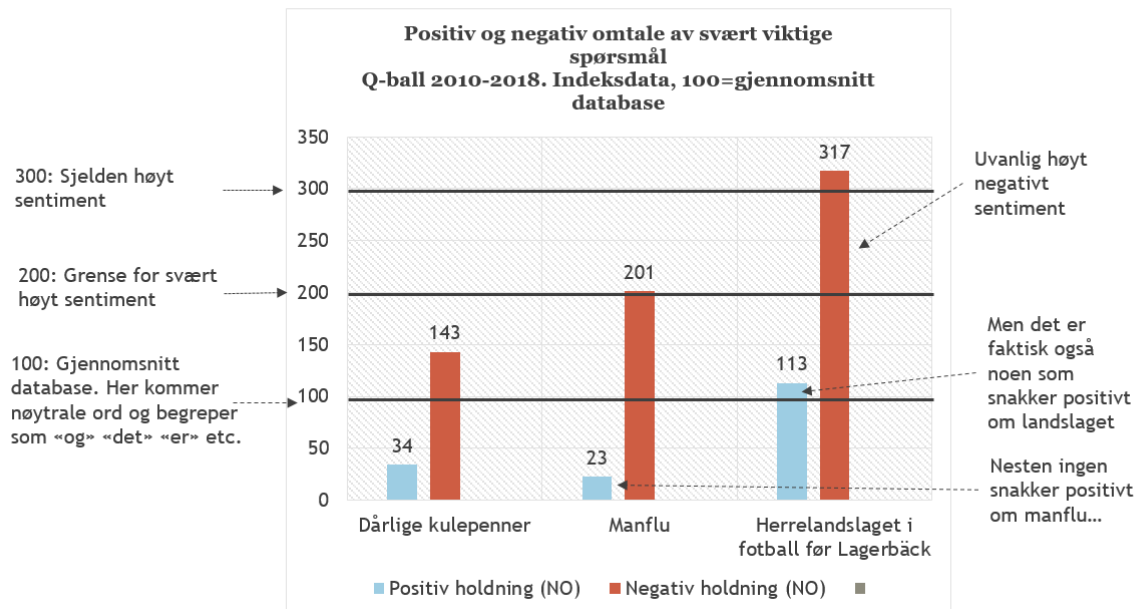
Begrensninger ved metoden

Analysen er gjennomført ved hjelp av språkanalyser. Vi har analysert den offentlige samtalen på nett, ved hjelp av modeller som måler frekvensen av ord og hvilken sammenheng de brukes i. Undervegs har vi drøftet våre funn opp mot andre etablerte trendstudier og holdningsundersøkelser. Men vi har ikke sett på andre datakilder enn de språklige: hverken økonomiske makrotall, valgresultater eller andre indikatorer som ofte brukes til å analysere trender.

1.3. Tolking av resultater

I denne rapporten presenterer vi hovedsakelig tre typer data. Resultater fra Q-balls historiske database og nåtidsdata presenteres i vanlige søyle og linjediagrammer. Disse dataene er, som det vil framgå, indeksdata.

Alle analyser av positiv og negativ omtale presenteres i indeksert form. 100 er gjennomsnitt i disse tabellene. For å få 100 må du søke på helt nøytrale og generiske ord som «det,» «er» «og» etc. Skår under 100 indikerer at det er relativt sett lav frekvens av det du ønsker å måle (f.eks. betyr skår under 100 på positiv omtale at det brukes få positive ord for å beskrive trenden, saken eller organisasjonen du ønsker å måle). Skår over 100 indikerer høy frekvens. Over 200 svært høy skår, over 300 er det bare noen få saker/organisasjoner/trender som skårer.

Noen ganger er vi også opptatt av hvor ofte en sak nevnes, uavhengige av om det er i positiv eller negativ forstand. Også her følger vi en indeks. Vårt nullpunkt er på 1000 treff i databasen. Omtales et fenomen færre enn 1000 ganger vil det ikke bli tatt med i våre analyser. Siden mange av de mest omtalte trendene vi diskuterer er nevnt i millioner av saker, grupperer vi trendene på en relativt enkel måte. Vi har indeksert dem på følgende måte:

0-1 Mikrotrender: Trender som er så små at de går nesten helt under radaren. Nystartede selskaper er et eksempel

2-5 Svært små trender: Små selskaper, små kommuner, lokale kjendiser

5-11 Små trender: Små fisker i store dammer

12-15 Mellomstore trender. Etablerte selskaper, mellomstore kommuner

15- 50 Store trender: Større kommuner, selskaper med stor omsetning og mye omtale

50-250 Svær store trender: Kjente personer, dominerende selskaper, definerende trender

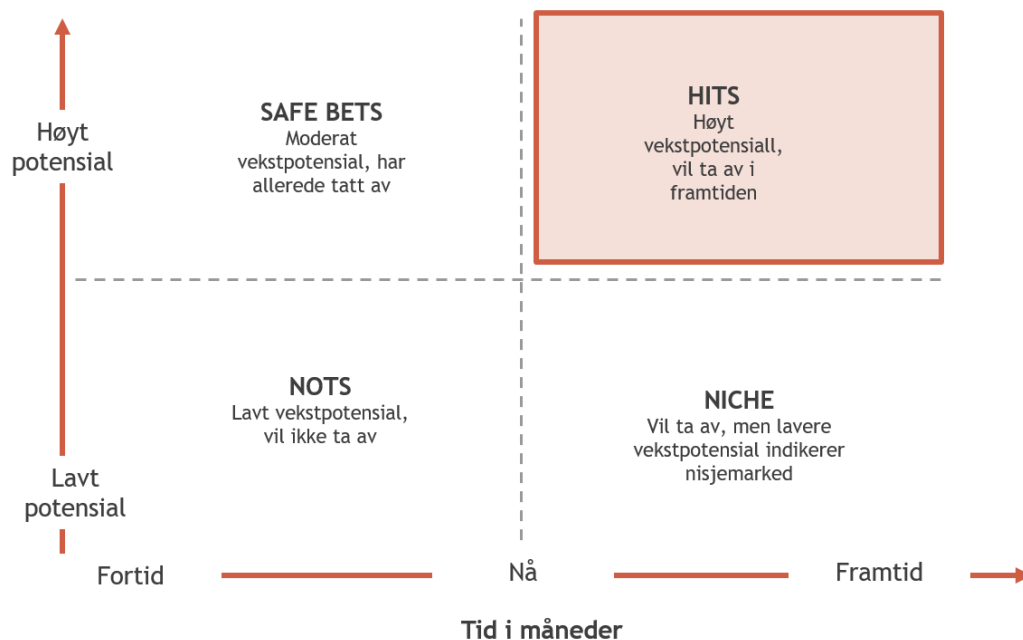
250 + Megatrender: Det som gjør verden til det den er

Analyser gjort i den prediktive algoritmebaserte modellen presenteres i en Q-balls standardtabell som består av to dimensjoner: tid og potensial. Tabellens midtpunkt er nåtid. Modellen regner så tid i måneder fem år fram og fem år tilbake. Skår over 0 er høyt potensial. Skår under 0 er lavt potensial. Skår til høyre for midtpunktet indikerer at en

trend/sak/organisasjon forventes å ta av i framtiden. Skår til venstre for midtpunktet tilsier at en trend/sak/organisasjon er over «middagshøyden» og ikke forventes å ta av.

Tabell 4. Grunnmodell forventningsalgoritme

1.4. Vanlige spørsmål

Betyr høyt sentiment rundt en sak (f.eks negativ holdning på 250) at saken er mye omtalt?

Nei, ikke i seg selv. En sak kan skåre høyt i vår sentimentmodell uten å være mye omtalt. En skår på 250 i negativ holdning sier noe om at av treffene i vår database om den aktuelle saken, er svært mange preget av negative ord og uttrykk.

Betyr høy skår i forventningsmodellen at en sak omtales positivt?

Forventningsmodellen skiller ikke mellom positiv og negativ omtale. Den vurderer bare om en sak/trend/organisasjon forventes å bli mer eller mindre viktig. Også negative ting som terrorisme og klimaendringer kan skåre høyt i forventningsmodellen.

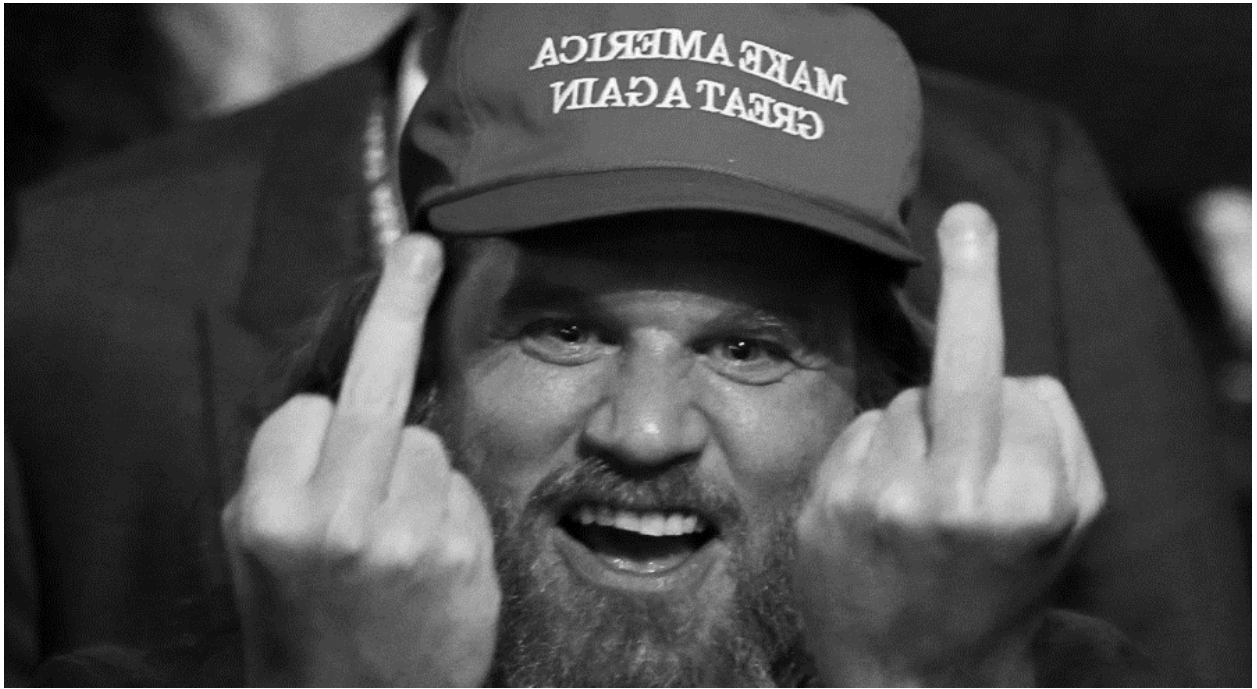
Hva betyr tidslinjen i forventningsmodellen? For eksempel hvis en trend ligger 13 måneder fram i tid?

Tidslinjen indikerer om en trend vil ta av, eller allerede har tatt av. Trender som ligger til høyre for midtstreken forventes å ta av i framtiden. Plasseringen langs tidsaksen indikerer når trenden forventes å ta av. Vårt råd er å bruke tidsaksen veiledende; det vil si - hold fokus på om en trend vil ta av i framtid eller allerede er over middagshøyden.

Kapittel 2. Uro og polarisering

Etablerte trender i vekst 2018-2023

Ved inngangen til det 21 århundret levde vi i den globale landsbyen. Murene var revet ned, grensene visket ut. Veksten bred, teknologien åpnet dører til rom fylt av muligheter. Selvsagt kunne vi frykte at noen ble stående igjen, men for de fleste skulle reisen gå mot noe bedre.

To tiår senere kappes kommentatorene om å gi de dystreste framtidsutsiktene. Den globale landsbyen har blitt gjerdet inn; samfunnsdebatten handler om ulikheter – ikke muligheter. Globaliseringen kutter kanskje reiseavstander og åpner fysiske barrierer, men de sosiale og kulturelle framstår bredere og dypere enn noen gang.

Samtidig som utfordringene øker, svekkes statenes evne til å løse sosiale og økonomiske utfordringer. Resultatet blir paradoksalt nok sterkere proteksjonisme og økende konflikt.

Hvordan reagerer nordmenn på disse trendene? Svarene er ulike, men den klareste utviklingen er i retning søken etter det nære og trygge – og etter sterkere fellesskap.

2.1. Innledning

Hva er en *etablert* trend? Det finnes ikke noen objektiv måte å skille «nye og ukjente» fra «gamle og etablerte» trender. Et hvert skille vil naturlig nok ha noe arbitrært ved seg. Måten vi har delt det «etablerte» fra det nye, er ved å se på hvilke temaer som diskuteres i et knippe velkjente trendrapporter. En fullstendig liste over hvilke trendrapporter som er gjennomgått for å avdekke temaer finnes vedlagt; vi har valgt ut relativt anerkjente miljøer som IMF, OECD og World Economic Forum. Kriteriene for å bli inkludert i vår bruttoliste er at et fenomen er

- 1) Bredt nok til å kunne kalles en trend. Det vil si at fenomenet har evne til å påvirke ulike sektorer og segmenter i samfunnet, og på tvers av landegrensener.
- 2) Stort nok til å kunne ha avgjørende betydning på samfunnsutviklingen - enten økonomisk, politisk eller kulturelt.
- 3) At fenomenet trekkes fram av flere tunge aktører og forskningsmiljøet som en utvikling som trolig vil bety mer i årene som kommer.

2.2. Fire etablerte trendklynger

Vår gjennomgang har avdekket 20 etablerte trender¹ som forventes å vokse raskt eller moderat i perioden 2018-2023. Vi har gruppert trendene i fire kategorier.

¹ Disse er Politisk polarisering, sosial konflikt, elitekritikk, identitetspolitikk, populisme, økonomisk ulikhet, klimaendringer, tap av artsmangfold, økologisk kollaps, svekket matsikkerhet, urbanisering,

Polarisert samfunn, økende elitetmotstand er trendgruppen som vil vokse raskest i perioden 2018-2023. Vår forventningsmodell fanger opp at politisk og kulturell polarisering antas å øke, og at tilliten til både politiske, økonomiske og kulturelle eliter forventes å synke. Denne trenden blir sterkest globalt, men vil også vokse raskt i Norge.

Urbanisering og teknologisk skifte. Urbaniseringen forventes å fortsette å vokse raskt globalt og i Norge, og det er en tydelig forventning om at voksende byer vil bidra til å akselerere utviklingen av ny teknologi. Byene forventes å fortsette å være kraftsentra for kreativitet, utdanning og økonomisk vekst. Samtidig gnager en uro: Er flere og flere byer i ferd med å miste sin sjel?

Endret klima, presset natur. Global oppvarming og klimaendringer forventes å bli betydelig viktigere tema i den neste femårsperioden. Det samme gjør en rekke andre miljø- og naturrelaterte spørsmål. Bekymringen for det biologiske mangfoldet er stor, det samme er uroen for at klimaendringene truer matsikkerhet, rent vann og naturmangfoldet. De neste fem årene forventes miljødebatten å bli langt bredere og i større grad handle om konsekvensene av klimaendringene.

Svakere stater, sterkere konflikt. Økt politisk polarisering og fallende tillit svekker statene. Men også andre krefter undergraver statenes posisjon; globaliseringen forventes å fortsette å legge press på statenes evne til å sikre seg stabile inntekter, samtidig som utgiftene øker som følge av demografiske endringer i de vestlige lande. Svakere stater forventes å i økende grad søke proteksjonistiske tiltak de neste fem årene. Både vår globale og nasjonale database fanger opp økende uro for mellomstatlig konflikt, ikke minst på cyber-området.

Det finnes selvsagt også flere andre tunge samfunnstrender som blir avdekket av våre og andre trendanalyser. To bør nevnes konkret; Quattroporte finner i en global trendanalyse med utgangspunkt i data fra Q-ball at en ny «feminin revolusjon» vil bli en sentral trend internasjonalt de neste årene. Kvinner vil få bedre utdanning, mer makt og i større grad sette dagsorden for samfunnsutviklingen. Quattroporte finner at det de kaller «feminine revolution» både vil påvirke markeder - kvinner blir viktigere konsumentgruppe globalt -, politikk - kvinner vil få større politisk makt, - og familielivet.

I samme analyse finner Quattroporte at fremveksten av en ny global middelklasse vil ha stor betydning for økonomien i årene som kommer. Begge disse trendene er viktige, men vi har valgt å ikke drøfte dem i detalj her. Det skyldes først og fremst at det er grunn til å tro at Norge allerede er kommet dit verden er på vei. Middelklassen i Norge er politisk, kulturelt og økonomisk dominerende, og kvinner har brutt gjennom i politikk, kulturliv, utdanning og i noen grad også næringslivet. Selv om de fleste undersøkelser finner at det fremdeles eksisterer systematiske forskjeller i makt og muligheter mellom kvinner og menn i Norge² er trendskiftet i retning likestilling klart. I følge data fra Q-ball har likestilling langt større vekstpotensial globalt enn i Norge.

digitalisering, svekkede stater, fallende offentlige inntekter, økonomisk globalisering, proteksjonisme, nasjonalisme, frykt for krig og konflikt, cyberangrep, terrorhandlinger.

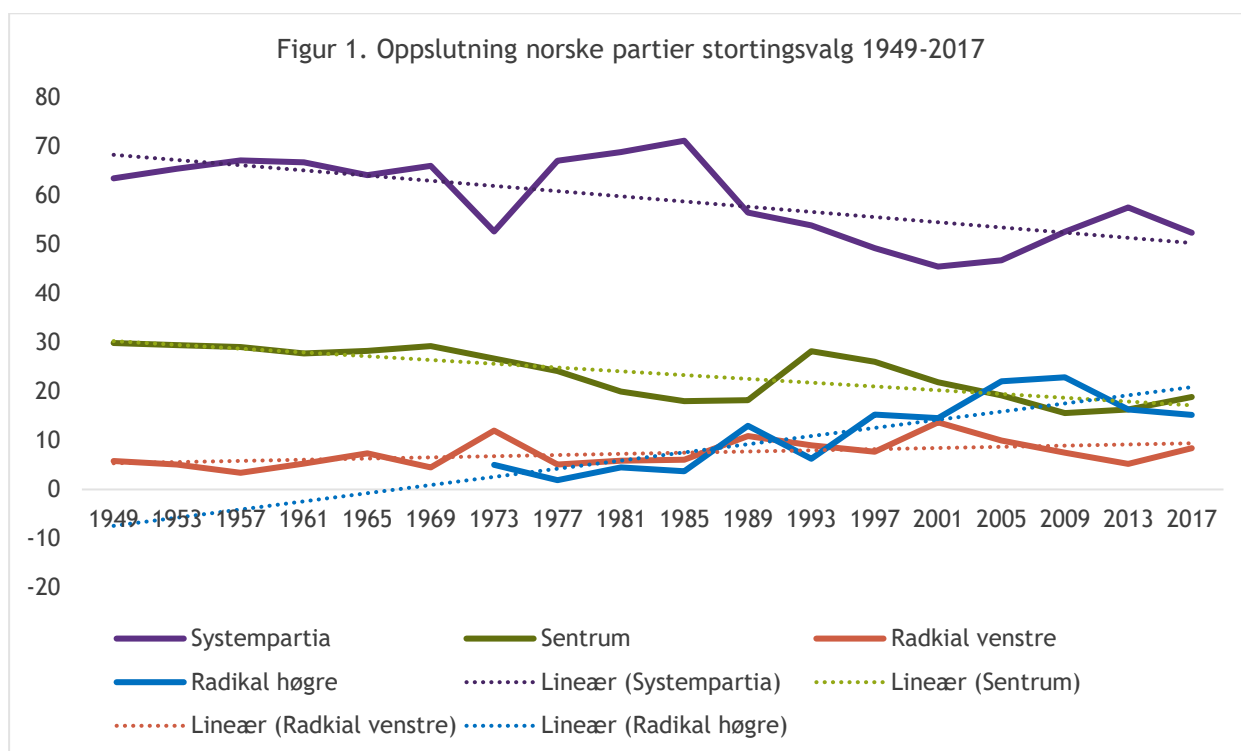
² En lett tilgjengelig oversikt over noen nøkkeldata finnes hos SSB

<https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling>

2.3. Polarisert samfunn, økende elitetotstand

Siden starten på 2010-tallet har politisk og kulturell polarisering fått stadig økende oppmerksomhet i samfunnsdebatten og akademisk litteratur. Utviklingen i USA har satt dagsorden. Polarisingen er ikke bare «ideologisk» - i den forstand at politiske partier skilr fra hverandre - men ser også ut til å smitte over i mellommenneskelige relasjoner. I følge PEW Research svarer 40 prosent av både republikanere og demokrater i USA at de «sterkt misliker» det andre partiet og deres politikere - i 1994 svarte bare rundt 15 prosent det samme. Hver tredje republikaner og hver fjerde demokrat svarer at de ville mislikt at en i deres nærmeste familie giftet seg med noen med motsatt politisk syn som dem.³

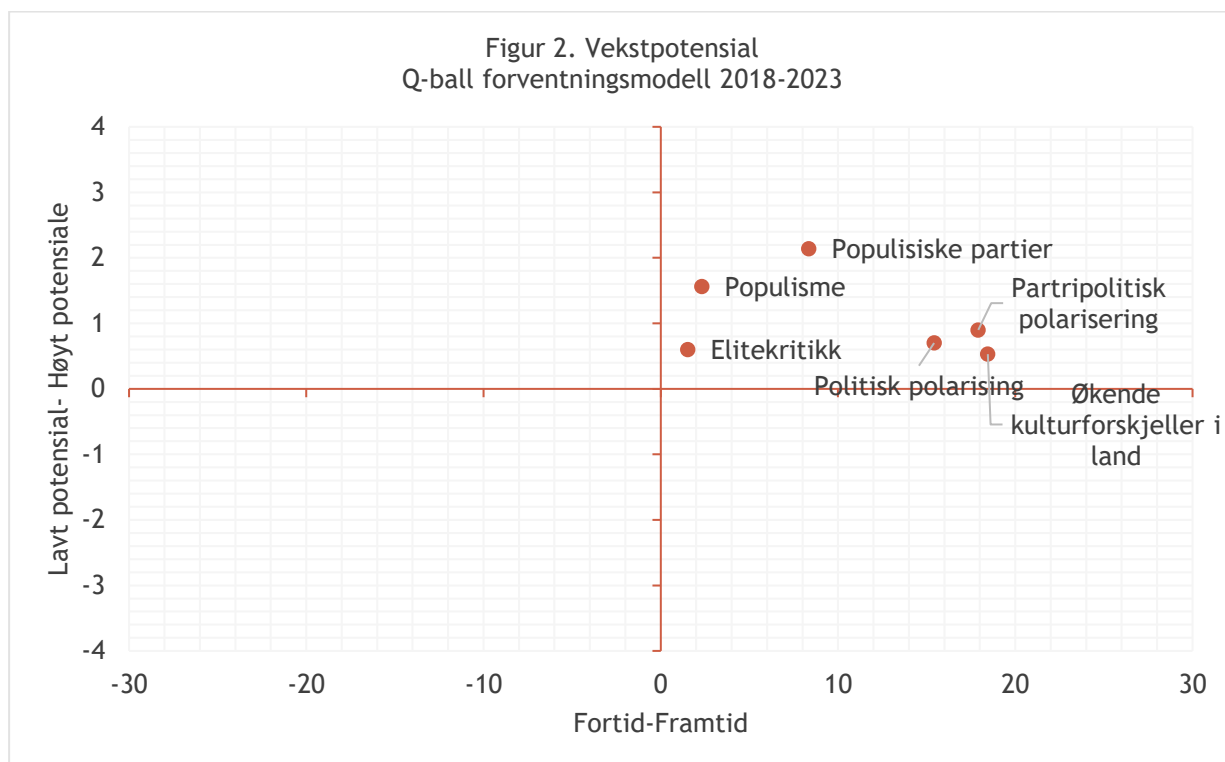
Det er betydelig mer diskusjon om hvorvidt den samme utviklingen gjør seg gjeldende i Norge og Europa. På et nivå framstår det som tydelig at særlig politikken har blitt mer polarisert: systembærende partier har lavere oppslutning i dag enn for to tiår siden, og de politiske ytterkantene styrker seg. Verst går det for de sosialdemokratiske partiene, men også flere konservative og kristendemokratiske partier har blitt rammet av langvarig svekkelse.

I Norge har den samlede oppslutningen om Arbeiderpartiet og Høyre sunket med 10 prosent fra 1949 til i dag, samtidig har også sentrumspartiernes andel av velgerne gått nedover. Samtidig har flere studier pekt på at partiene blir mer «erketypiske,» færre er medlemmer i partiene og de som blir igjen er mer ideologiske og «typiske» for sitt partis holdninger og sosiale posisjon.

³ Paul Tylor and Pew Research “The Next America, Boomers, Millennials and the looming generational showdown.”

Stordata fra Q-ball fanger opp at polarisering, både mellom partier og i samfunnsdebatten for øvrig, vil vokse kraftig de neste fem årene. De klareste uttrykksformene denne veksten vil ta er samlet i grafen under.

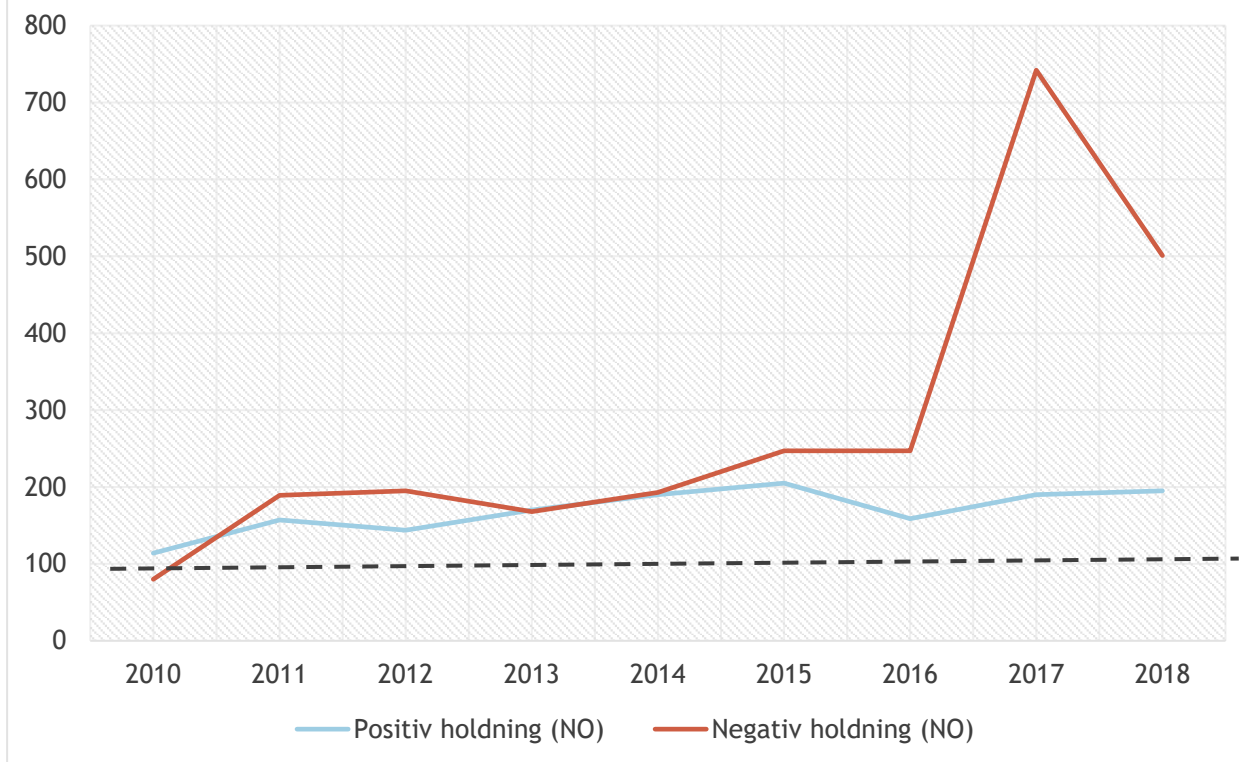

Ifølge vår forventningsbaserte algoritme vil polariseringen kjennetegnes ved sterkere populistiske partier, mer partipolitisk polarisering, og økende elitekritikk. Den kulturelle polariseringen vil også vokse, men noe svakere. Polarisering i samfunnet vil forbli først og fremst et politisk fenomen.

Vår sentiment-modell bekrefter forventningene til økende elitekritikk. Omtalen av ulike eliter i Norge har blitt markant mer negativ de siste to årene. Fra 2010 til 2015 var omtalen relativt balansert. Når eliter ble diskutert ble det i denne perioden bare brukt «litt» flere negative enn positive ord om eliter og elitegrupper.⁴ I 2016 endret trenden seg radikalt og det negative sentimentet eksploderte. I 2018 ble den negative omtalen noe redusert, men en skår på over 500 er fremdeles svært høyt. Resultat over 100 er høye, over 200 svært høye. Tall fra 300 og oppover finner vi bare i svært sjeldne tilfeller der den (i dette tilfellet) negative omtalen er totaldominerende.

⁴ Vi har målt omtalen av tre ulike elitetyper: politiske eliter, økonomiske eliter og kulturelle eliter.

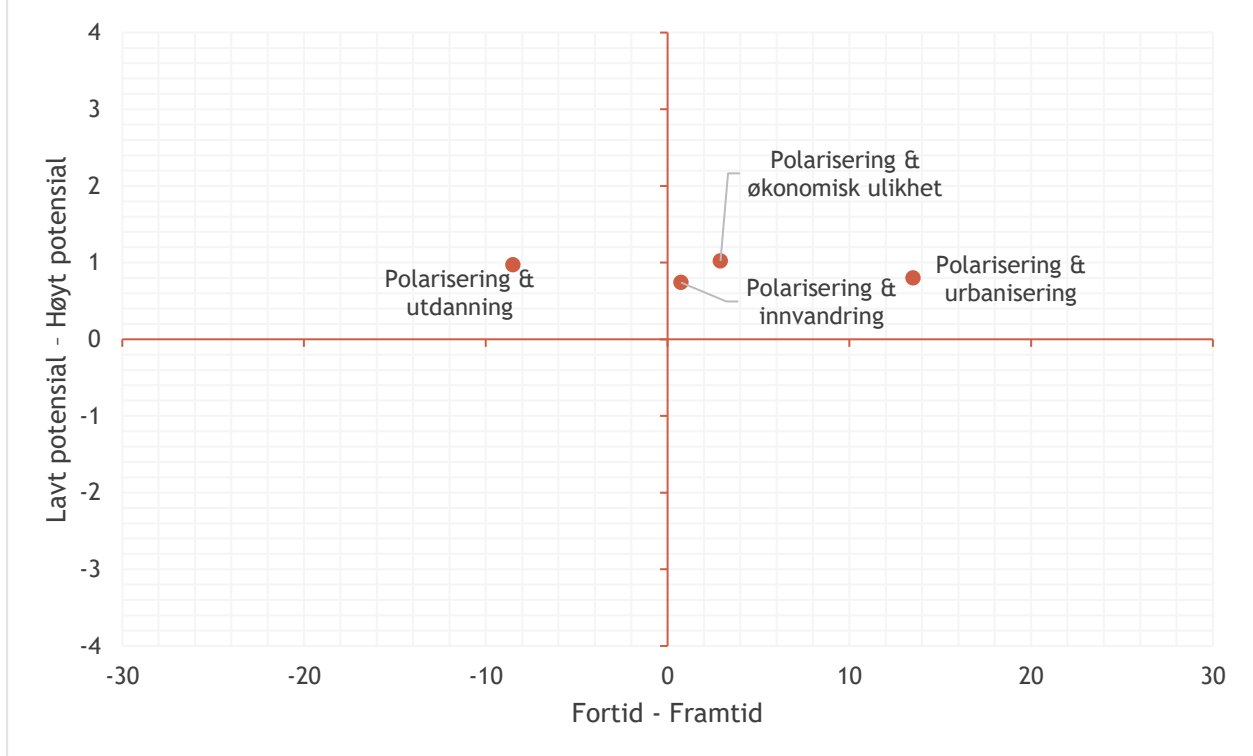
Figur 3. Positiv og negativ omtale av eliter
Q-ball 2010-2018. Indeksdata, 100=gjennomsnitt database

Hva kommer til å drive polariseringen i årene som kommer? Vår modell identifiserer fire tunge drivere - økonomisk ulikhet, innvandring, urbanisering og forskjeller i utdanningsnivå. Økonomisk ulikhet trekkes stadig oftere frem som en driver bak økt politisk polarisering, det samme gjør innvandring. Koblingen mellom urbanisering og polarisering er mer indirekte - men de kulturelle forskjellene mellom «by og land» er velkjent. Av-industrialisering og økonomisk marginalisering av rurale områder har i flere land bidratt til å forsterke disse forskjellene. På samme måte har utdanning over tid blitt etablert som en av de tyngste forklaringsfaktorene bak politiske preferanser.

Tre av disse driverne er i vår modell posisjonert for rask vekst. Måten koblingen mellom polarisering og henholdsvis økonomisk ulikhet, innvandring og urbanisering omtales i dag, tilsier at de forventes å bli viktigere og sterkere i perioden 2018-23. Også mellom utdanning og polarisering er det en kobling - denne forventes å fortsette å være sterk, men ikke vokse så mye.

Figur 4. Drivere bak polarisering
Q-balls forventningsmodell 2018-2023

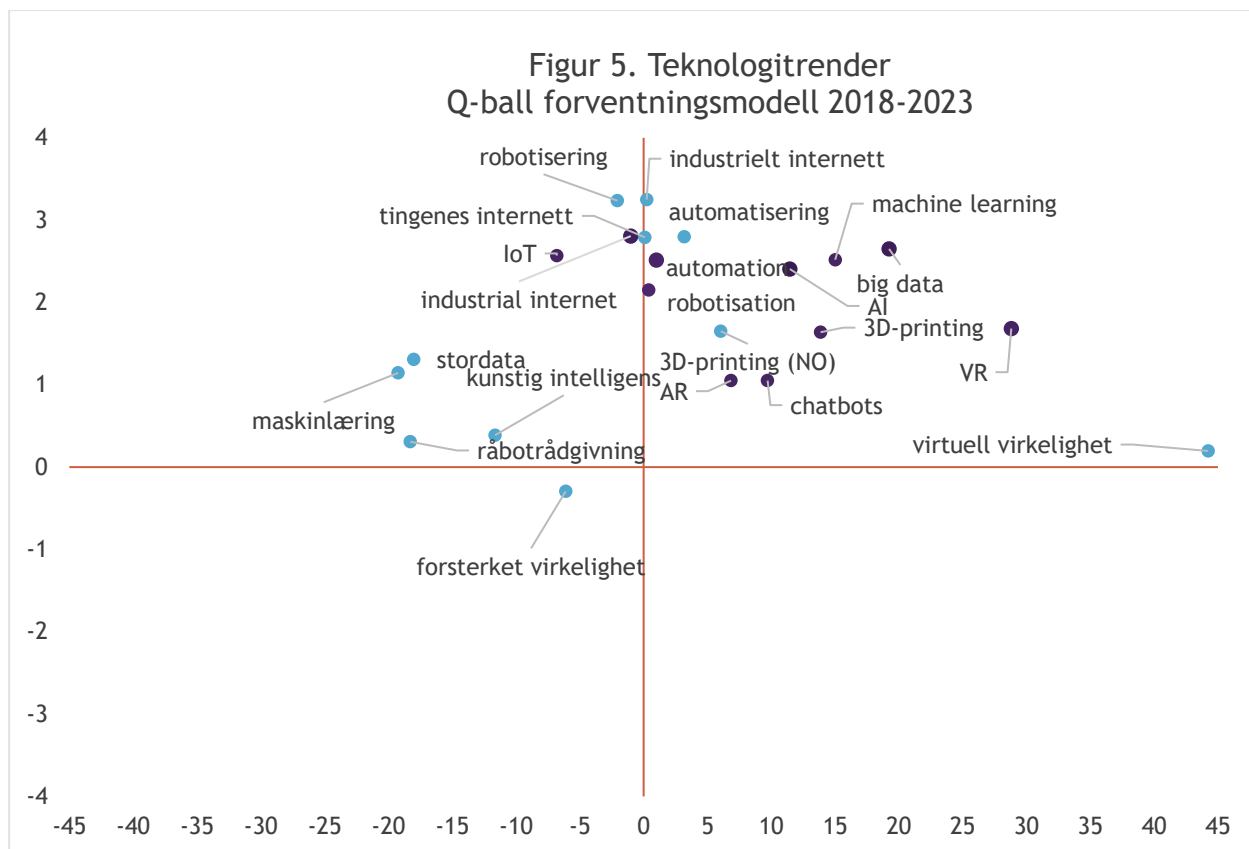
2.4. Urbanisering og teknologisk endring

Dotcom-tiden er forbi, og digitaliseringens andre bølge står får tur. Dels kjennetegnes den ved at stadig billigere sensorer gjør at fysiske gjenstander kan «føle» og «snakke». Og dels kjennetegnes den ved at en eksponentiell vekst i regnekraft, mulighet for lagring av store datamengder, stadig bedre infrastruktur og utvikling i tilgjengelige programvarer, gjør at maskiner også kan lære andre ting vi inntil nylig trodde mennesker var alene om. Tingenes internett, robotikk og automatisering, virtuell eller forsterket virkelighet, og lagvis produksjon (herunder 3D-printing), er alle teknologidrivende trender som åpner opp for et hav av nye løsninger.

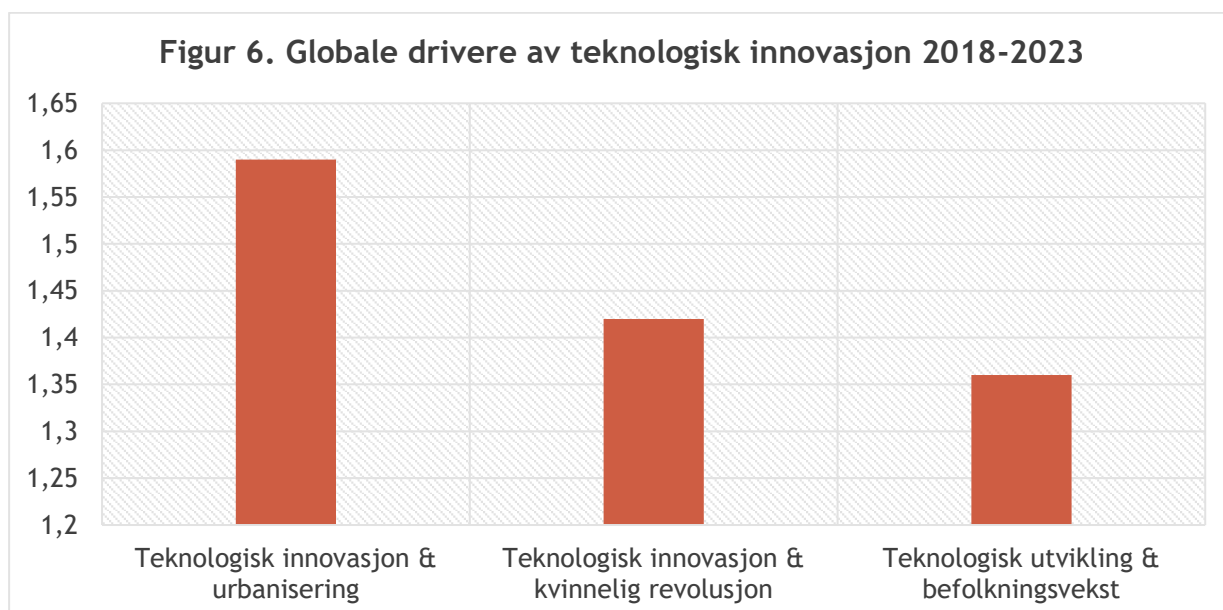
I Q-ball har vi testet hvordan disse teknologitrendene slår ut både nasjonalt og globalt. De norske trendene er merket i blått i modellen nedenfor, de internasjonale i lilla. I den norske databasen havner både robotisering, stordata, kunstig intelligens og maskinlæren i «safe bets», altså har de allerede fått et godt fotfeste i Norge. Mens disse trendene kan ventes å vokse moderat i tiden fremover, viser prediksjonsmodellen at deres engelske navnesøsken - robotisation, big data, artificial intelligence (AI) og machine learning - kommer noe etter, og vil først oppleve sterk vekst i løpet av de neste fem årene. Dette samsvarer med at både norsk næringsliv og offentlig sektor ligger langt fremme på det teknologiske området sammenliknet med andre land.⁵ Samtidig er tingenes internett og industrielt internett trender som ifølge vår analyse p.t. skyter fart, og ligger i grensesnittet til etablering. Resterende teknologitrender i den nasjonale databasen, med unntak av én, vil ifølge vår analyse oppleve

⁵ The Digital Economy and Society Index (DESI) 2018.

sterk vekst fremover. I den globale databasen er det kun tingenes internett (Internet of Things - IoT) og industrielt internett som havner i det etablerte sjiktet. Til forskjell fra den norske virker virtuell virkelighet (Virtual Reality - VR) og utvidet eller forsterket virkelighet (Augmented Reality - AR) å ha mer oppslutning globalt, selv om VR også er en trend som på sikt kan ventes å ta av i Norge.

Hva vil drive den teknologiske utviklingen i årene som kommer? Ifølge vår modell er det tre tunge drivere som forventes å drive den teknologiske utviklingen framover de neste fem årene. Alle disse skårer oppe i det høyre hjørnet i vår forventningsmodell.

Skal vi tro forventningene Q-ball fanger opp vil urbanisering bli den viktigste enkeltdriveren for mer teknologisk innovasjon i årene som kommer. Tiltakende urbanisering er en etablert trend som ifølge alle prognoser vi har overskuet vil fortsette å vokse i styrke. Byene tilbyr flere og bedre jobber, bedre utdanning og større frihet for enkeltmenneskene. Koblingen mellom urbaniseringen og innovasjon er velkjent - høyere tetthet av mennesker gjør at ideer spres raskere, et større og mer kjøpesterkt marked finnes for nye produkter, og avstanden til etablerte strukturer for forskning og utvikling er kortere.

Vår modell fanger også opp en klar forventning om at den globale trenden i retning mer makt og frihet for kvinner vil bli en sentral driver bak teknologisk innovasjon de neste fem årene. Dette er et interessant funn som peker i retning av at kvinner globalt vil ha mer å si også i den økonomiske sfæren.

2.5. Endret klima, natur under press

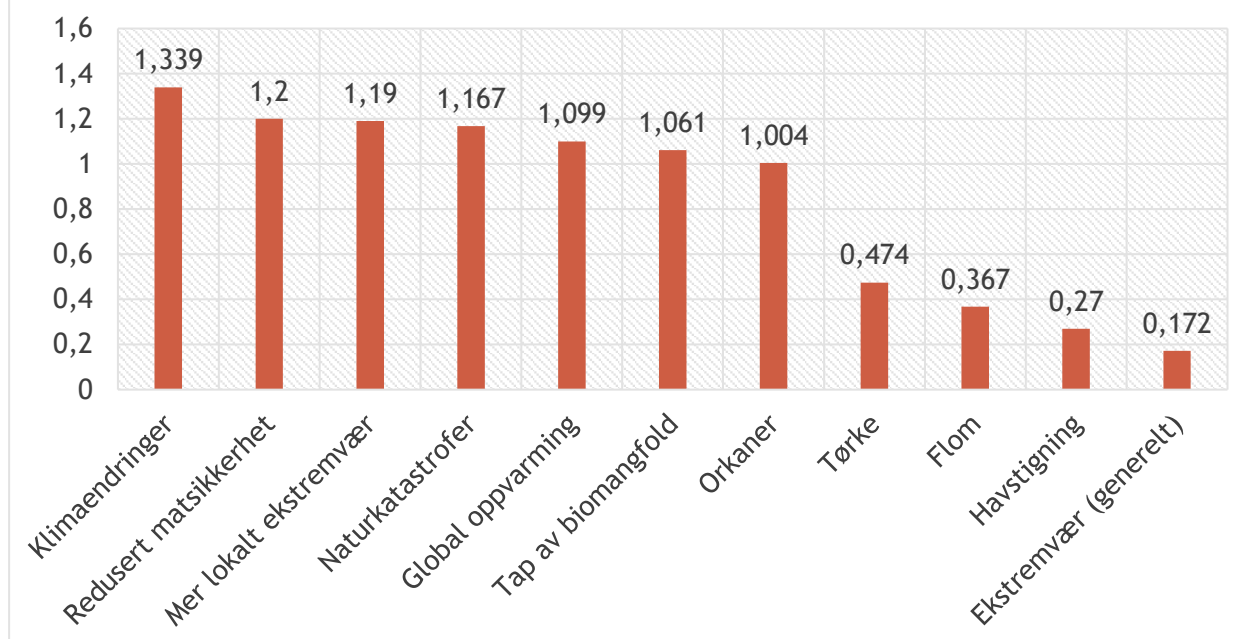
World Economic Forum (heretter WEF) gjennomfører hvert år en omfattende studie av hvilke risiki næringslivsledere, forskere og NGO-er har størst oppmerksomhet rundt. Analysen avdekker tiltakende bekymring ikke bare for klimaendringene, men for «økologisk kollaps.»⁶ Planeten vår er på randen, skriver WEF, og vektlegger blant annet at klimaendringene truer naturmangfoldet, og at både mat og vannforsyning er under press som følge av global oppvarming.⁷

Stordata fra Q-ball fanger opp de samme trendene. Det er en klar dreining over fra å vurdere klimaendringene som *ett* problem - til å forvente at økt global gjennomsnittstemperatur vil lede til en serie gjensidig forsterkende negative prosesser i naturen. Uroen er særlig stor når det kommer til matsikkerhet, biomangfold og spredning av smittsomme sykdommer. Modellen under viser vekstpotensialet til ulike klima- og miljørelaterte saker; alle disse skårer i det øvre høyre hjørnet i vår modell og vil vokse raskt fram mot 2023.

⁶ World Economic Forum Global Risk Report 2018

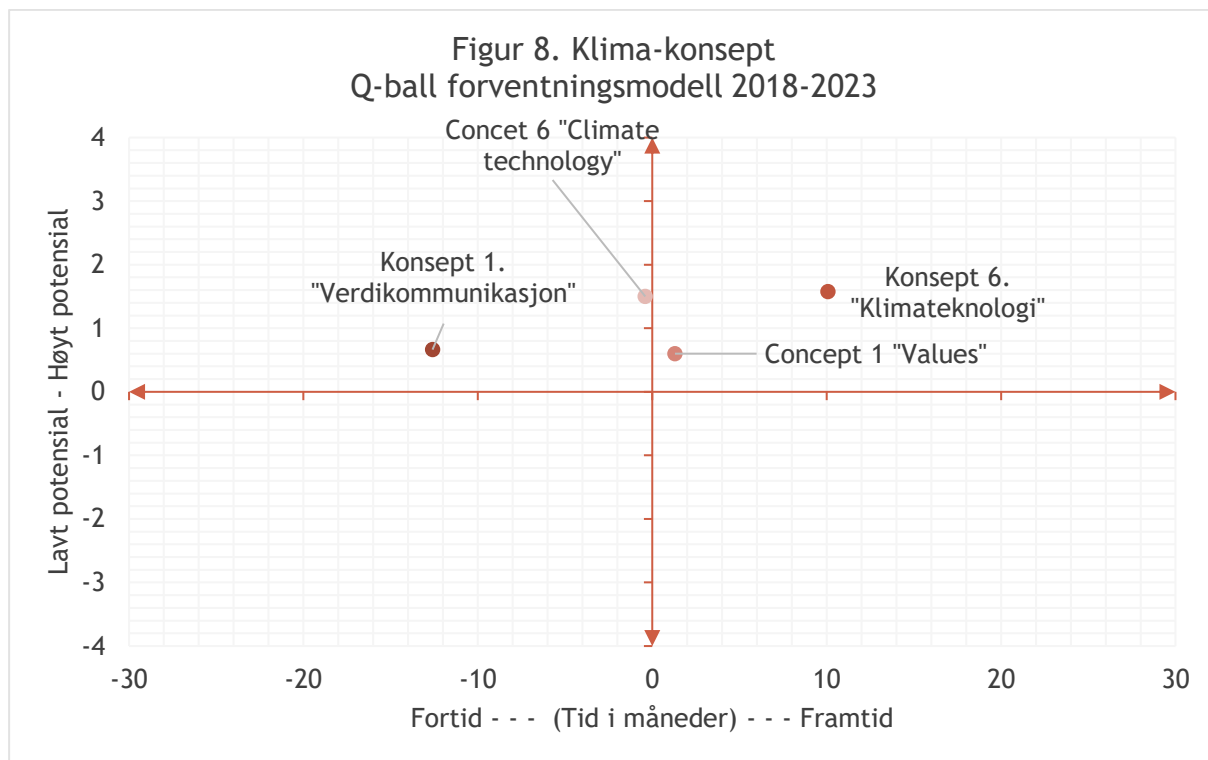
⁷ Ibid

Figur 7. Vekstpotensial 2018-2023

Fram mot 2023 kommer andre klima- og miljøspørsmålene til å bli mer sammensatte; implikasjonene av klimaendringene vil bli satt høyere på dagsorden, og spørsmål knyttet til tap av biologisk mangfold og redusert matsikkerhet vil bli viktigere.

Det er verdt å merke seg at klimadebatten i Norge trolig kommer til å fortsette å se annerledes ut enn i andre land. Vår modell fanger opp en systematisk forskjell i hvilke klima-relaterte tema som forventes å vokse i Norge, sammenlignet med andre land. Vår analyse hadde egentlig som formål å avdekke hvilke klima-budskap som vil ha størst effekt de neste årene. Vi testet flere ulike konsepter både i den norske og engelskspråklige databasen, to av dem er inkludert i modellen under. Verdikommunikasjonskonseptet var designet for å teste klimarelaterte verdibudskap - å ta vare på jorda, å etterlate klimaet i god stand til våre barn, å ta ansvar for plantene m.v. Teknologi-konseptet er satt sammen av en rekke konkrete climateknologier; fra CO₂-fangst og lagring til elektriske biler, hydrogen, solenergi m.v. Utslaget er tydelig. I Norge skårer teknologibudskapene svært godt, mens verdikonseptet bare skårer middels godt. I den engelskspråklige databasen er resultatet motsatt. Vår vurdering er at dette forteller noe viktig om norsk klimadebatt: Norge er langt framme i skoa når det kommer til fornybar energi, climateknologi og løsninger på klimautfordringene. Nordmenn har høye forventninger til videre teknologisk utvikling, og treffes i større grad av budskap knyttet til teknologi enn av rent verdiorientert kommunikasjon rundt klima.

Selv om klimaendringene er en megatrend som skaper stor uro og bekymring, er det også en tendens til at klima blir en mer polarisert politisk sak. Dette henger sammen med en utvikling der klimapolitikk blir identitetspolitikk i stadig flere land. Sosialpsykologiske studier finner at holdninger til klimaendringer og klimapolitikk i økende grad styres av partipolitiske preferanser og hvilke sosiale grupper en har positive eller negative holdninger til.⁸ Den amerikanske Senatoren Bob Inglis oppsummerte denne tendensen illustrerende da han sammenfattet sitt syn på klima slik «All I knew was that Al Gore was for it, and therefore I was against it.»⁹ I hvilken grad også nordmenns holdning til klimaendringer i større grad vil bli drevet av identitet i årene som kommer, gjenstår å se. Vår modell tilsier at økt polarisering og dreining av politikken i retning det identitetspolitiske vil kunne lede til den samme utviklingen.

I denne sammenheng er det interessant å merke seg at den globale klimadebatten har endret karakter siden Donald Trumps valgseier i USA i 2016. Data fra Google Trend viser at google-søkene sterkest relatert til global oppvarming er begreper som «svindel», «løgn» og «Donald Trump».

⁸ Psychological Barriers to Bipartisan Public Support for Climate Policy", Perspectives on Psychological Science July 2018. <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1745691617748966>

⁹ Actually Republicans Do Believe In Climate Change, New York Times

<https://www.nytimes.com/2018/07/28/opinion/sunday/republicans-climate-change.html>

Top global warming related Google searches 2018

1. «Global warming **swindle**»
2. «**Trump** global warming»
3. «Great global warming **swindle**»
4. «Global warming **hoax**»

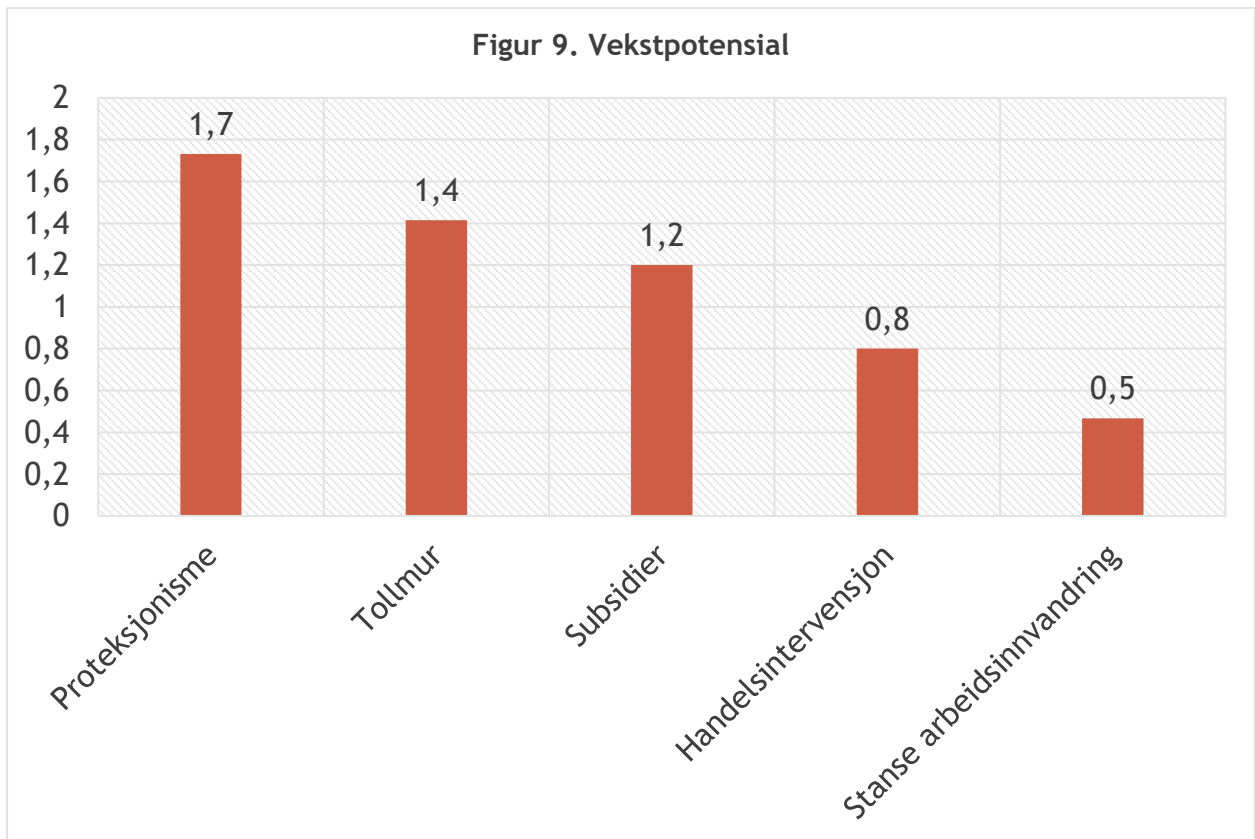
Google Trends 2018

2.6. Svakere stater, sterkere konflikt

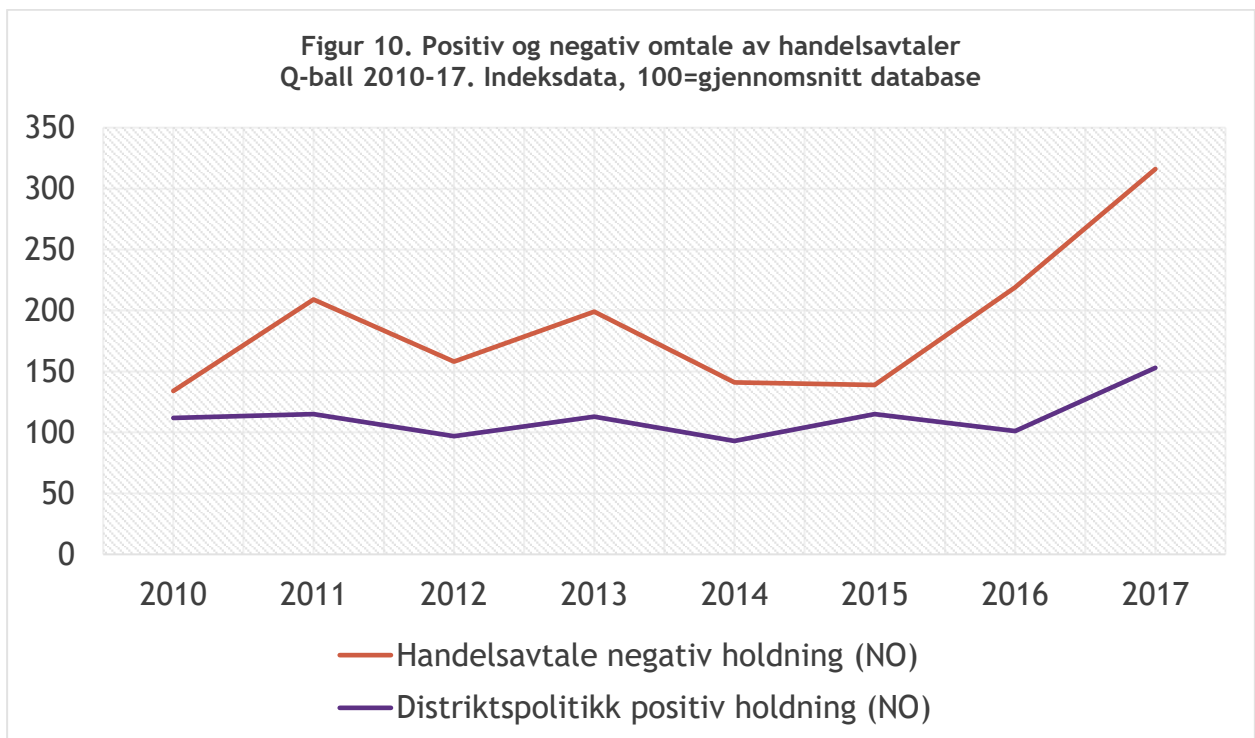
Samtidig som statene står overfor stadig mer krevende oppgaver, svekkes evnen deres til å styre. Det er konklusjonen på den åpne amerikanske etterretningsrapporten «Global trends-Paradox of progress» som utgis av direktøren for nasjonal etterretning hvert år. Økt polarisering og mer elitetotstand er en dimensjon ved dette bildet. Også strukturelle trekk utfordrer statene. Globaliseringen og ny teknologi svekker - så langt- statenes evne til å sikre inntekter fra økende deler av næringslivet.

Samtidig øker oppslutningen om «sterke stater.» Fra «Make America Great Again» I USA til “take back control” i UK, fra Shinzo Abe i Japan til Vladimir Putin i Russland- signaliserer ledende politikere vilje til å bruke statens kapasiteter mer aktivt, for å løse problemer for borgerne, og styrke nasjonen i møte med andre.

Et klart uttrykk for dette er økende proteksjonisme. I 2016 var 571 av 771 statlige handelsintervensjoner registrert av Global Trade Alert intervensjonistiske. Bare 200 var liberaliserende. Vår stordata-modell fanger opp sterke nasjonalistiske, patriotiske og proteksjonistiske holdninger, og forventninger om at staten også de neste fem årene i økende grad skal føre en proteksjonistisk politikk. Både tollmurer, subsidier, handelsintervensjoner og tiltak for å stanse arbeidsinnvandring forventes å bli mer framtrødende i perioden 2018-2023.

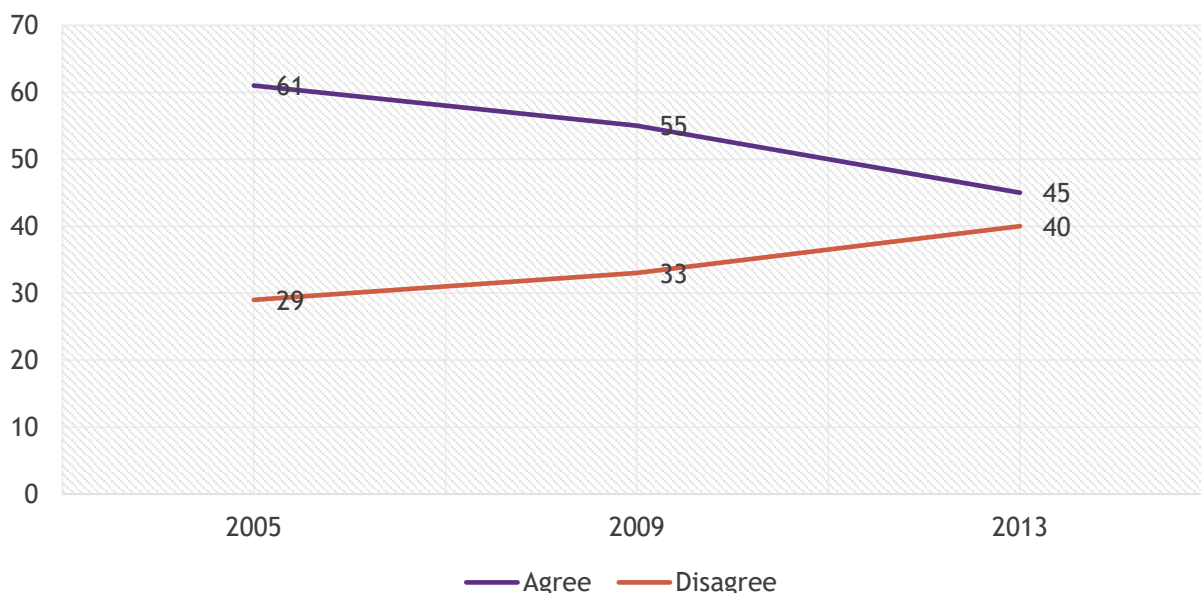
En sentiment-analyse av omtalen av handelsavtaler illustrerer hvordan bildet har utviklet seg over tid. I den norsk-språklige Q-ball-databasen finner vi at bruken av negative ord til å beskrive handelsavtaler økte kraftig i 2016 og 2017 - de samme årene som internasjonal politikk ble preget av Brexit, Trump og tiltakende uro for verdens handelssystem.

Den økende oppslutningen om proteksjonistiske tiltak, og flere staters økte vilje til å nyttiggjøre seg av slike, kan paradoksalt nok være et utslag av at statene svekkes. Når statens evne til å investere i utdanning og omstilling reduseres, blir globaliseringen straks en vanskeligere prosess å håndtere. Når statens evne til å sørge for rimelig jevn fordeling av inntekt og formue også reduseres som følge av globalisering og ny teknologi, bidrar det til å forsterke inntrykket av at det økonomiske systemet ikke «fungerer» for flertallet.

Tross god økonomisk utvikling, lav arbeidsledighet og relativt stabil inntektsfordeling¹⁰ ser det altså ut til at proteksjonistiske holdninger også styrkes i Norge. Våre data samsvarer med en langvarig trend som blant annet SSB/ISFs valgforskningsprogram har avdekket; nordmenn er mindre internasjonalt orienterte enn for få år siden.

Figur 11. “We should as a society become more internationalist and care less about borders between people and nations”
Norwegian Election Survey, 2005-2009, SSB/ISF

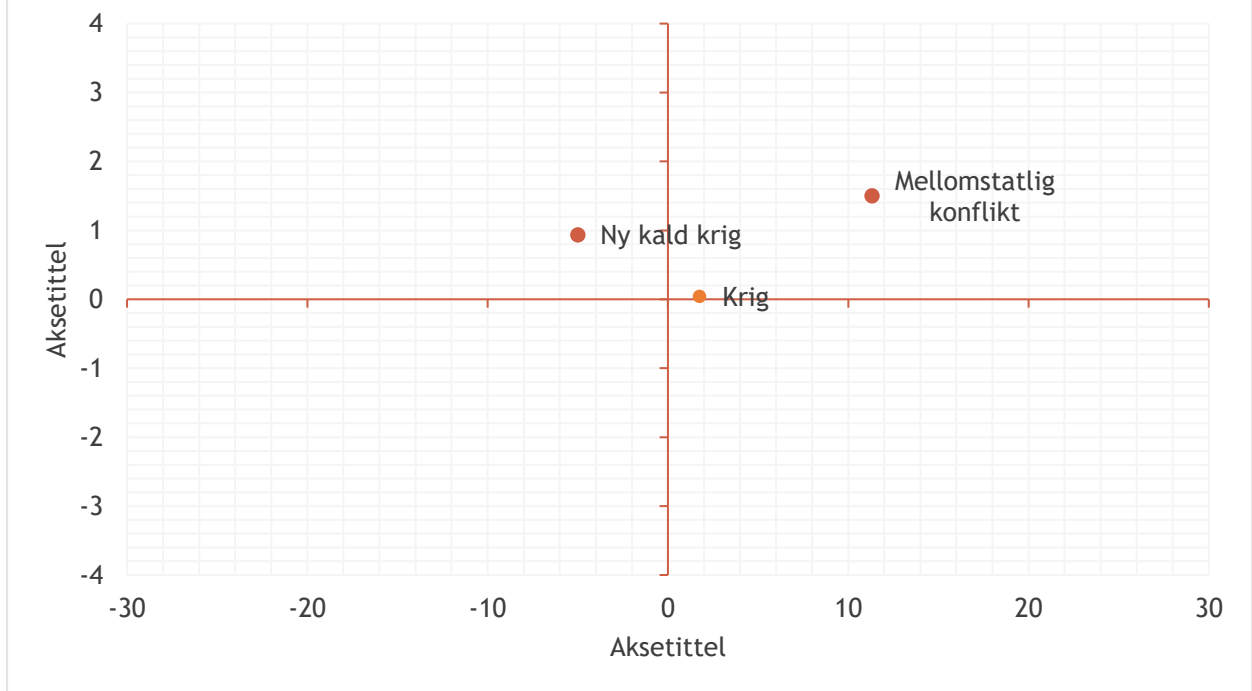

Samtidig som statene svekkes, blir de mer proteksjonistiske. Denne utviklingen skjer også samtidig som konfliktnivået mellom statene øker. Q-ball fanger opp en klar forventning om at mellomstatlig konflikt blir viktigere i perioden 2018-2023. Omtalen i den globale databasen, tyder også på en klar forventning om mer væpnet konflikt og krig, og at «ny kald krig» nå er et etablert fenomen som vil fortsette å være viktig og vokse svakt som trend i perioden 2018-2023.

10

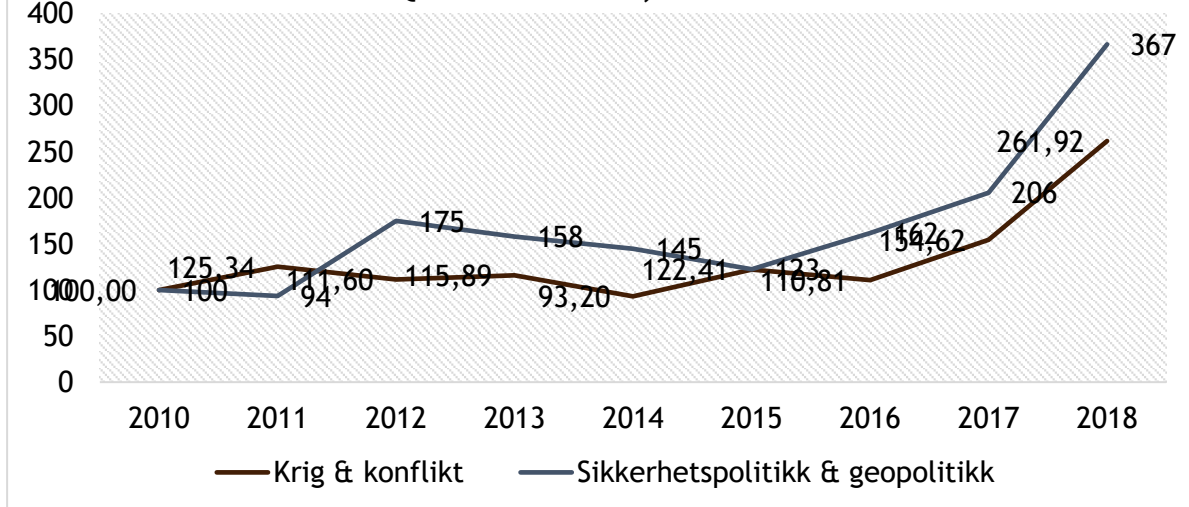

Figur 12. Krig og konflikt
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Den utviklingen som ifølge vår modell har aller størst potensiale til å true sikkerhet, disruptere samfunn og skape konflikt, er cyber-relaterte risiki. I cyber-domenet utfordrer ikke bare statene hverandre, men de trues av kriminelle og andre ikke-statlige aktører. Ikke på noe område er asymmetrisk krigføring lettere å gjennomføre enn på cyber-feltet. Relativt ressursvake stater og organisasjoner kan skape store skader på sterkere motstandere, og slippe unna med det.

Omtale 2010-18
Q-ball. Indeksdata, 100= 2010

World Economic Forum slår fast at det i 2017 ble lansert 357 millioner ulike skadeprogramvare globalt, og at 4 milliarder ulike data-arkiv ble hacket i løpet av samme år. Når fysisk og digital infrastruktur bygges stadig tettere sammen - det er for eksempel 8,4 milliarder IoT-tilkoblinger i verden i dag - øker også skadepotensialet ved dataangrep. Muligheten for å skjule seg og gjennomføre skade uoppdaget øker også faren for at stater gjennomfører dristige angrep mot hverandre, som i verste fall kan lede til eskalerende konflikt.

Kapittel 3. Svake signaler

- Nye globale trender 2018-2023

Ingenting er lettere å predikere enn det vi allerede ser. Men hva med de aller svakeste signalene? De som knapt gjør utslag på radaren? Hvilke av dem vil kunne ta av – vokse seg sterke og danne rammene for framtiden?

Hvem skulle for fem år siden trodd at USAs president i 2018 var en reality-kjendis mest kjent for ordene «you're fired»? Få hadde gjettet at vi i år skulle snakke alvorstungt om en «ny kald krig» og om «midtlivskrise,» eller til og med «endeliktet» for det liberale demokratiet. Eller at den mest solgte engelskspråklige populærvitenskapelige boken vårhalvåret 2018 var et forsvarsskrift for at opplysningstidens idealer fremdeles har relevans i vår tid. Hadde noen i 2013 i det hele hørt om CRISPR? Og kunne noen forstått forskjellen på en «biohacker» og en helt vanlig fjortis med ønske om å knekke en brannmur?

I dette kapitlet handler det om svake signaler. Om trender som kommer til å vokse seg sterkere de neste fem åren – uten å bli dominerende. Det handler om jakten på det nye mennesket som integrerer biologi med teknologi. Om opprøret mot modernitet – både det fra «høyre» og det som kommer fra «venstre.» Om nye verdsett med røtter langt unna vesten. Og om et gryende opprør mot trenden som framfor noe har preget det siste tiåret – digitaliseringen.

3.1. Innledning - Svake signaler

«Shopping fra fingerspissene vil bli en av husmorens mange bekvemmeligheter,» forteller framtidsvideoen «[Home of the future year 1999](#).» Filmen beskriver malerisk hvordan framtiden tilhører de personlige datamaskinene og nettverkene mellom dem. «Husmorens video-konsoll vil bli tilknyttet hennes favorittbutikker, der vil hun kunne se varene hun ønsker å kjøpe gjennom film før hun trykker på produktet hun ønsker.» Ikke bare vil shoppingen foregå «on-line,» i framtiden vil nær sagt «all betaling foregå elektronisk,» predikeres det. Og den som betaler, er mannen i huset. «Det hustruen velger på hennes konsoll, vil bli betalt for av ektemannen på hans.»

Videoen fra 1967 forteller oss noe viktig om vår evne til å forstå trendene rundt oss og predikere hvordan framtiden vil se ut. Tross evnen til å forutse raskere, mer personlige og ikke minst tett sammenvevde datamaskiner- misser filmen den helt sentrale kvalitative endringen i kjønnsroller og i fordelingen av makt og muligheter mellom kvinner og menn. Personlige PC-er og e-handel, javel. Men mannen skal fremdeles rå over lommeboka.

Ser vi inn i framtiden forsterker vi gjerne trendene vil allerede oppdager - større, raskere, mer sammenvevde PC-er. Derimot overser vi lett de kvalitative skiftene som snur opp ned på etablerte sannheter og omformer relasjoner mellom mennesker, og mellom individ og samfunn. I 1880-årene forstod Londons drosjenæring at framtidens taxier ville gå langt raskere - men det de forutså var heste-drosjer med fire ganger så mange dyr; ikke bilen.

Også i dag står vi i fare for å overse signaler som indikerer at samfunnet vårt står overfor kvalitative skift - fordi tunge etablerte trender som forsterker allerede kjente utviklingstrekk tar all oppmerksomhet. Vi vet at klimaendringene, migrasjon og digitalisering er blant de brede samfunnsendrende trender som vil prege tiårene som kommer. Også i denne rapporten har vi drøftet disse tunge signalene. Nå skal vi bevege oss et annet sted: til de små, svake og mindre omtalte trender som kommer til å vokse raskt i vår umiddelbare framtid.

Til å analysere disse har vi brukt Q-balls prediktive algoritme. Modellen er forventningsbasert; den fanger opp hvordan omtalen av trender er i vårt globale kildegrunnlag. Vi har matet modellen med trender fra et stort utvalg av globale undersøkelser og rapporter og hentet konsepter fra Quattroportes globale trendundersøkelse.¹¹ Trendene vi presenterer i dette kapittelet har det til felles at de vil kunne ha stor innvirkning på kommunene og tjenestene kommunene i dag tilbyr; og at de vil vokse (eller i et tilfelle synke) raskt i perioden 2018 - 2023.

3.2. Seks trendklynger

Gjennom vår analyse har vi identifisert seks klynger med «nye» trender som vil vokse i perioden 2018-2023.

Transhumanisme beskriver søken etter å *forbedre* menneskene gjennom teknologi som integreres i vår biologi.

Meningsfull økonomi består av en dreining i retning bærekraftig og idealistiske investeringer og forbruk.

Ikke-vestlige verdier er en etablert trend som vil vokse moderat i årene som kommer og består av verdier som står i motsats til den materialistiske, rasjonalistiske og individorienterte kulturen vi assosierer med vesten; tradisjon, autoritetstro og kollektivism preger dette verdisetet.

¹¹ Quattroporte «Quantifying global trends 2017-2022».

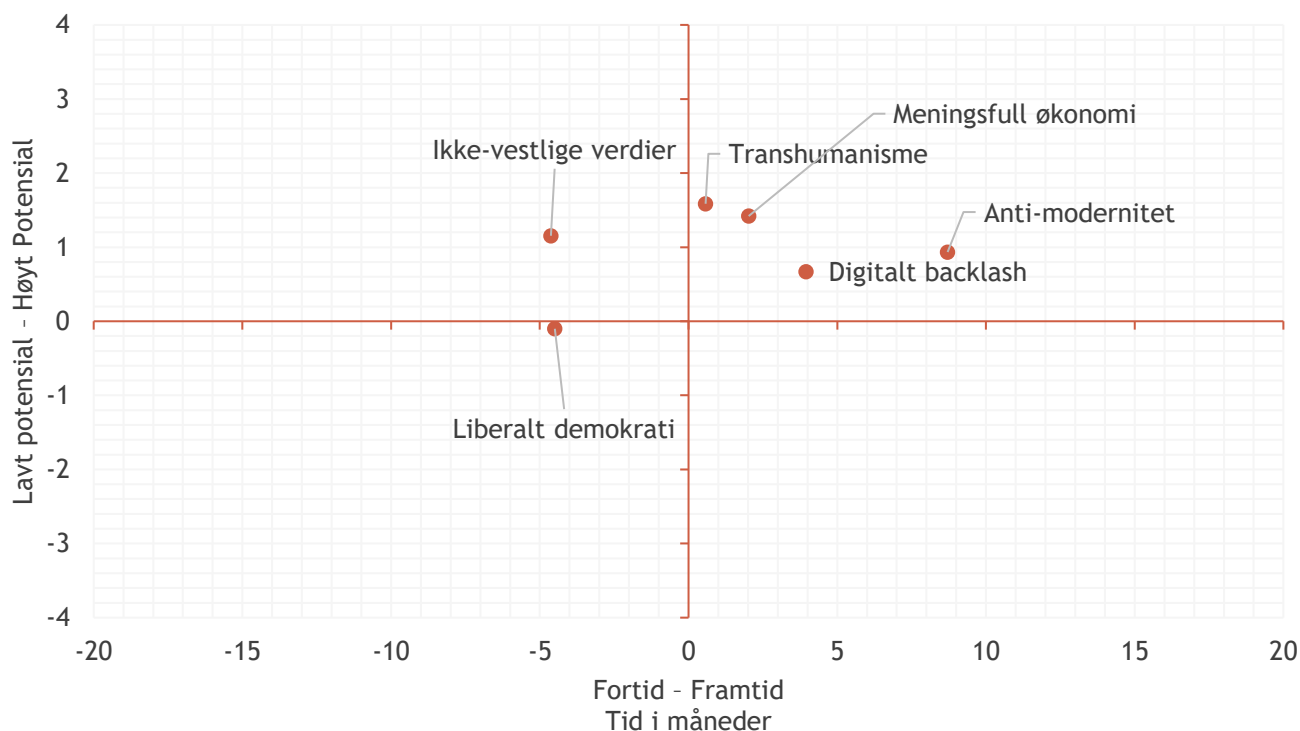
Anti-modernitet består av anti-intellektuell og anti-vitenskapelig tenking i direkte opposisjon til opplysningstidens idealer.

Digitalt-backlash består av økende motstand både mot de globale teknologiselskapene og enda dypere; mot at digital teknologi koloniserer store deler av hverdagen.

Demokrati under press. Både valgsystemet og liberale politiske institusjoner forventes å bli svakere i årene som kommer, derimot er ønsket om politisk deltakelse og engasjement på vei opp. Motsetningen mellom disse blir sterkere.

Ser vi på hvordan disse trendklyngene posisjonerer seg i vår forventningsbaserte modell, er det transhumanisme som har raskest vekstpotensial - og som forventes å ta av i nærmest framtid. Meningsfull økonomi har også svært høyt vekstpotensial, mens også digitalt backlash og anti-modernitet har høyt vekstpotensial litt lengre fram i tid. Ikke-vestlige verdier forventes å vokse moderat, mens liberalt demokrati forventes å svekkes klart.

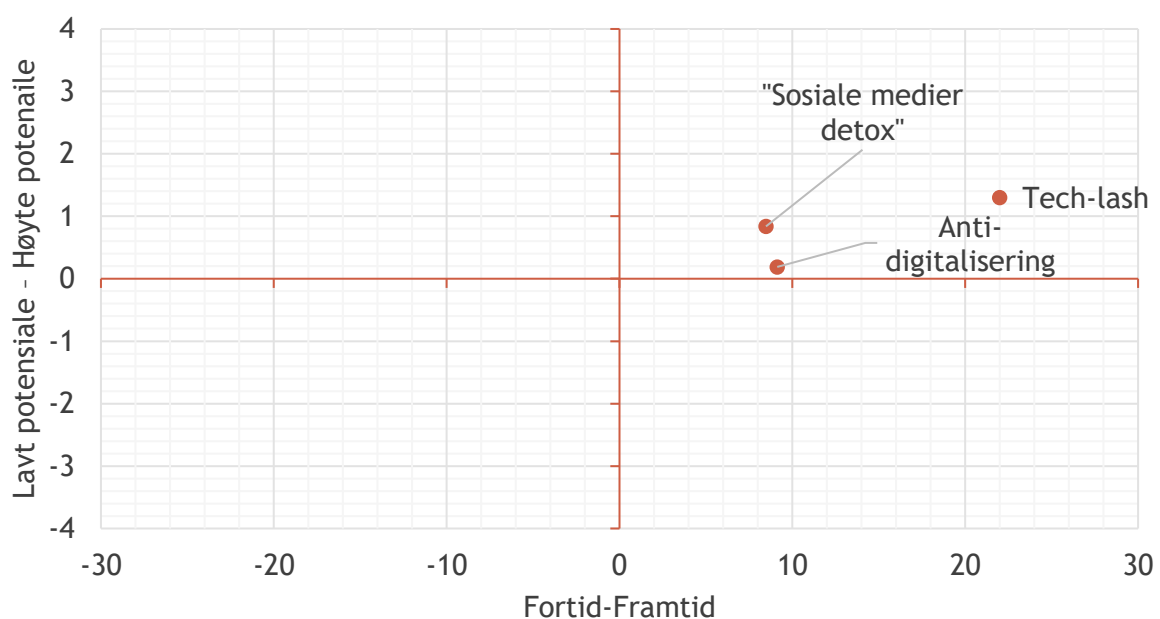
Figur 13. Vekstpotensiale globale trender
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

3.3. «Digitalt backlash»

På verdensbasis bruker et gjennomsnittlig menneske mer tid på sosiale medier enn på å spise og drikke, stelle og pynte seg, og være sammen med venner - til sammen.¹² Nordmenn slår årlige rekorder i tidsbruk på internett.¹³ Det er ingen tvil om at teknologi vil fortsette å forme fremtiden, men i perioden 2018-2023 kommer digitaliseringen til å stå overfor sin første backlash. Reaksjonen er selvsagt delvis drevet av økende skepsis mot makten til de store teknologiselskapene. Anti-digitaliseringen handler om dypere utviklingstrekk enn bare protest mot maktmisbruk og manglende personvern hos globale tech-ledere som Facebook.

Figur 14. Digitalt backlash
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

En av de viktigste driverne bak det digitale backlashet er økende oppmerksomhet om de negative konsekvensene av at vi «alltid» er online. Flere studier peker på at vårt digitale liv reduserer vår kognitive kapasitet til å fokusere på et problemkompleks over tid.¹⁴ Digital avhengighet kobles også tettere til alvorlige sosiale utfordringer som psykiske helseproblemer.¹⁵

I fjor lanserte JWT Intelligence en rapport om «next-generation utopias and unqualified landscapes in a world of hyper-digital realism».¹⁶ Rapporten viser til en stadig økende oppfatning av at digitalisering frarøver oss all mystikk og hemmeligheter, som igjen forsterker et behov for å finne nye «digitale» rom å rømme til. I den grad dette innebærer å "logge av" og flykte fra en ellers hektisk hverdag, samsvarer dette godt med vår analyse; sosial media

¹² Global Web Index 2017.

¹³ SSB «Norsk mediebarometer» 2018.

¹⁴ Se f.eks Nicholas Carr «The Shallows, what the internet is doing to our brain.»

¹⁵ Se for eksempel Brandtzæg m.fl. «Sosiale medier i all offentlighet» 2011.

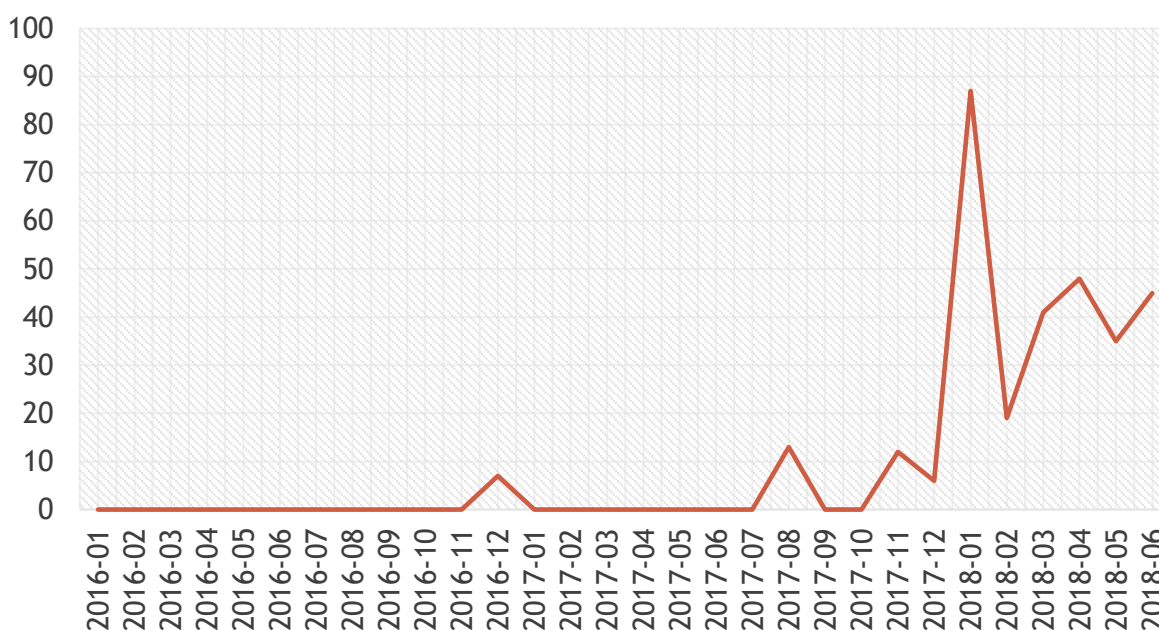
¹⁶ JWT Intelligence «Next-gen fantasy, Utopias, and unqualified landscape in a world of hyper digital realism», 2016.

detox er en voksende trend, samtidig forventes «digitaliseringstress» å ta av i nærmeste fremtid.

Det finnes flere eksempler på at markedet har begynt å posisjonere "avlogget" som luksus, og et raskt søk på internett viser at ikke bare velværesentre, men også restauranter, organiserte turer og festivaler har begynt å operere i dette landskapet. Samtidig kan det virke som teleselskapene har begynt å tilnærme seg det økende pushbacket til alltid-på-nett-livsstilen, gjennom veltenkte produkter som omdefinerer hva det innebærer å være "pålogget". Kjente og kjære Nokia 3310 er relansert, med oppdatert design, men like få funksjoner som originalen. Smarttelefonene tilbys med apper som lover "Offtime", "Moment", "BreakFree", "AppDetox" og "Stay on task". I tillegg lanserte Apple nylig applikasjonen "Block Social Media - In moment", som setter begrensninger på mobilbruket til fordel for kvalitetstid.

Mens overstående handler om at mennesker tenderer tilbake til mer frihet og mening i hverdagen, er søken etter sannhet også en dimensjon ved anti-digitalisering. Massesøksmål mot nettgiganten Facebook aktualiserer dette. Ifølge Edelmans globale tillitsbarometer oppgir nesten 7 av 10 at de er bekymret for «fake news» eller falsk informasjon, og 59 prosent oppgir at det stadig blir vanskeligere å skille troverdige kilder fra resten.¹⁷

Figur 15. Google-søk techlash 2016-2018
Goole Trend, indeksdata

Dette tilsier at samhandling med andre, utover chatter og nettsider, vil øke forventningene om kommunikasjon på en mer meningsfylt og autentisk måte. Samtidig vil økende bekymringer fra borgernes side, om at for mye av livene deres er offentlig tilgjengelig, samt tap av kontroll over egne opplysninger kunne føre til politisering av vårt forhold til teknologi.

¹⁷ Edelman Trust Barometer 2018.

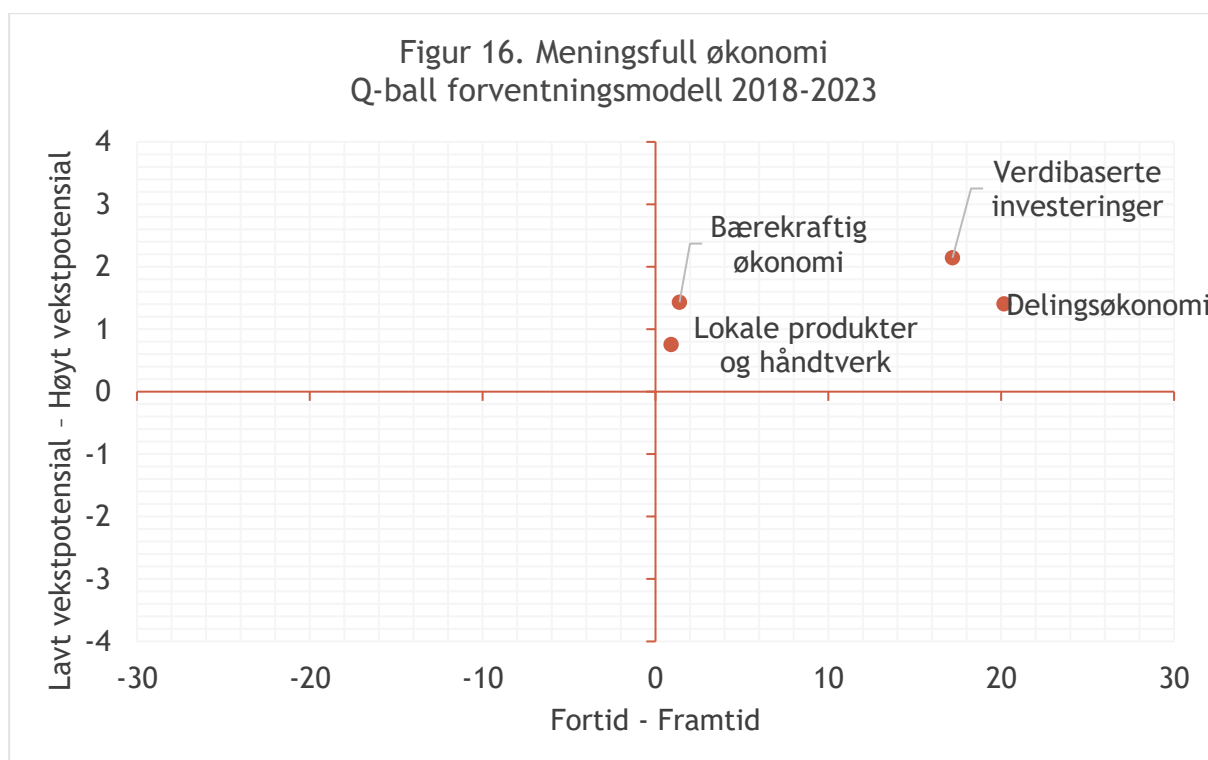
3.4. Meningsfull økonomi

Jakten på *mening* blir en viktigere driver bak økonomisk aktivitet i årene som kommer. Både som forbrukere, investorer og ansatte ønsker vi verdibasert gevinst ved siden av de materielle elementene i økonomiske transaksjoner.

Delvis er trenden drevet av kjente utviklingstrekk: større bevissthet om bærekraft, klima og miljø. Trenden forsterkes av demografiske utviklingstrekk. Verdiforskere har siden Inglehart¹⁸ pekt på at industrisamfunnene beveger seg i retning av mer idealistiske og post-materialistiske verdier. Materialistiske verdier er i følge Inglehart de som handler om å dekke grunnleggende materielle behov, post-materialistiske verdier knyttes til behov lengre oppe i Maslows kjente pyramide: menneskelig fellesskap, medbestemmelse, personlig utvikling er sentralt for post-materialister. Ingleharts analyse er omdiskutert. Ottar Hellevik og Norsk Monitor finner for eksempel bare svake tendenser til at nordmenn blir mer post-materialistiske. Mellom 1999 og 2007 økte andelen med et post-materialistisk verdiset bare forsiktig fra 28 til 34 prosent.¹⁹ I følge vår modell vil de neste årene se en kraftig økning i denne typen verdier - særlig innenfor den økonomiske sfæren.

Vi finner at «Meningsfull økonomi» er en av de globale trendene som kommer til å vokse raskest i løpet av perioden 2018-2023. Dersom denne *trenden* hadde vært en *aksje* ville den ifølge vår modell vokst med 5-10 prosentpoeng hvert år i perioden.

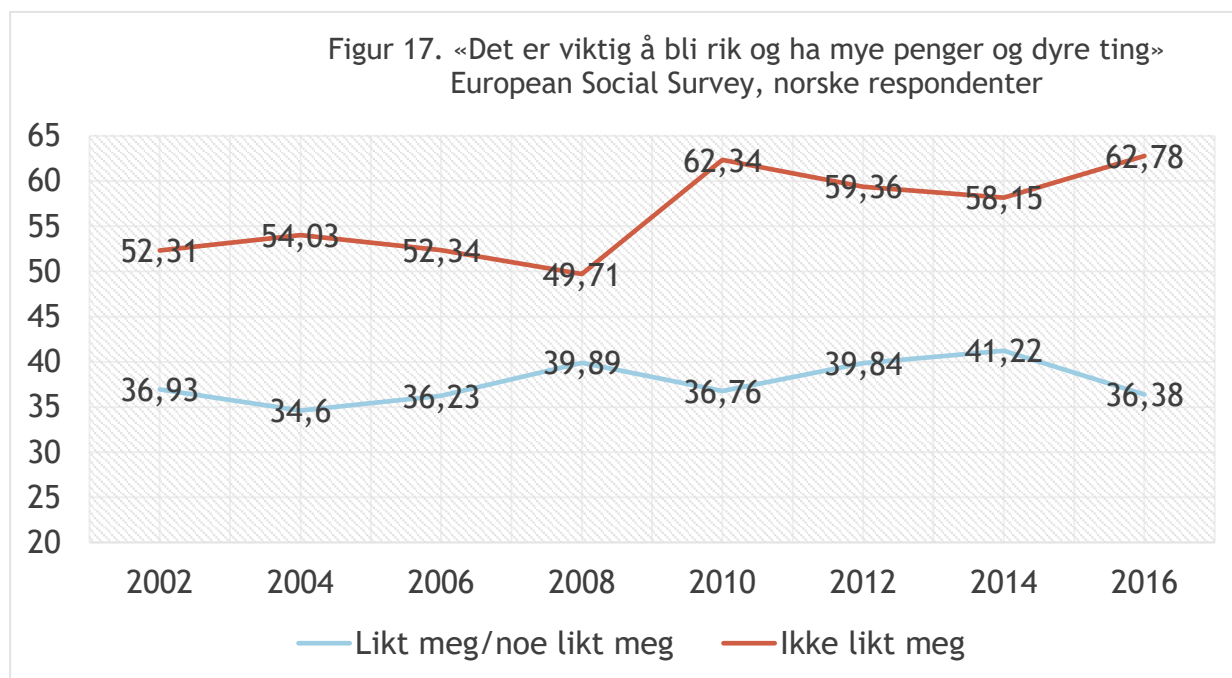
En rekke elementer ligger inne i denne brede trenden; de fire med størst enkelvist potensial er delingsøkonomi, verdibaserte investeringer, bærekraftig økonomi og kjøp av lokale produkt og håndverk.

¹⁸ Se f.eks Inglehart Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence.

¹⁹ Hellevik «Jakten på den norske lykken» 2007, s. 220-225.

Kunder søker i økende grad å kjøpe varer og tjenester med mening. Vi ønsker å handle mer lokalt, støtte opp verdibasert næringsliv - og vi er i større grad villige til å dele varene vi kjøper. Vi lar oss i større grad enn før påvirke av hvilke verdier selskaper og offentlige institusjoner evner å formidle - forretninger eller institusjoner som ikke klarer å tilby en verdibasert fortelling om sin virksomhet risikerer å tape i en utvikling preget av jakt på mening.

Samtidig er investorer i økende grad opptatt av å finne investeringsmuligheter med mening. Dette betyr selvsagt ikke at økonomisk fortjeneste er mindre viktig - men profitt sees i stadig større grad som en hygienefaktor; en nødvendig forutsetning for, men ikke tilstrekkelig grunn til å investere.

3.5. Transhumanisme - jakten på det nye mennesket

14. oktober 2017 injiserte Josiah Zayner, administrerende direktør i biohack-selskapet Odin, seg selv med gen-endrende materiale. Formålet var ifølge Zayner å «få større muskler.»²⁰ CRISPR-teknologien Zayner benyttet er bare en av flere teknologiske gjennombrudd som flytter grensene for hva mennesker kan gjøre med sin egen kropp - og utfordrer potensielt vår oppfatning av hva et menneske er.

I følge Q-balls prediktive modell vil jakten på teknologiske forbedringer av menneskekroppen ta av i løpet av de neste fem årene. Noen vil være harmløse, nesten humoristiske. Som den norske biohackeren som implanterte en magnet i høyre pekefinger for å gi seg selv en «ny sans.» Andre vil ha langt større betydning. Særlig leter biohack-aktivister, men også selskaper og stater, i tre retninger: for det første søkes det etter kurer mot kjente sykdommer. Her er CRISPR-teknologien blant de mest løfterike. For det andre letes det etter teknologiske grep som kan gi brukeren kraftige forbedrede menneskelige egenskaper. Økt IQ, bedre

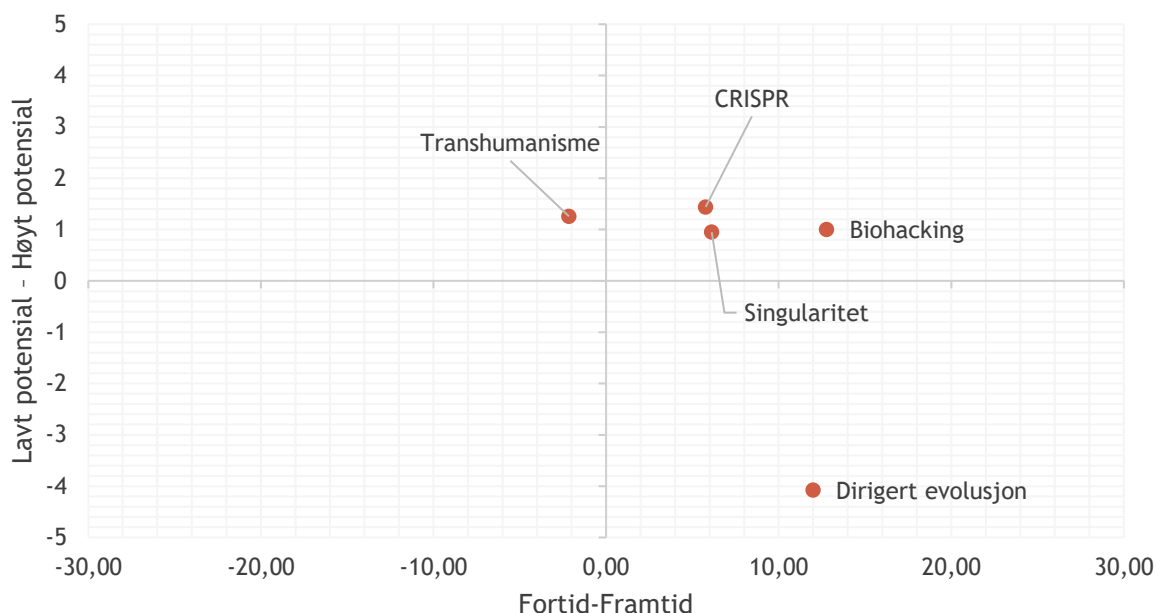
²⁰ Se The Atlantic's dekning av Zayners eksperiment

<https://www.theatlantic.com/science/archive/2018/02/biohacking-stunts-crispr/553511/>

sanseapparat - er bare noen av eksemplene. Den tredje akse er leting etter metoder for å forlenge - helst forevige - menneskelivet ved hjelp av teknologiske løsninger som stanser eller bremser ned aldringsprosessen.

Figur 18. Vekstpotensiale
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

De fundamentale utfordringene denne teknologien vil stille oss overfor, vil trolig ikke bre seg ut i den neste femårsperioden. Men debattene om disse spørsmålene vil trolig øke raskt: Hvor skal grensene gå? Skal det gå grenser i et hele? Hvilke implikasjoner vil biohacking ha for sammenhengskraften i samfunnet?

3.6. Opplysningsidealer under press

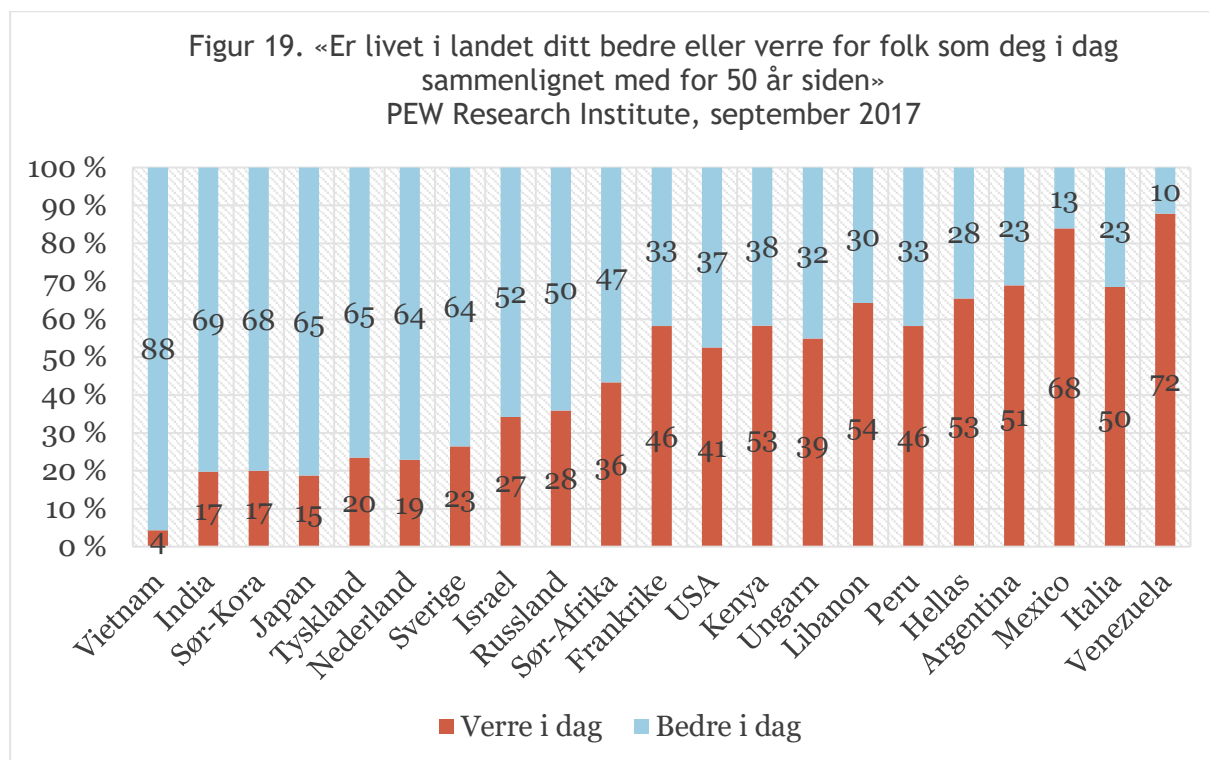
Ser vi på vår tid fra 1990-tallets perspektiv, er knapt noen trend mer overraskende enn denne: Ved slutten av 2010-tallet settes selve opplysningstidens idealer under press. Troen på framgang presses av pessimisme - tross alle bevis på at verden blir et bedre sted for de fleste.²¹ Verre: Både troen på fornuft og vitenskap utfordres - både fra religiøs konservatisme, den alternative høyresiden, og i ironisk nok fra sub-kulturer i den liberale middelklassen.

I følge Pew Research globale holdningsundersøkelse mener et flertall at verden var *bedre* for folk som dem for 50 år siden.²² Tross at verdensøkonomien er doblet, forventet levealder har

²¹ Antallet bøker som forsøker å overbevise oss om at verden er et stadig bedre sted er i seg selv et anekdotisk bevis for denne utviklingen. I 2018 skapte både Hans Roslings «Factfulness - ten reasons we're wrong about the world - and why things are better than you think,» og Steven Pinkers «Enlightenment now- the case for reason, science, humanism and progress» stor oppmerksomhet- og høye salgstall.

²² PEW Research "Worldwide People Are Divided on Whether Life Today is Better than in the Past" December 7. 2017. <http://www.pewglobal.org/2017/12/05/worldwide-people-divided-on-whether-life-today-is-better-than-in-the-past/>

steget med nesten 25 år, og antallet fattige er mer enn halvert. Både i land i Nord-Amerika og Europa, som USA, Italia og Frankrike, og land i Latin-Amerika og Afrika, eksempelvis Brasil, Nigeria, Kenya og Colombia, svarer klare flertall at verden var bedre for folk som dem for 50 år siden.

Opprøret mot moderniteten stikker dypere enn den menneskelige trang til å mene at «det meste var bedre før.»²³ For det første utfordres vitenskapen ved at legitimiteten til etablerte institusjoner og tenkemåter settes under press.²⁴ Stordata fra Q-ball viser økende negativ omtale av forskere, universiteter og kunnskapsmiljøer. Denne utviklingen må sees i sammenheng med en bredere «elitemotstand» som vi skal komme tilbake til.

Hvor kommer den voksende kritikken mot etablerte «kunnskapseliter» og de vitenskapelige tradisjonene de bærer med seg fra? Vår analyse viser at det ikke er noe enhetlig opprør mot opplysningstiden. Tvert om utfordres den fra ulike og uavhengige kilder. En er religiøse grupperinger som alltid har opponert mot hele eller deler av arven fra opplysningstiden. En rekke studier viser at sekulariseringen globalt er i revers.²⁵ Våre modeller fanger også opp vekst både for religiøse autoriteter og religiøs konservatisme.

En annen og voksende kilde til motstand mot kunnskapselitene kan vi - med veldig grov pensel - kalle den «alternative høyresiden,» som særlig gjorde seg gjeldende i USA i valgkampen i 2016.²⁶ Disse angriper kunnskapselitene og deres institusjoner mer direkte enn de opponerer mot den vitenskapelige tenkemåten. Ved å anklage alle opponenter for å spre «falsk informasjon»/«falske nyheter,» bidrar de likevel til å undergrave mulighetene for forskningsbasert debatt om samfunnsspørsmål. Deler av den alternative høyresiden i Nord-

²³ Pinker «Enlightenment Now».

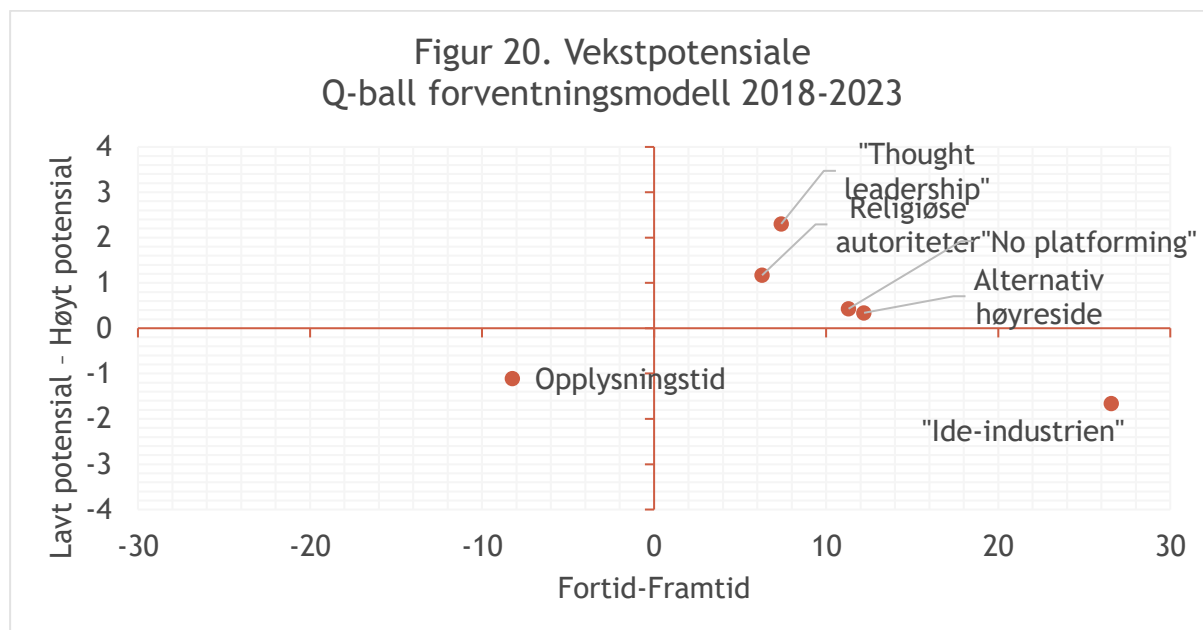
²⁴ En rekke undersøkelser bekrefter økende kritikk mot etablerte institusjoner og eliter. Blant dem er Edelsmanns årlige tillitsbarometer som kan leses her. <https://www.edelman.com/trust-barometer>

²⁵ <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/07/why-people-with-no-religion-are-projected-to-decline-as-a-share-of-the-worlds-population/>

²⁶ Se f.eks Timothy Snyder «The Road to Unfreedom» for en diskusjon om disse miljøene.

Amerika flørter direkte med det okkulte; særlig såkalt «kaos-magi,» eller «resultat-basert magi.»²⁷

Også blant grupper som tradisjonelt anses for å være de fremste forsvarerne av opplysningstidens idealer vokser det fram elementer som utfordrer disse; særlig presses den vitenskapelige tenkemåten og den frie faglige debatten fra elementer på venstresiden. Siden 2015 har det ved en rekke universiteter og høyskoler i Nord-Amerika og Vest-Europa vokst fram en «no platforming» eller «deplatforming»-bevegelse som søker å blokkere spredningen av uønskede politiske ideer, ved å nekte akademikere eller politiske aktivister som forfekter disse muligheten til å tale ved lærestedene.²⁸

Samtidig utfordres den vestlige opplysningstradisjonen også av forsøk på å «avkolonisere» pensum og undervisnings ved universitetene. «Avkolonisering av akademia» drives fra et premiss om at høyere utdanning i Europa og Nord-Amerika domineres av et etno-sentrisk vestlig perspektiv, og at tradisjonelle vitenskapelige metoder ikke er «objektive,» men snarere et uttrykk for vestlig tradisjon og kultur. Å forfekte en «vitenskapelig metode» er for avkoloniseringsbevegelsen meningsløs, siden kulturer og samfunn må forstås på sine egne premisser. Hvilke alternative metoder som forfektes varierer, men tilhengere av å avkolonisere universiteter vektlegger gjerne behovet for ikke-rasjonalistiske tilnærminger.²⁹

Det er ikke bare ideologisk motiverte aktører som utfordrer idealene fra opplysningstiden. Også kommersielle aktører utfordrer idealene fra opplysningstiden. Flere studier finner at såkalte «tankeledere» spiller en stadig sterkere rolle i det offentlige ordskiftet.³⁰ Samtidig som tilliten til etablerte vitenskapelige og akademiske institusjoner ser ut til å bli svekket i flere vestlige land - særlig i deler av befolkningen³¹ - øker gjennomslagskraften til konsultantselskaper og tenketanker. Alle de fire store globale revisjons og

²⁷ Se Gary Lachman *Dark Star Rising: Magick and Power in the Age of Trump*

²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/No_Platform

²⁹ Et illustrerende eksempel er Clelia O. Rodríguez «Decolonizing Academia»

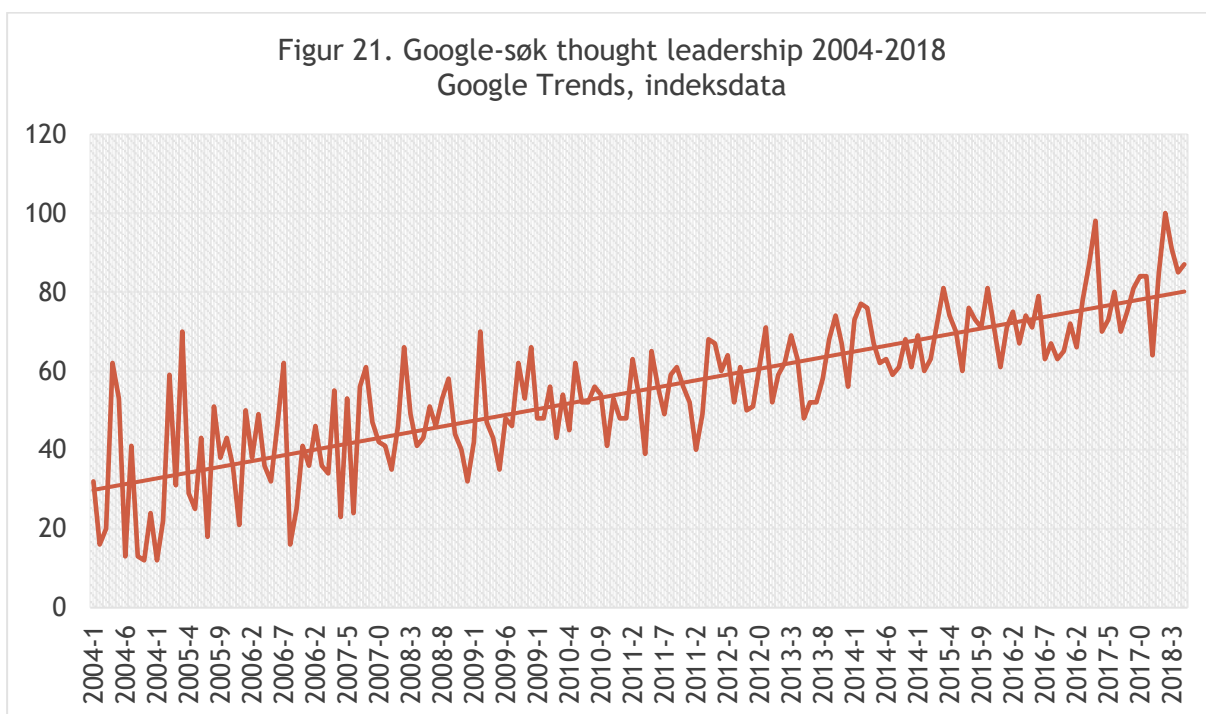
<https://fernwoodpublishing.ca/book/decolonizing-academia>

³⁰ Se Dan Drezner «The Ideas industry - How pessimists, partisans and plutocrats are transforming the marketplace of ideas»

³¹ PEW Research <http://www.people-press.org/2017/07/10/sharp-partisan-divisions-in-views-of-national-institutions/>

rådgivingselskapene³² bruker f.eks. store ressurser på å utvikle og publisere analyser og rapporter som setter dagsorden i offentligheten. Ulikt de fleste universiteter og forskningsinstitusjoner kan disse selskapene tilføre betydelige økonomiske ressurser til markedsføring av sine ideer. Også tradisjonelle selskaper jakter i økende grad å innta «tankelederposisjonen» på sine områder - gjerne ved å publisere strømmer av modeller, scenarier og rapporter med vekslende faglig kvalitet, og ofte ved hjelp av metoder som verken er åpent tilgjengelige eller nødvendigvis falsifiserbare. Framveksten av «tankelederskap» som globalt fenomen bidrar ikke bare til å svekke balansen mellom rent kommersielt motivert ideproduksjon og vitenskapelige miljøer, men også til å endre hvilke typer ideer som lettest fester seg i det offentlige ordskiftet. Filosofen Isiah Berlin skiller mellom «reven» og «pinnsvinets» intellektuelle metode. Pinnsvinet har i følge Berlin en stor ide, mens reven har mange små.³³ Dan Drezner bruker Berlins bilde til å skille mellom tankeledere og offentlig intellektuell - av den typen som gjerne finnes i vitenskapelige stillinger ved universiteter og forskningsmiljøer.³⁴ Tankeleserne kommer til torgs med en stor ide som de mener forklarer det aller meste. Ideene har ikke nødvendigvis noen spesiell ideologisk eller verdimelessig slagside, men har til felles at de er lette å forstå, lette å selge og vide nok til at de fleste utviklingstrekk med litt velvilje kan tolkes inn i dem. Offentlig intellektuelle er opplært i en kritisk tradisjon fra opplysningstiden som ser på «store ideer» med et skeptisk blikk, og leter heller etter mekanismer som har mindre altopplukende forklaringskraft.³⁵

Figur 21. Google-søk thought leadership 2004-2018
Google Trends, indeksdata

³² PWC, Deloitte, Ernst & Young og KPMG. Det samme gjelder selvsagt store konsultantselskaper som McKinsey og Boston Consulting Group.

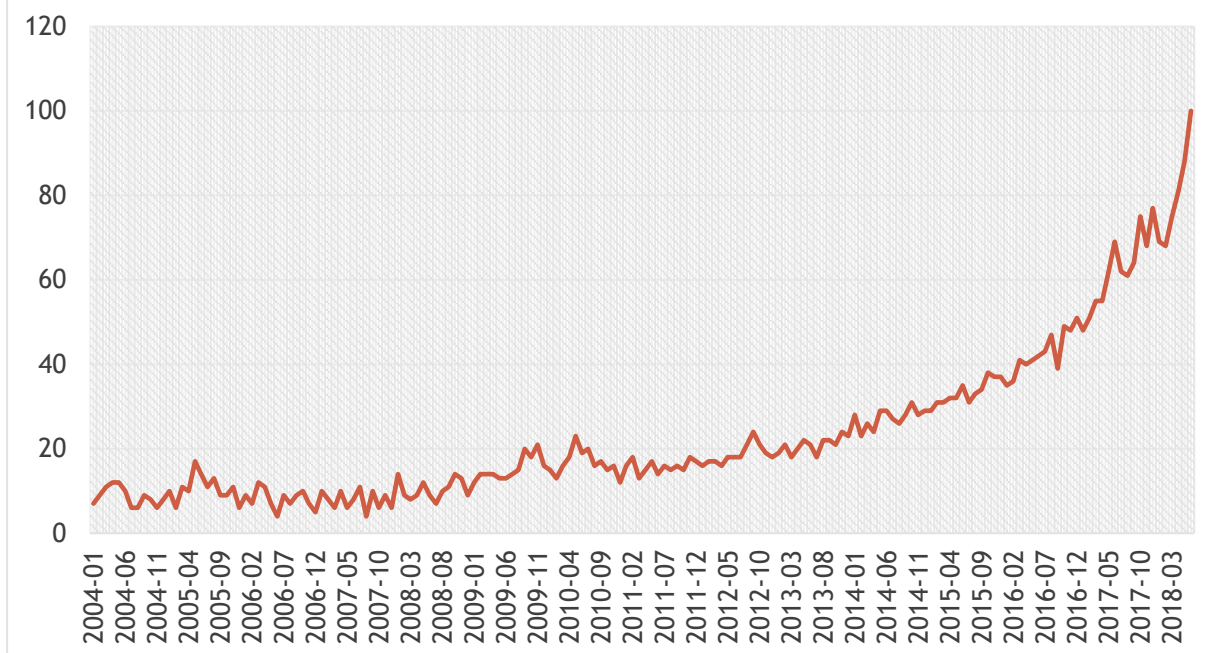
³³ Isiah Berlin "The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy's View of History".

³⁴ Dan Drezner "The Ideas industry - How pessimists, partisans and plutocrats are transforming the marketplace of ideas".

³⁵ Se f.eks Jon Elster «Explaining Social Behaviour».

Figur 22. Google-søk no platforming 2004-2018
Google Trends, indeksdata

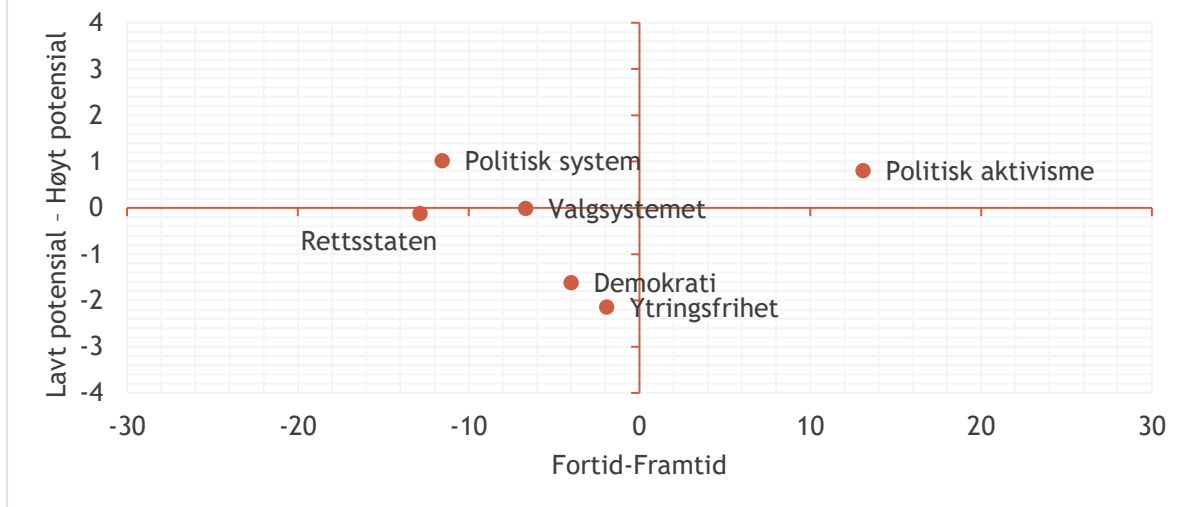

3.7. Demokrati på retur

I mai 2018 dedikerte det amerikanske utenrikspolitiske magasinet *Foreign Affairs* sin månedlige publikasjon til det lystige spørsmålet «Is democracy dying - a global report.» *Foreign Affairs* er ikke alene. I kjølvannet av de politiske sjokkbølgene i 2016 og 2017 har statsvitere, historikere og sosiologer utgitt en nær endeløs strøm av bøker med om lag de samme titlene; «The End of democracy,» «How democracies die,» «The people v.s democracy,» «The road to unfreedom,» er alle blant de bestselgende fagbøkene i 2017 og 2018. Demokratiet oppleves å være under press; fra mer selvsikre autoritære regimer, fra populistiske bevegelser med et tvilsomt syn på pluralisme, liberale institusjoner og viktigheten av å gi fra seg makt ved valgnederlag, og kanskje også fra det som kan oppleves som økende forakt for folk flest hos eliter som ikke lengre har tillit til at det «går bra» å avholde frie valg.

Vår forventningsbaserte prediksjonsmodell fanger opp de samme trendene. Det politiske demokratiet er i alvorlige problemer. Globalt og i Norge forventes demokratiske institusjoner å bli svekket de neste fem årene. Ikke bare valgsystemet, men også rettsstaten, ytringsfrihet og selve demokratiet er posisjonert for tilbakegang i vår modell. Det gjelder ikke selve det politiske systemet; hva enn som forventes å komme «etter» demokratiet er det ikke anarki.

Figur 23. Demokrati, demokratiske institusjoner og politisk aktivisme
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Paradoksalt nok fanger vår forventningsmodell også opp et utviklingstrekk som kan synes å gå på tvers av de dystre spådommene; politisk aktivisme og engasjement ser ut til å bli viktigere i perioden 2018-2023. Dette samsvarer med data fra flere vestlige land som indikerer økt politiske deltakelse, særlig blant unge. Trenden er aller mest framtrepende i USA, der valget av Donald Trump i 2016 ser ut til å ha ført til økt politisk mobilisering, særlig på venstresiden.³⁶

Økende aktivisme og engasjement kan kombineres med svekket tillit til og oppslutning om etablerte institusjoner. Som vi skal se i det neste kapitlet, kan engasjementet være uttrykk for sterkere polarisering - en utvikling som går parallelt med svekket tillit til sentrale demokratiske institusjoner.

En rekke undersøkelser bekrefter at demokratiet rent faktisk er på retur. Hvordan demokrati skal klassifiseres er svært omdiskutert, men en av de mer brukte indeksene er utviklet av Freedom House, som ikke bare måler graden av frie valg, men også utbredelsen av liberale institusjoner forbundet med velfungerende demokrati; som ytringsfrihet og rettsstat.

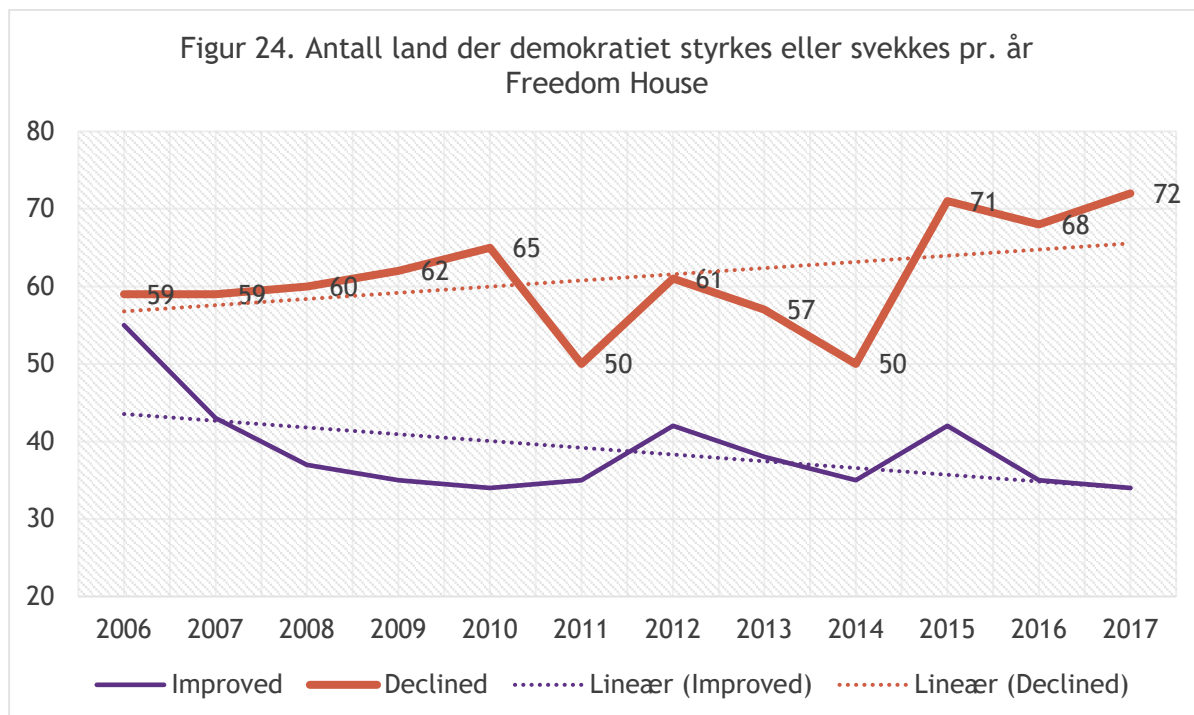
Siden 2014 har Freedom House funnet at demokratiet svekkes i stadig flere land. Samtidig er tallet på land der demokratiet forbedres svakt nedovergående siste tiår.³⁷ Freedom House finner at i 2018 bor 37 prosent av verdens befolkning i land de klassifiserer som «ikke frie.» Bare litt flere, 39 prosent, bor i land som klassifiseres som frie.³⁸

³⁶ <https://www.american.edu/spa/news/trump-effect.cfm>

³⁷ Freedom House 2018. I 2006 forbedret demokratiet seg i 51 land, mens det ble svekket i 55 i følge Freedom House. I 2018 var tallet for land med forbedring 34, mens 72 land opplevde demokratisk tilbakegang. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018>

³⁸ *Ibid*

Kanskje aller mest alvorlig er det at den økonomiske utviklingen i ferd med å «løpe fra» demokratiene. Gjennom den kalde krigen leverte de liberale blandingsøkonomiene både raskere vekst - i de fleste perioder - og langt bredere fordeling av materielle goder og høyere levestandard enn de kommunistiske regimene. Nå er bildet annerledes. Av de 15 landene i verden med høyest BNP pr innbygger, er 2/3 autoritære stater.³⁹ Flere studier av holdningene ulike generasjoner har til demokrati, indikerer at oppslutningen om «viktigheten» av at ens land er demokratisk, er fallende.⁴⁰

3.8. Ikke-vestlige verdier

Å erklære et verdsett for «ikke-vestlig» innebærer å ta en sjanse. For det første er det ingen allmenn enighet om hva vestlige verdier og ideer er. Dessuten er verdiers «egentlige» opphav notorisk omdiskutert; utvekslingen av tankegods mellom geografiske områder og kulturer har vært gjennomgående gjennom all menneskelig historie.⁴¹

Likevel er det verdt å reflektere over følgende; i løpet av tre tiår har verden beveget seg fra en situasjon der ledende intellektuelle kunne erklære «historien som slutt,»⁴² fordi vestlige

³⁹ Monk & Foa, "The end of the democratic century" Foreign Affairs.

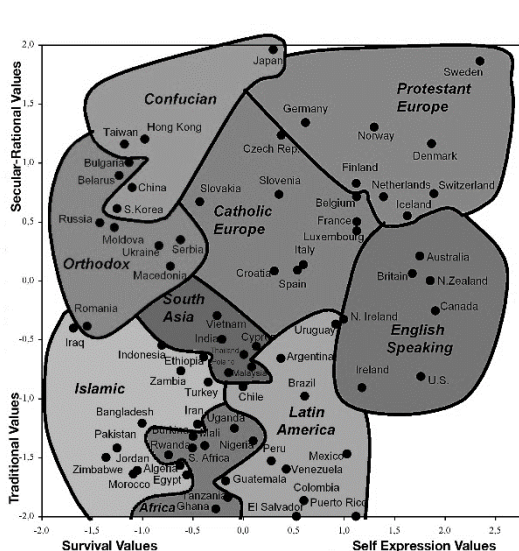
⁴⁰ Monk "The People v.s. Democracy".

⁴¹ Et talende eksempel er at arkeologer og historikere enda ikke er enige om hvorvidt de første jordbruksamfunnene i Midt-Østen, India og Kina utviklet seg uavhengig av hverandre, eller om de var produkter av idespredning.

⁴² Sitat hentet fra Francis Fukuyamas bok «The End of History and the last man».

verdier hadde vunnet, til en hverdag der verdier med opphav fra andre kulturer enn de vestlige, er på frammarsj og ser ut til å bli stadig viktigere.

Med utgangspunkt i Ingelhart-Wezels kjente kulturkart⁴³ kan man definere vestlige verdier som et verdsett som kombinerer «sekulært-rasjonelle» (fremfor tradisjonelle) verdier med «selvrealiseringsverdier» (fremfor «overlevelsesverdier»). Tradisjonelle verdier hos Ingelhart-Wezel vektlegger religion, autoritet, familie og nasjon. Sekulære verdier legger mindre vekt

på dette, og mer på personlig frihet og individualisme. Overlevingsverdier trekker mot fysisk og sosial sikkerhet, etnosentrisme og lite tillit og toleranse. Selvrealiseringsverdier prioriterer toleranse, åpenhet og økende krav om demokratisk deltakelse og sosial likhet.⁴⁴ Det protestantiske Europa med Norge skårer svært høyt på begge, og de engelskspråklige landene ganske høyt på begge. Islamske land er lengst unna dette verdissetet.

Vi har kjørt dette verdissetet i vår forventningsmodell og ser noen klare mønster. Vår algoritme forventer at

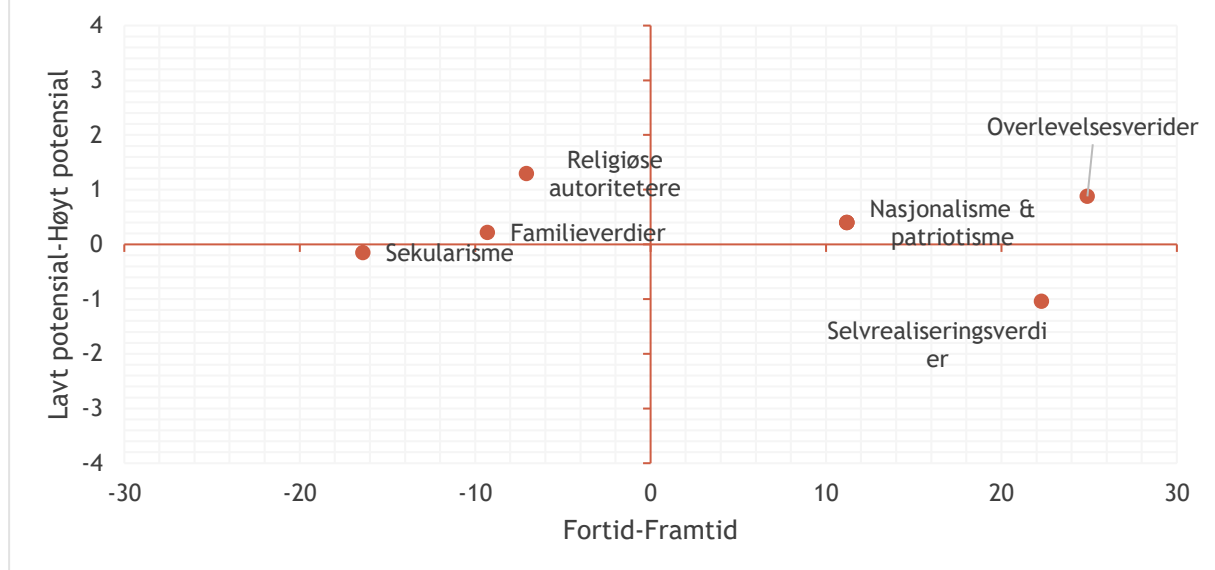
overlevelsesrelaterte verdier; trygg inntekt, fysisk trygghet; sosial trygghet vil bli mye viktigere fremover. Det samme gjelder nasjonalisme og patriotisme, mens familieverdier og religiøse autoriteter forventes å fortsette å være i moderat vekst. Selvrealiseringsverdier vil ha et potensial for vekst i bestemte nisjer, mens sekulære verdier vil fortsette å bli mindre viktige.

⁴³ Ingelhart-Wezels modell ligger blant annet til grunn for World Values Survey.

⁴⁴ <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

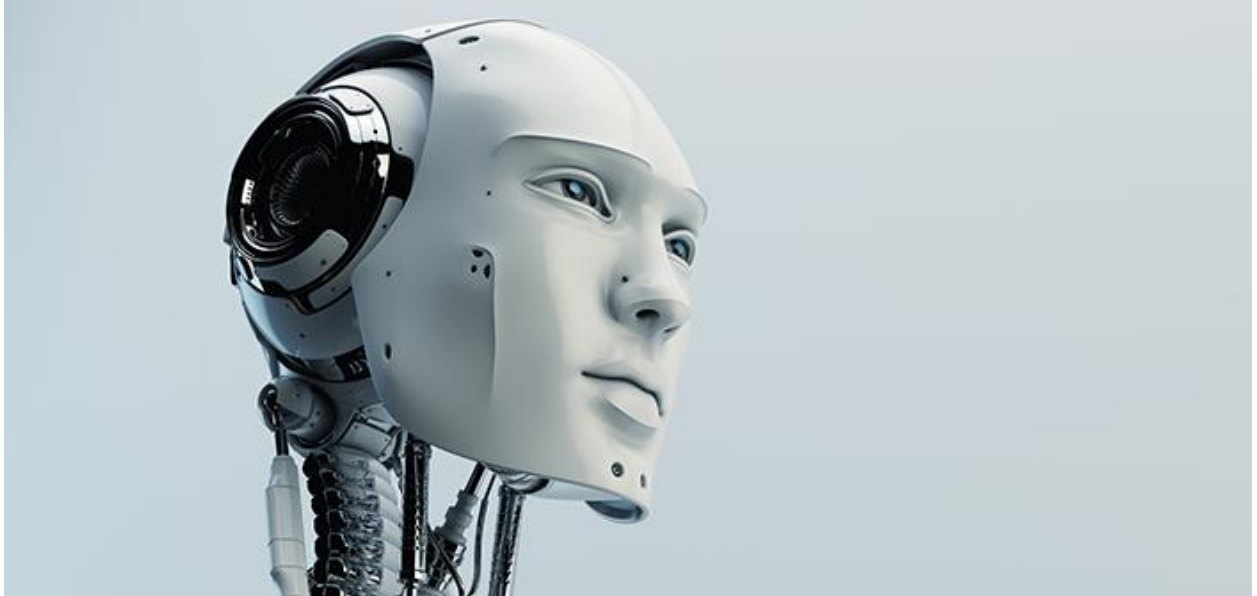

Figur 25. Vekstpotensiale
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Kapittel 4. Omstilling og kamp om jobbene

Arbeidslivet i endring 2018-2023

Arbeidslivet er i endring. Ny teknologi utfordrer gamle jobber. Rapporter om konsekvensene av digitalisering, robotisering og automatisering utgis i økende tempo. Optimistene spår slutten for farlige, slitsomme og dårlig betalte jobber – pessimistene at det ikke vil finnes meningsfylt arbeid til store deler av befolkningene.

Men hva har befolkningen fått med seg? Er et arbeidsliv i «endring» bare et tema på arbeidsgiverkonferanser, og hos et segment av vellykkede foredragsholdere og analysebyråer? Eller er arbeidstakere flest også opptatt av hvordan morgendagens arbeidsliv ser ut? Og hva er det arbeidstakerne ser, om de skuer inn i krystallkulen?

Først og fremst ser de et bilde som kan tolkes på ulike måter. Uroen for at arbeidslivet blir mindre trygt, og at kampen om jobbene blir hardere er tydelig til stede. Robotiseringen identifiseres som den største trusselen.

4.1. Innledning

«*Produktivkreftene,*» skrev Karl Marx i forordet til kritikken av sosialøkonomien, «*er samfunnets reelle basis, hvorpå det reiser seg en økonomisk, politisk og kulturell overbygning.*» Med industrirevolusjonen som bakteppe hevdet Marx at teknologien ikke bare kom til å legge rammene for samfunnsutviklingen - men *avgjøre* hvilke sosiale, kulturelle og politiske fenomener som ville gjøre seg gjeldende i framtiden. «Vindmøllen gir deg føydalherrenes samfunn, dampmaskinen kapitalistenes.»

Tjue år etter Berlin-murens fall har Marx sentrale tese fått en merkverdig renessanse - ikke i arbeiderklassen, men hos markedsøkonomiens selverklaerte «tankeledere» i konsulentselskaper, finansmiljøer og tankesmier. Fra Goldman Sachs til McKinsey og World Economic Forum kommer de samme prediksjonene; lynrask teknologisk endring vil velte om hele samfunnet - og rive til side etablerte strukturer, normer og holdninger. Ikke noe sted vil teknologien ha større påvirkningskraft enn i arbeidslivet.⁴⁵

Robotisering vil gi jobbdød for de ufaglærte, mens kunstig intelligens vil fjerne etablerte høykompetansejobber. Tjenestesektoren kommer ikke til å bli det samme etter Virtual Reality - energisektoren vil bli snudd opp ned av blockchain. Ikke bare vil bransjer endres, gamle jobber forsvinne. Men *holdningene* og *kulturen* i arbeidslivet vil bli vesensforskjellig fra i dag, sier den liberale verdensordens fremste hoder - lykkelig uvitende om hvilken analytisk tradisjon de henter sin grunnleggende modell fra. 1800-tallets industrirevolusjon skapte hierarkier - i fabrikklokaler der arbeiderene bare var «vedheng til maskinene,» - i det 21 århundret skapes det nettverk og likeverd. Der samlebånd skapte orden, strenge tidsskjemaer og sentralisert produksjon, vil 3D-printeren og opplevelsøkonomien åpne for fleksible arbeidsdager og desentralisert verdiskapning. Og i en økonomi der det er plattformene, ikke produktene som gir merverdi - der finansiering kan hentes fra «crowden» og samarbeid kan organiseres på nett, hvem trenger egentlig tradisjonelt arbeid?

At teknologien kommer til å endre hvilke produkter og tjenester som tilbys, hvilke selskaper som gjør suksess og hvilke bransjer som vil vokse fram - eller bukke under - er hevet over tvil. Større er tvilen om hvordan den samlede effekten av ny teknologi vil bli på sysselsetting, fordeling og stabilitet i arbeidslivet - og samfunnet.

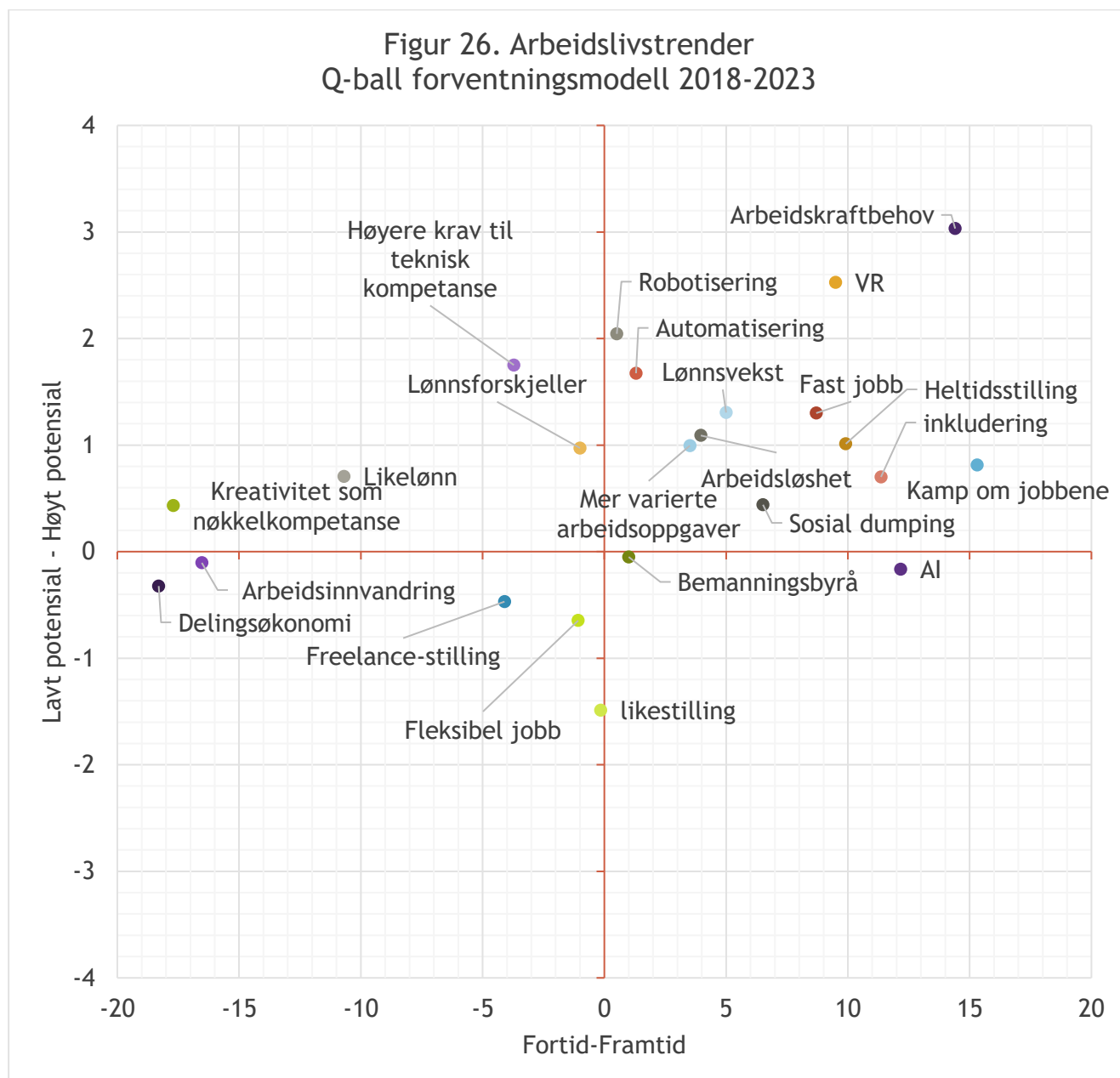
Størst er kanskje usikkerheten om hva folk egentlig tenker om alle disse utviklingstrekkene. Forventer nordmenn det etablerte arbeidslivets snarlige endelikt? Jakter vi alle på et oppdrag i «gig-økonomien»? Ser vi på framtiden med forventninger om mer fleksibilitet og flere muligheter - eller er vi først og fremst bekymra?

Vi har brukt stordata fra Q-ball til å forsøke å analysere hvilke forventninger nordmenn har til framtidens arbeidsliv. Vi er særlig på jakt etter å forstå hvorvidt teknologiske endringer fører til endringer i holdninger til arbeidslivet.

⁴⁵ <http://www.nber.org/papers/w23285>

4.2. Fremtidens arbeidslivstrender

For å danne oss et utgangspunkt har vi identifisert 24 viktige arbeidslivstrender gjennom å studere norske og internasjonale rapporter om framtidens arbeidsliv.⁴⁶ Analysen vi viser i figuren er filtrert - det vil si at vi har begrenset datasettet til saker som handler om arbeidslivet. Vi har analysert fem kategorier; teknologi, fordeling, kompetanse, tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft og ansettelsesforhold. Figuren under viser en sammenstilling av alle disse søkene:

⁴⁶ En fullstendig liste finnes i vedlegg 3.

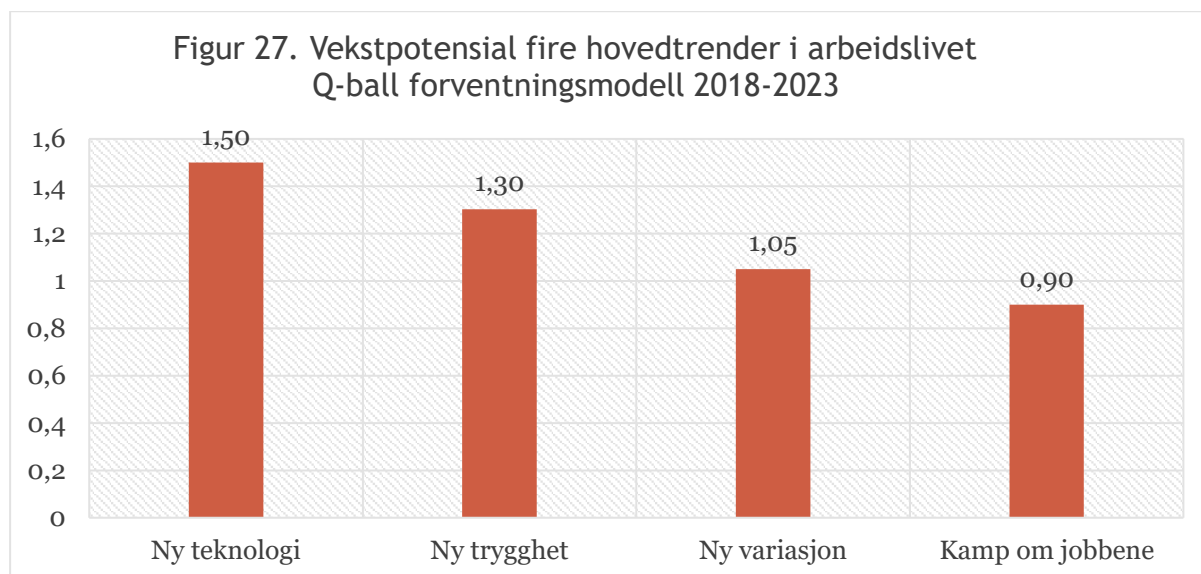
Hva kan vi lese ut av «hagleskuddet» i grafen over? Når vi går videre inn i tallene, materialiserer det seg fire trendcluster som vil bli viktige i perioden 2018-2023.

«**Ny teknologi.**» Vår modell avdekker at nordmenn forventer at teknologiske endringer vil påvirke arbeidslivet sterkt de neste fem årene. Særlig forventes robotisering og automatisering å ha stor innvirkning på arbeidslivet. Med andre ord virker nordmenn innforstått med at endring vil skje.

«**Ny trygghet.**» Konsekvensene av de teknologiske endringene vil i perioden 2018-2023 *ikke* bli higen etter et helt «nytt» arbeidsliv preget av fleksible jobber, oppdragsøkonomi og nedgang for det tradisjonelle, organiserte arbeidslivet. Tvert om: i den kommende femårsperioden vil teknologisk endring avstedkomme jakt på trygghet. Faste jobber, hele stillinger og trygge inntekter blir viktigere for flere. Uroen for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet vil også vokse. Relatert til trygghetssøkningen ligger også en annen, svakere trend vi har vært innom tidligere: ønsket om å bevare sosial likhet.

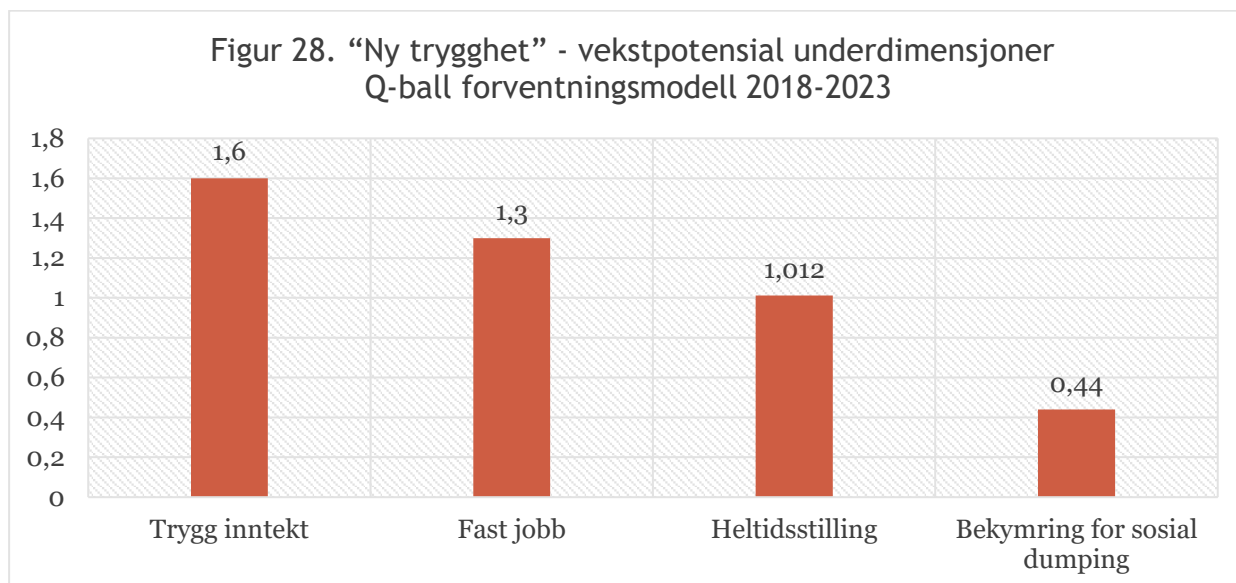
«**Ny variasjon.**» Derimot forventer nordmenn at arbeidslivet i framtiden blir mer variert - oppgavene mer mangfoldige og stillingene mer komplekse. Variasjon er likevel ikke nødvendigvis det samme som kreativitet. Kreativ kompetanse forventes bare å bli moderat viktigere de neste fem årene.

«**Ny kamp om jobbene.**» Både arbeidsløshet og hardere konkurranse om jobbene forventes å bli viktigere spørsmål i perioden 2018-2023. Bildet er sammensatt; parallelt med at kampen om jobbene blir hardere, blir også etterspørselen etter kompetent arbeidskraft sterkere. Begge disse utviklingstrekkene forventes å vokse sterkt - det er trolig et signal om større strekk i laget; de neste fem årene vil yrkesaktive med høy kompetanse se arbeidsgivere kjemp om deres hoder og hender - samtidig som det blir færre jobber for grupper med lavere kompetanse. Her er nordmenns forventninger i tråd med funnene i flere NOU-er og stortingsmeldinger.

4.3. Trygghet og kamp om jobbene

To av disse trendene fortjener nærmere omtale. Vi begynner med trenden som forventes å vokse nest mest i perioden - «**Ny trygghet.**» Vi finner at snarere enn å lete etter mer fleksibilitet og brudd med det «gamle» rigide arbeidslivet, søker nordmenn i økende grad trygghet i sitt yrkesliv. Folk søker faste jobber, sikre inntekter og hele stillinger. Og vi bekymrer oss i økende grad for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet - eksempler på det utrygge arbeidslivet.

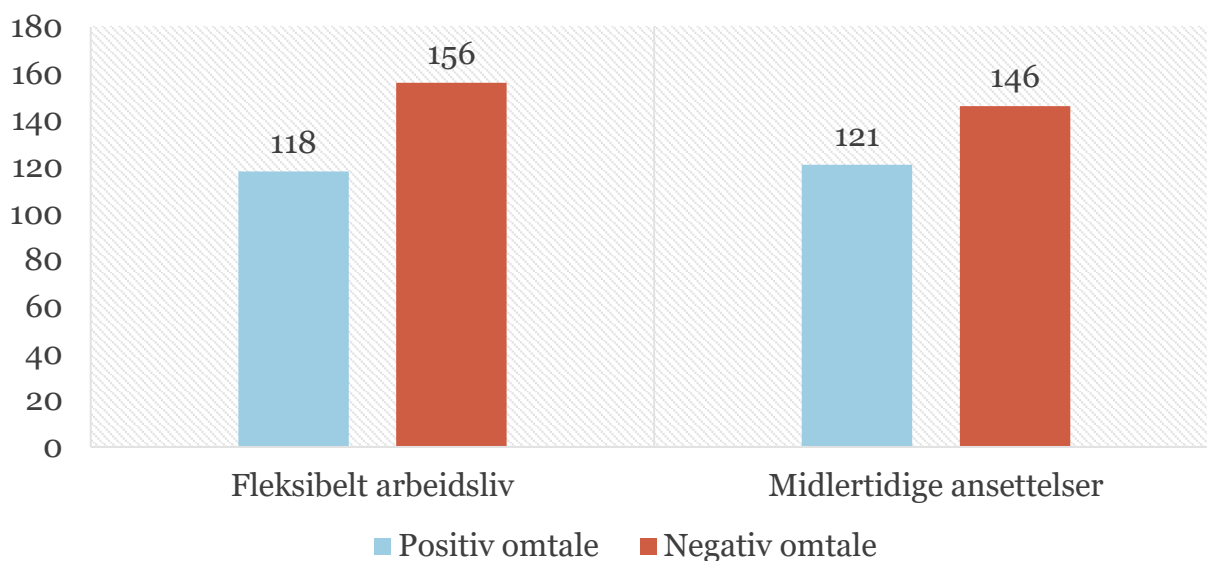

Den viktigste dimensjonen ved søken etter trygghet, er behovet for å sikre en fast og sikker inntekt. Deretter kommer ønsket om å ha en fast arbeidsplass å gå til - innebefattet de sosiale sidene ved en fast jobb. Også ønsket om å jobbe heltid vil bli sterkere. En fjerde side ved dette trendclusteret er økende bekymring for sosial dumping.

Hva driver trygghetsbehovet?

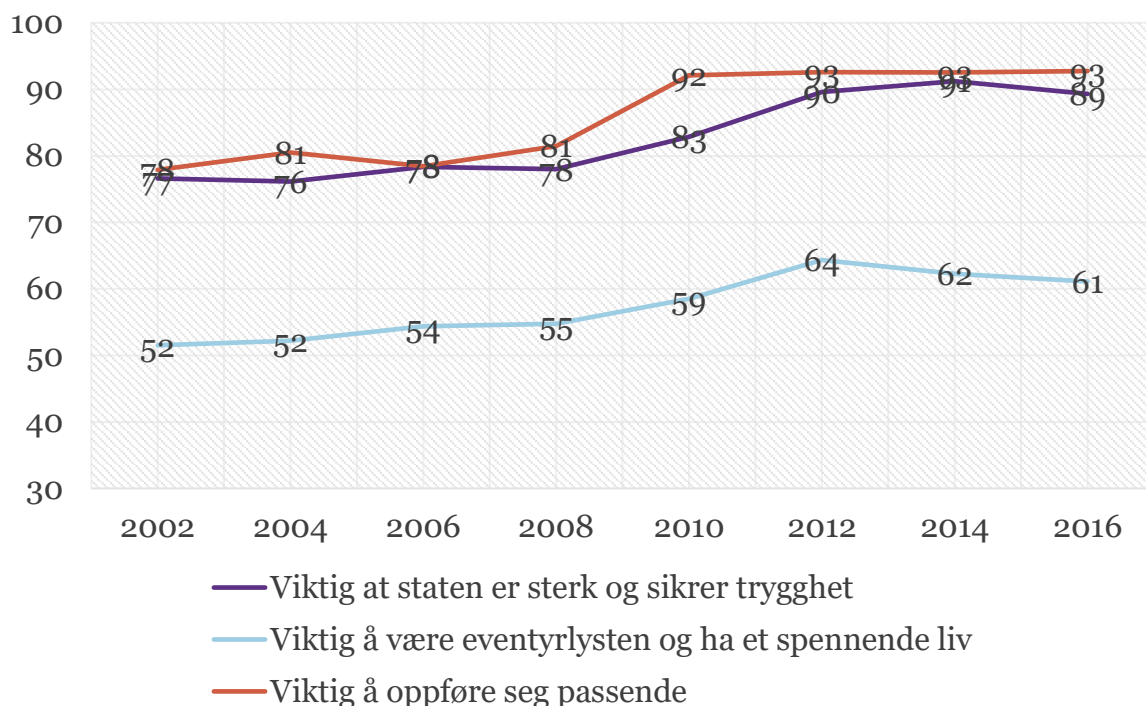
En viktig driver bak denne trenden er tiltakende negative holdninger til det vi med bred pensel kan kalle «fleksibelt» arbeidsliv. I følge vår undersøkelse brukes det gjennomgående flere negative enn positive ord for å beskrive både midlertidige ansettelser spesielt, og fleksibelt arbeidsliv generelt. Dette samsvarer med resultatene i flere opinionsundersøkelser som viser at nordmenn flest ser ut til å være negative til økt adgang til midlertidige ansettelser.

Figur 29. Positiv og negativ omtale av fleksibelt arbeidsliv og midlertidig ansettelse
Q-ball 2010-18, indeksdata. 100=gjennomsnitt database

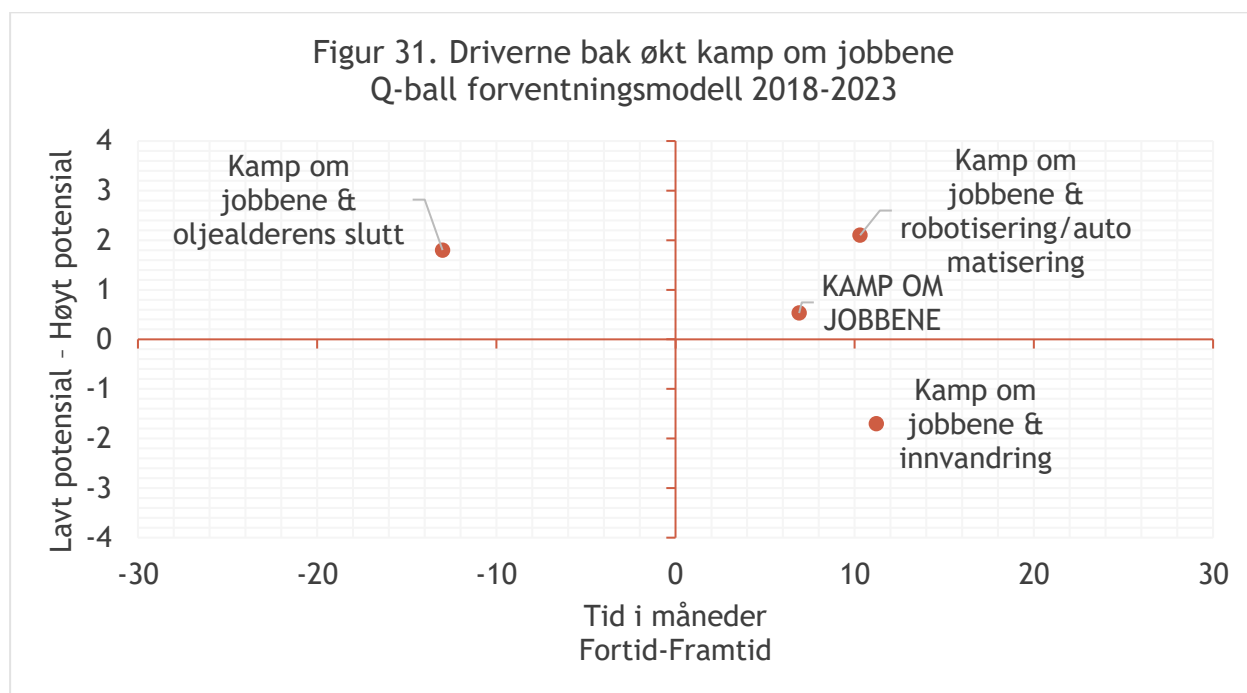
Økende vektlegging av trygghet i arbeidslivet henger også sammen med en generell dreining mot trygghetsverdier i samfunnet. Den største undersøkelsen av samfunnstrender i Europa, European Social Survey, har over en rekke år undersøkt holdningene til trygghetsverdier. Siden 2010 har nordmenn blitt markert mer trygghetsøkende, og også mer *konforme*. Derimot har andelen som mener svarer at de er «eventyrlystne» og synes det er viktig med et «spennende liv» ligget stabil.

Figur 30. Andel som svarer at påstanden er «lik eller noe lik» sin egne holdning, European Social Survey

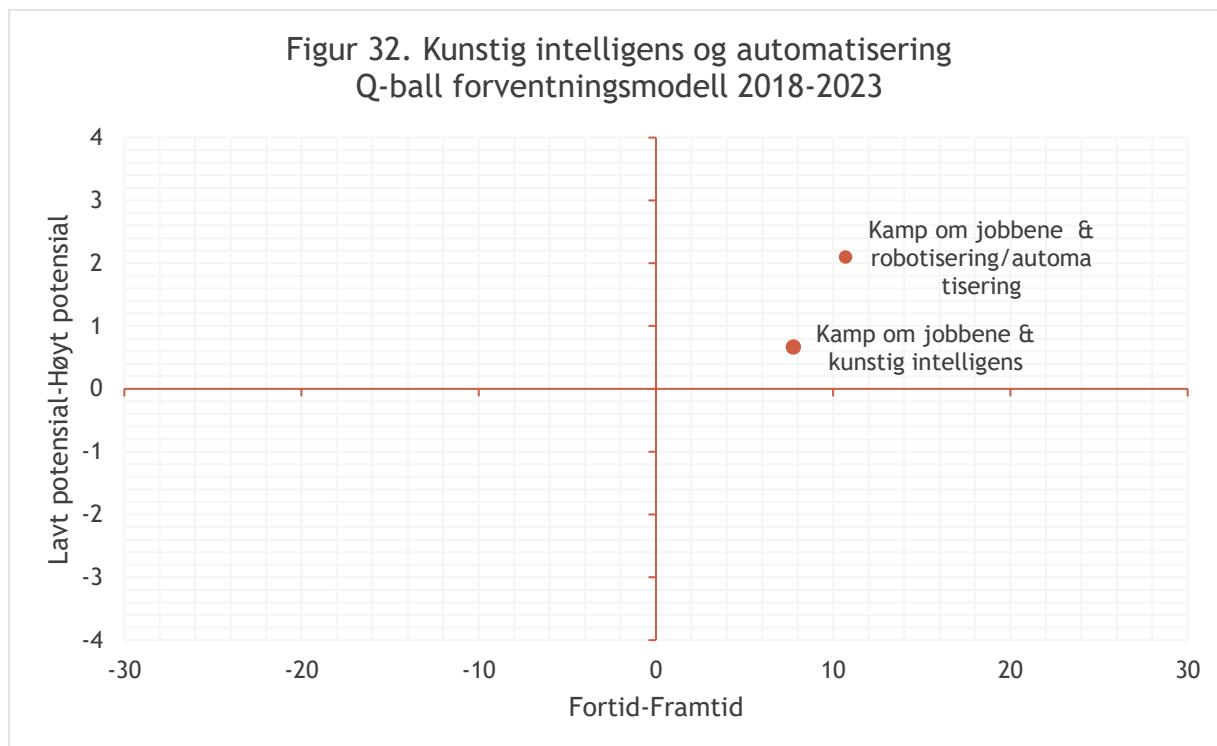

Det er grunn til å anta at trenden «Ny trygghet» henger sammen med trendclusteret «Ny kamp om jobbene.» Q-balls forventningsmodell fanger opp økt bekymring både for arbeidsløshet og for sterkere kamp om jobbene. Spørsmålet er - hva driver denne uroen?

Vi har testet tre hypoteser: (i) at økende kamp om jobbene skyldes høy innvandring, (ii) at kampen om arbeidsplassene er en konsekvens av økonomisk omstilling etter oljealderen og (iii) at bekymringen drives av uro for hva robotisering og automatisering vil føre til.

Q-balls prediktive modell viser at det er en etablert kobling mellom økt jobbknapphet og oljealderens slutt. I enkelte segmenter i samfunnet kobles også uroen for framtidig jobbknapphet til innvandring. Det er ingen tvil om at den viktigste driveren bak uroen for hardere kamp om jobbene er forventningene til robotisering og automatisering. I Norge anses roboter som jobbdreperer. Hvordan er det med kunstig intelligens?

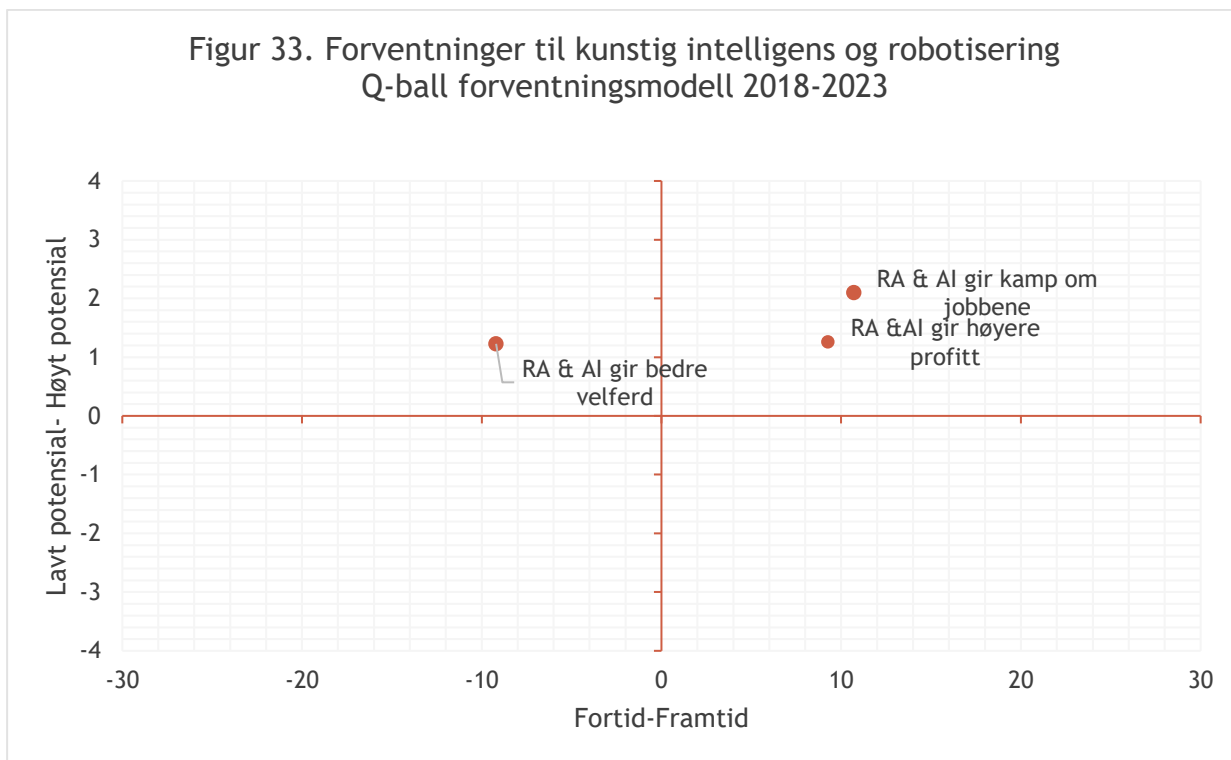

Vår modell fanger opp at også kunstig intelligens forventes å skape hardere kamp om jobbene i perioden 2018-2023. Det er etter vårt syn mer overraskende. Gitt tidsperioden som analyseres hadde vi forventet at koblingen mellom kunstig intelligens og større jobbknapphet i høyden var en nisjetrend. Treffer vår modell betyr det at det er en reell og betydelig bekymring for at AI kan true et betydelig antall jobber allerede i den neste femårsperioden.

4.4. Teknologisk janusansikt

Vår forventningsbaserte algoritme fanger opp to andre tydelige inntrykk som er dannet rundt konsekvensene av økt bruk av kunstig intelligens og robotisering i arbeidslivet. På den ene siden er forventningen til at robotisering, automatisering og kunstig intelligens vil gi høyere avkastning og større lønnsomhet for eiersiden betydelig. På den andre er det en etablert oppfatning at ny teknologi vil bedre det generelle velferdsnivået i samfunnet - selv om denne forventningen klart er svakere.

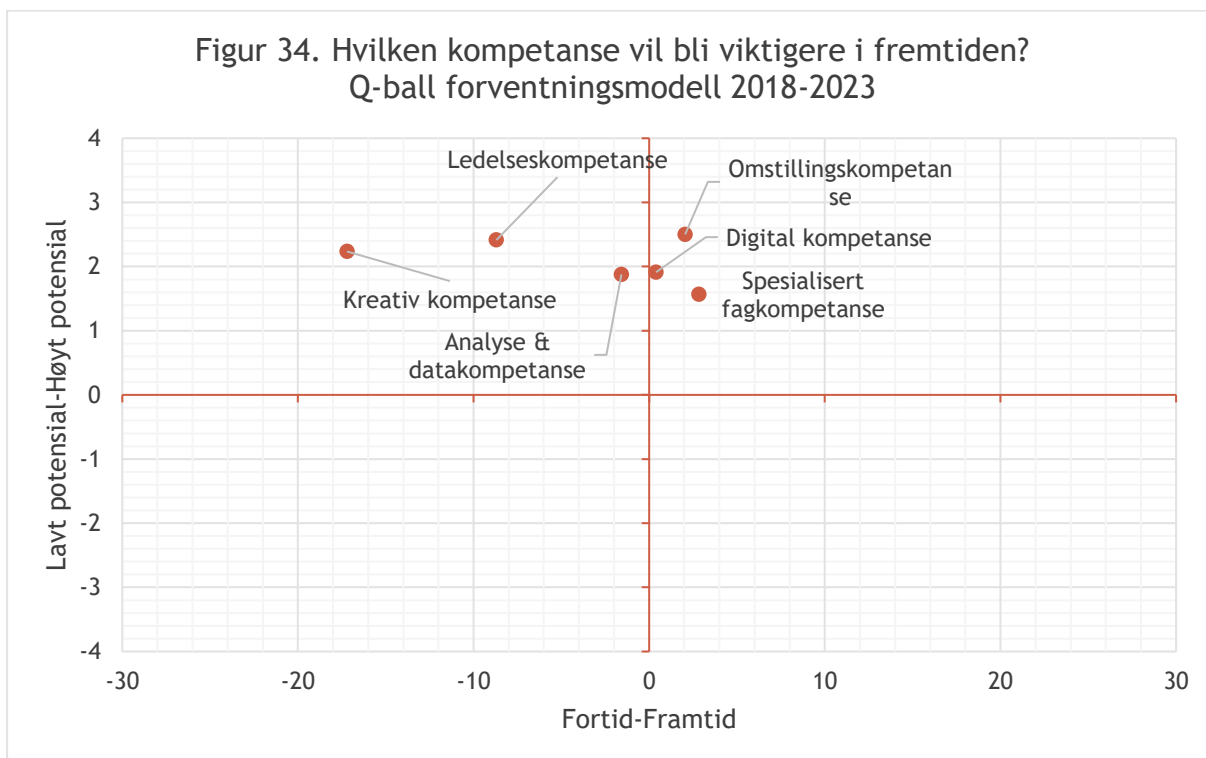
Figur 33. Forventninger til kunstig intelligens og robotisering
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

4.5. Framtidens kompetansebehov

Gitt en utvikling der kampen om jobbene forventes å bli hardere, hvilke kompetanser forventer vi at blir etterspurt i framtidens arbeidsliv? Vår analyse avdekker at det er tre kompetansetyper som vil forventes å bli viktigere i perioden 2018-2023: omstillingskompetanse, digital kompetanse og spesialisert fagkompetanse.

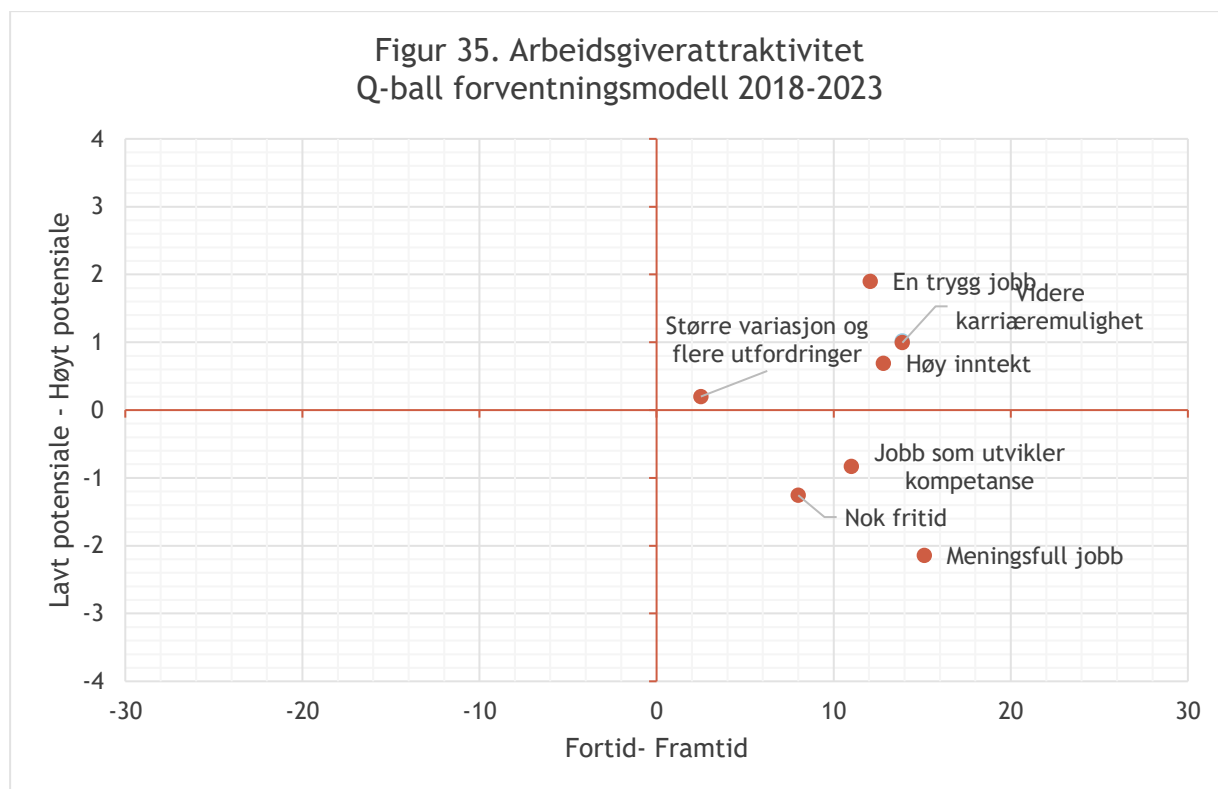
Figur 34. Hvilken kompetanse vil bli viktigere i fremtiden?
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Ledelseskompetanse, kreativ kompetanse og analyse & databehandlingskompetanse forventes også å bli viktigere - men vokse langt mer moderat i betydning. At de to siste kompetanseområdene ikke havner høyest i vår modell er overraskende. En rekke studier av framtidens arbeidskraftsbehov vektlegger nettopp kreativ kompetanse som helt sentralt i et arbeidsliv der rutineoppgaver i økende grad automatiseres bort, og selv høyt utdanna arbeidstakere i ledende jobber utsettes for konkurranse fra stadig mer avansert kunstig intelligens.⁴⁷ Det kan virke som om det i norsk offentlighet ikke er etablert en klar kobling mellom robotene og algoritmenes inntog, og behovet for rask vekst i kreativ kompetanse. På samme måte er det noe overraskende at analyse & datakompetanse - tett koblet nettopp til framveksten av kunstig intelligens - ikke skårer høyere i vår modell.

4.6. Hva framtidens arbeidstakere ser etter

Hva ser så framtidens arbeidstakere etter? Vår analyse indikerer at i perioden 2018-2023 vil jakten på en trygg jobb være den viktigste driveren for arbeidstakerne. Også muligheten til å bygge videre karriere, sikre høy inntekt og et mangfold av utfordrende og spennende arbeidsoppgaver, er kjennetegn ved den «gode jobben» som vil bli viktigere den neste femårsperioden.

Q-balls prediktive algoritme vurderer at tre andre kjennetegn har vekstpotensial i bestemte segmenter i samfunnet. Nok fritid vil ha betydelig vekst i noen deler av befolkningen. Sammenlignet med forventningene til inntekt er det tydelig at også i perioden 2018-2023 vil

⁴⁷ Se f.eks McKinsey Global Institute “Skill shift automation and the future of the workforce” <https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Featured%20Insights/Future%20of%20Organizations/Skill%20shift%20Automation%20and%20the%20future%20of%20the%20workforce/MGI-Skill-Shift-Automation-and-future-of-the-workforce-May-2018.ashx>

det brede lag av arbeidstakere prioritere høyere lønn, fremfor mer fritid. Det er også en ikke helt ubetydelig inkonsistens mellom høye forventninger til «større variasjon og flere utfordringer» i arbeidslivet, og de noe lavere forventningene til jobber som aktivt utvikler kompetansen til arbeidstakerne. Til slutt er det verdt å merke seg at en av de nye globale trendene vi diskuterte i kapittel 1 - meningsfull økonomi - også forventes å gjøre seg gjeldende i norsk arbeidsliv i perioden 2018-2023. I alle fall i bestemte segmenter vil det bli lagt større vekt på at den «gode jobben» også kjennes riktig, meningsfull og har en tydelig verdiforankring.

Kapittel 5. Tillit under press

Lokaldemokratiet 2018-2023

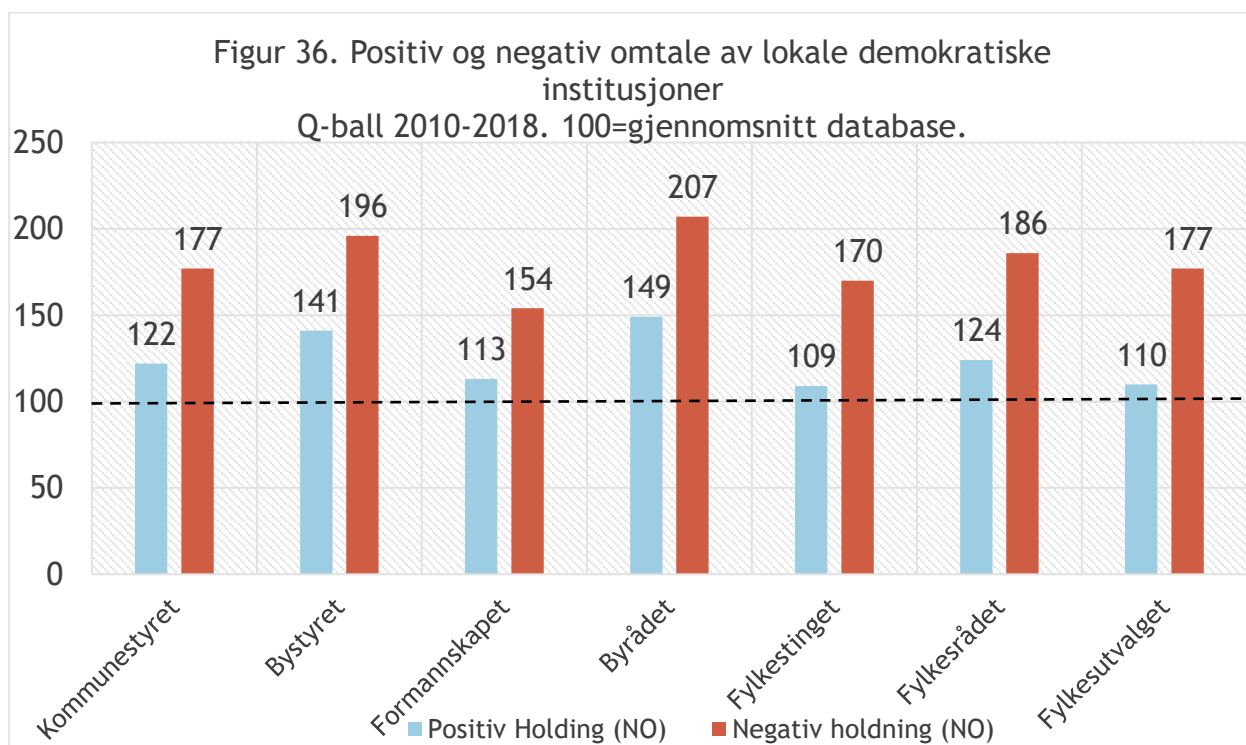
Det er ikke akkurat et rosenrødt bildet vi har tegnet av demokrati og politisk kultur så langt i denne rapporten. Polarisering, fallende tillit – demokratiske institusjoner under press. Men; hvordan ser det egentlig ut der nede på bakkeplan? Langt fra Trumps twitter-feed og framvoksende autokratier? Er lokaldemokratiet skånet fra utviklingen? Og hva forventer vi egentlig av morgendagens nærdemokrati?

Det viser seg at stordata fanger opp noen urovekkende signaler. Også institusjoner nærme folk omtales mer negativt enn positivt. Men den demokratiske samtalen er langt fra død. Tvert om forventer våre modeller økende engasjement i mange viktige saker i årene som kommer.

5.1. Holdninger til politiske institusjoner

I innstillingen til Stortinget fra kommunal- og forvaltningskomiteen heter det at innbyggerne oppfatter lokaldemokratiet som viktig, og at den generelle tilliten er relativt høy.⁴⁸ Innbyggernes holdninger til offentlig institusjoner er viktig, fordi det både bidrar til å si noe om hvordan det offentlig utfører sitt arbeid og kvaliteten på demokratiet. Skal vi tro Den europeiske samfunnsundersøkelsen (2014) er nordmenn, sammen med nordiske borgere, i europatoppen når det kommer til tillit til ulike politiske institusjonene.⁴⁹ Samsvarer så dette bildet med hvordan sentrale lokaldemokratiske institusjoner og lokale politikere blir diskutert på nettet og i sosiale medier?

Q-balls database gjør det mulig å analysere sentimentet rundt sentrale lokaldemokratiske institusjoner og politikere for hele perioden 2010-2017. Som det fremgår i analysen, er sentimentet rundt alle institusjonene mer negativt enn positivt. I tillegg finner analysen at sentimentet topper seg rundt valgårene, og særlig har byrådene en høy omtalefrekvens. Videre er byrådene de eneste institusjonene hvor både det positive og det negative sentimentet har økt siden 2010. Fylkesrådet er den eneste institusjonen hvor det positive sentimentet har økt over tid, og det negative sentimentet har sunket. Utover dette er mønsteret for resterende institusjoner likt: Et synkende positivt sentiment, parallelt med et økende negativt sentiment.

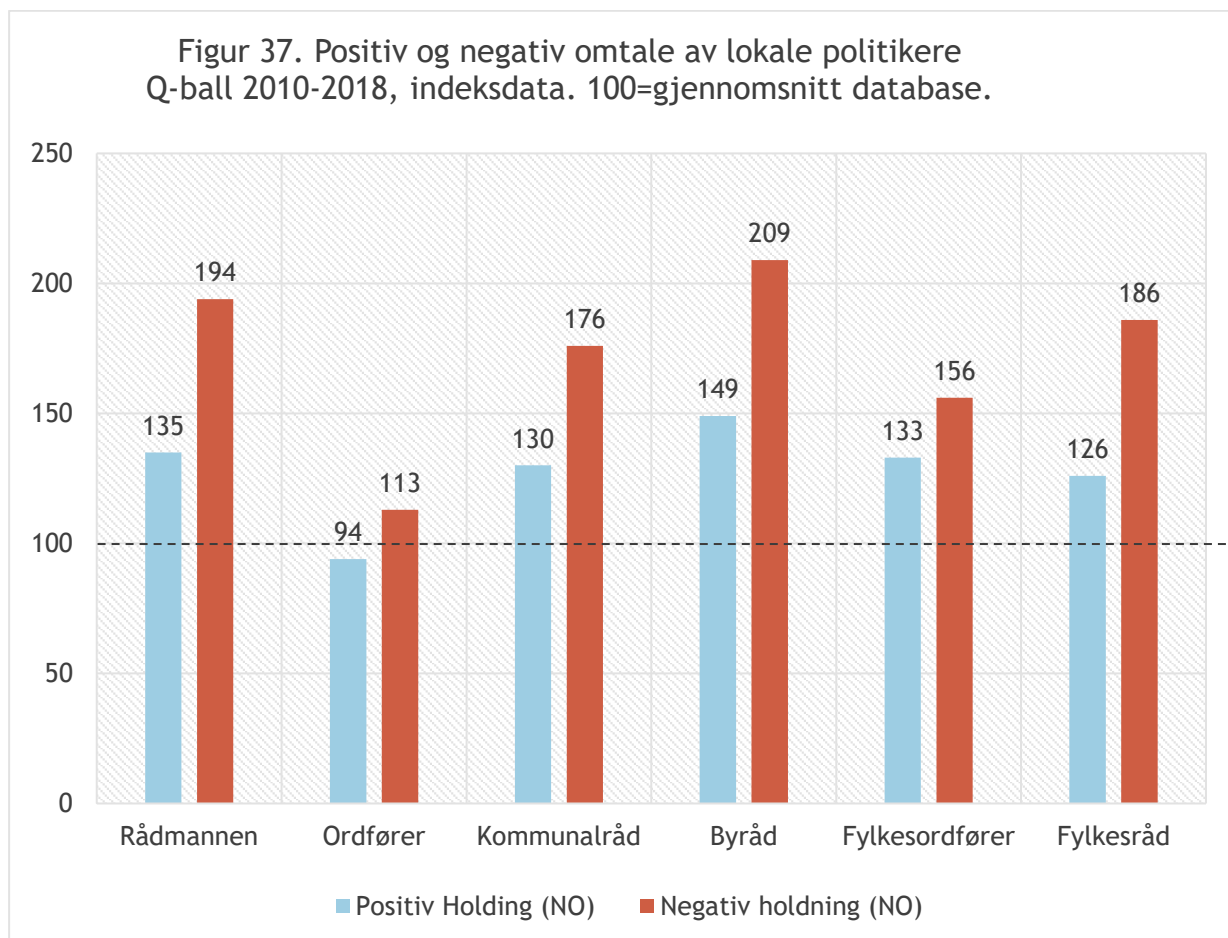
*Q-ball har ikke nok data til å si noe om kommunerådene og bydelsutvalgene, som skyldes at omtale knyttet til disse institusjonene er lav på nettet.

⁴⁸ Prop. 121 S (2014-2015)

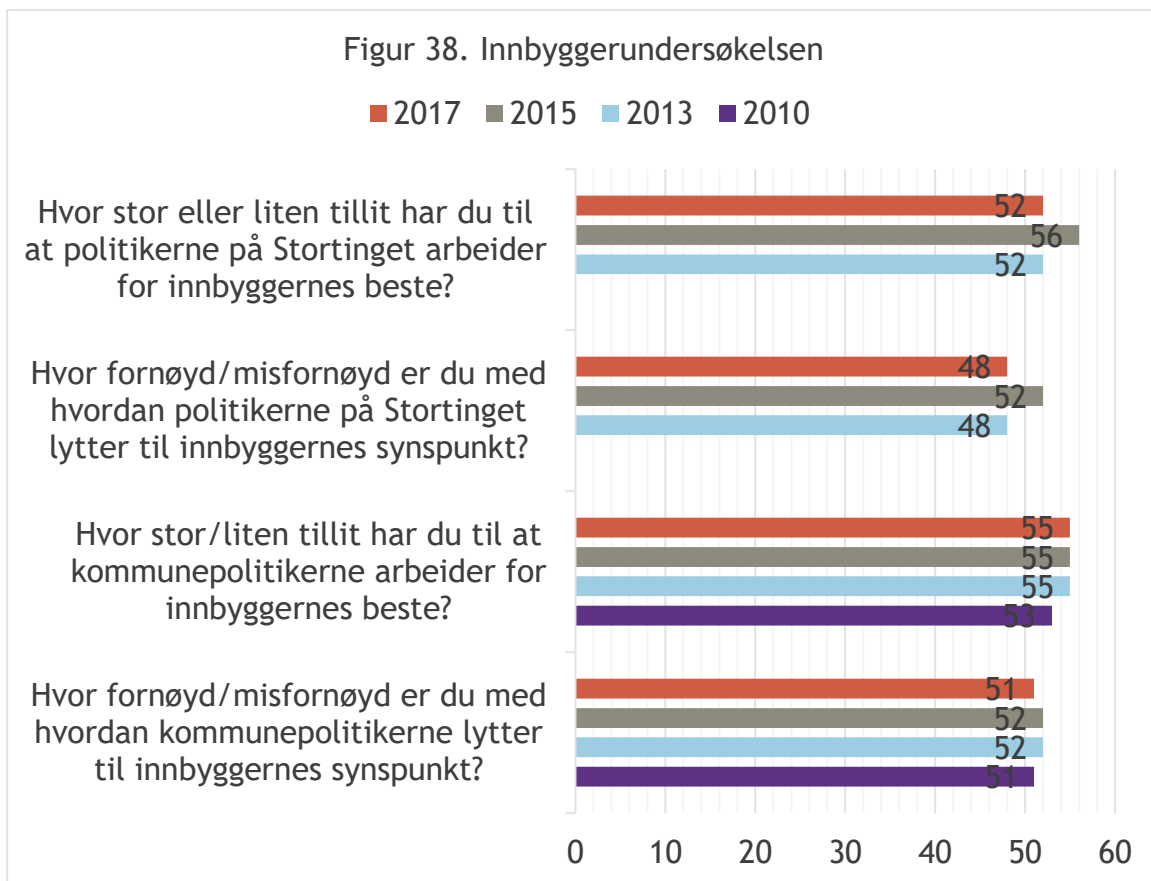
⁴⁹ SSB.

Ser vi videre på figur 37, samsvarer sentimentet rundt lokale politikere i stor grad med sentimentet rundt lokale demokratiske institusjoner.

Fra «Innbyggerundersøkelsen 2017» vet vi at innbyggerne i de mindre kommunene har et generelt bedre inntrykk av kommunepolitikerne enn innbyggerne i de større kommunene, og at kvinner har et bedre inntrykk enn menn. Selv om Q-ball ikke segmenterer på tilfredshet eller tillit, er det interessant å se at holdningen på nett er en ganske annen enn andre undersøkelser finner. Som nedenstående graf illustrerer har flertallet et positivt inntrykk av kommunepolitikerne. Innbyggerne mener også at kommunepolitikerne i større grad enn stortingspolitikerne lytter og arbeider for innbyggernes beste. Men vi ser samtidig at inntrykket til innbyggerne på nesten alle spørsmål, og spesielt av stortingspolitikerne, har dalt de siste år.

Kilde: Innbyggerundersøkelsen 2017.⁵⁰

Selv om Q-ball-går bredere til verks, er det dermed også utslagene i våre analyser og lokalvalgdemokratiundersøkelsen noe forskjellige. En forklaring kan være at terskelen for å uttrykke misnøye er lavere enn terskelen for å uttrykke tilfredshet på nett. Men kan det også bety at Q-ball fanger opp noe vi overser?

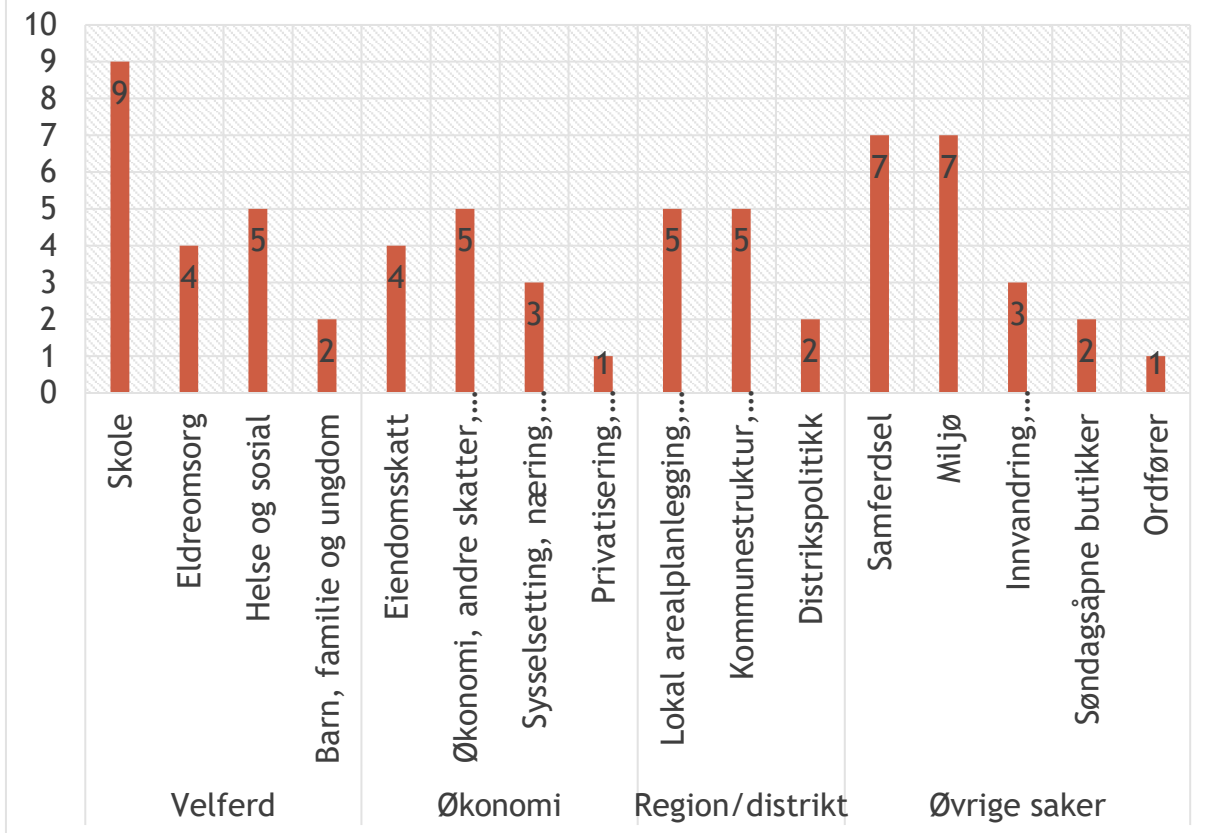
5.2. Spørsmålene som skaper engasjement

En måte å studere hva som vil oppta velgerne i fremtiden, er å se på hvilke saker som var viktigst ved det forrige valget. Figur 39, hentet fra *Lokalvalget 2015*⁵¹, viser at velferdsrelaterte saker totalt sett var viktigst for velgerne. På en annenplass kommer region- og distriktsspørsmål, og deretter økonomi-relaterte saker. Blant enkeltsakene ble skole nevnt hyppigst som viktigste politiske sak, etterfulgt av miljø og samferdsel.

⁵⁰ Difi rapport 20017:6 «Innbyggerundersøkelsen 2017. Hva mener innbyggerne?».

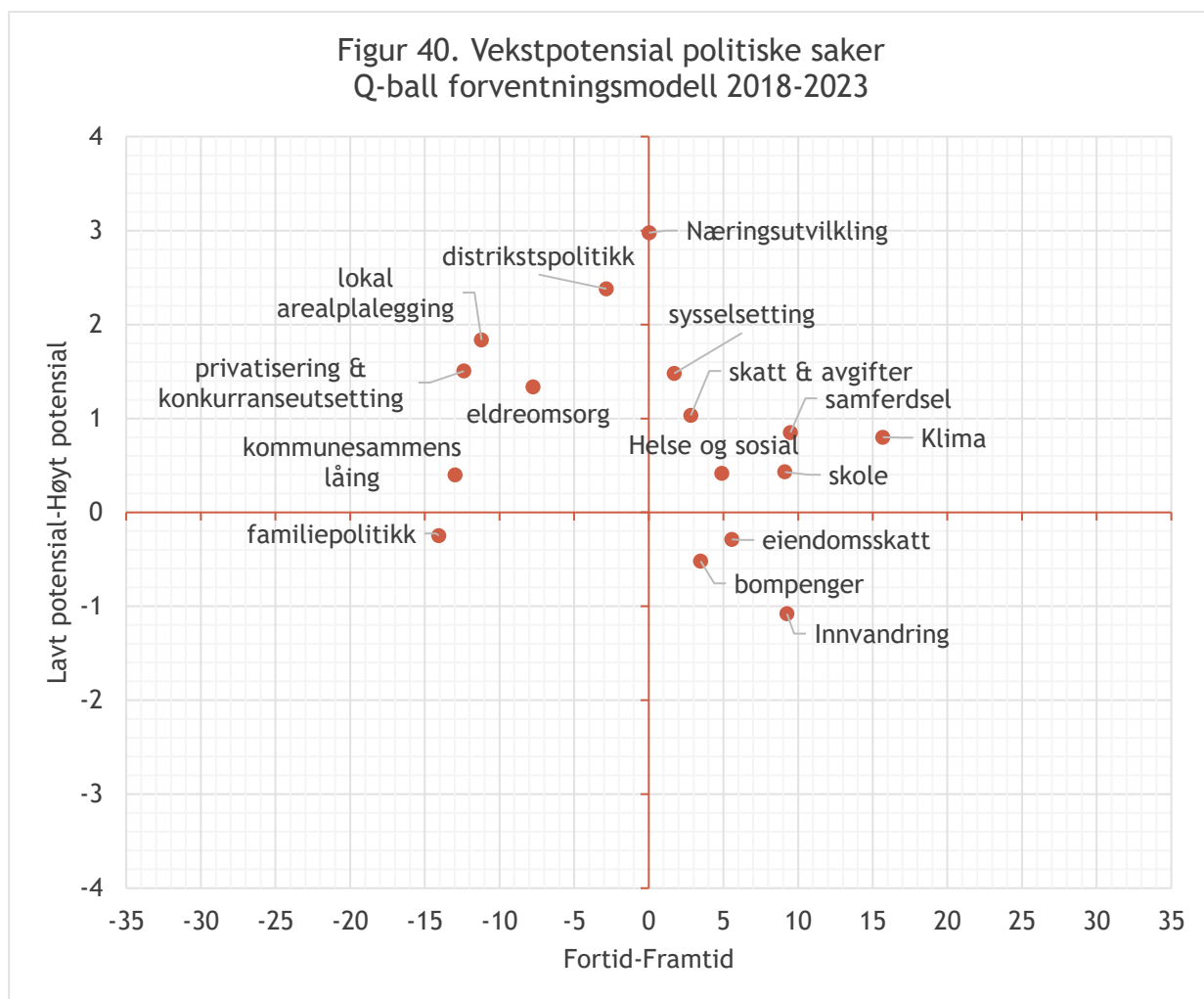
⁵¹ Saglie og Christensen «Lokalvalget 2015 - et valg i kommunereformens tegn?», 2017, s. 34.

Figur 39. Viktigste politiske saken ved valget i 2015

Hvilke av disse temaene er «ferdig snakket», hvilke ligger og ulmer i bakgrunnen, og hvilke indikerer et potensial for å skyte fart i månedene eller årene som kommer?

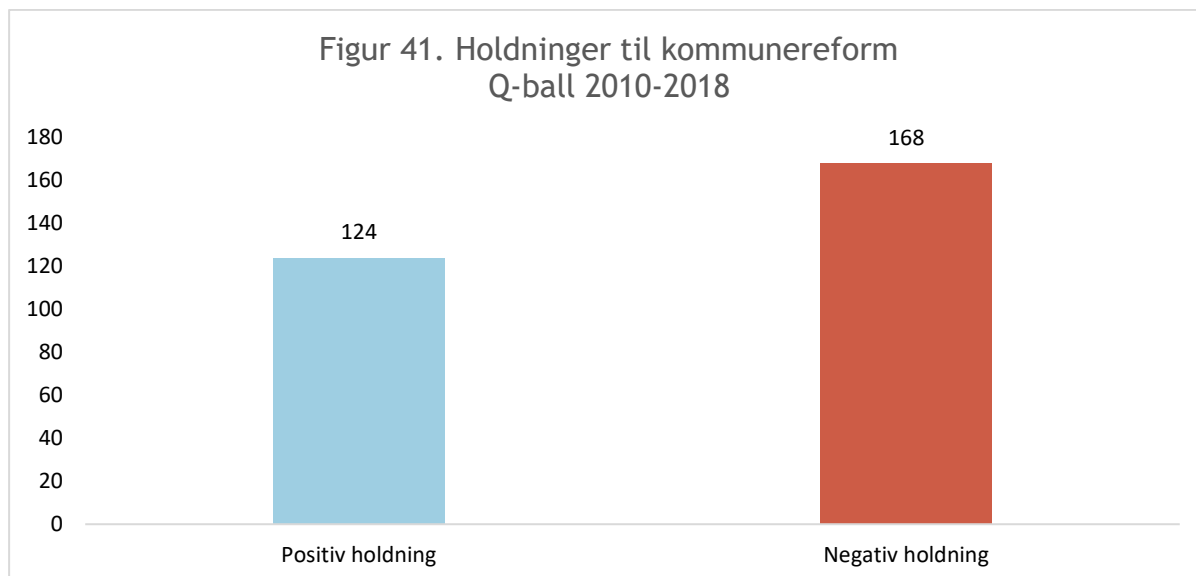
Figur 40. Vekstpotensial politiske saker
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Ved å teste disse temaene i Q-ball, ser vi at det er forventningene til sysselsetting og flere arbeidsplasser som vil vokse mest i årene fremover. I tillegg forventer nordmenn at temaer knyttet til skatter og avgifter, samferdsel, og helse & sosial vil bli viktigere fremover. Det samme gjelder viktige valgkampsaker som klima og skole. Innvandring som politisk sak vil først og fremst vokse i bestemte segmenter i samfunnet.

5.3. Kommunesammenslåing

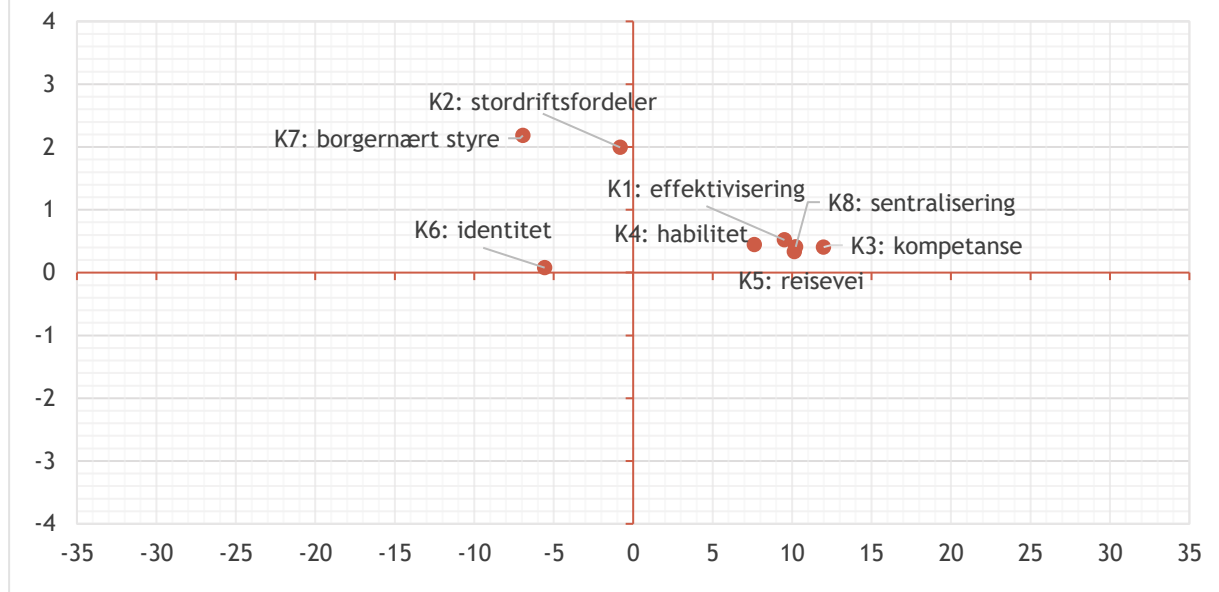
Økende mistillit mot hovedstrømninger i politiske partier og media har i de foregående kapitlene vært viktige stikkord for å forklare populistisk fremvekst og eliteforakt. Kikker vi tilbake i historien, har populismen også kommet til uttrykk som periferiens kamp mot sentrum og den bestående samfunnsstrukturen. Men hvor dypt stikker engasjementet for lokalstyring versus sentralstyring? Kommunereform er et tema som går rett i kjernen på disse spørsmålene. Som vi så i figuren over er dette temaet også godt etablert, og kan vente moderat vekst i fremtiden. Men hvordan gir holdningene til kommunesammenslåing seg i utslag på nett?

Ifølge Q-ball er sentimentet rundt kommunesammenslåing mer negativt enn positivt. Holdningene på nett viser dermed det motsatte av det en stadig økende andel undersøkelser finner, at flertallet er positive til sammenslåing.⁵² Men holdningene til kommunereform er i noen grad et annet spørsmål enn hvilke forventninger folk har til kommunereform. Vi har derfor tatt et dypdykk i saker som gjennomgående blir trukket frem som viktige i synet på kommunesammenslåing, for så å kunne identifisere hvilke forventninger - eller frykt - som ligger til grunn for folks holdninger. Hypotese 1 kobler kommunesammenslåing til effektivisering, og hypotese 2 til stordriftsfordeler. Videre knytter hypotese 3 kommunesammenslåing til større fagmiljø og styrket fagkompetanse. Hypotese 4 kobler kommunesammenslåing til demokratirelaterte temaer som habilitet, pålitelighet og troverdighet. Denne hypotesen er utledet fra antatte habilitetsproblemer i enkelte mindre kommuner, ettersom ”alle kjenner alle”. I tillegg har vi satt opp fire hypoteser basert på motargumenter. Hypotese 5 er brukerrelatert og kobler kommunesammenslåing med lang reisevei. Hypotese 6 er identitetsrelatert, og omhandler svekket felleskap og lokal tilhørighet. Hypotese 7 knytter sammenslåing til større avstand og dermed mindre kontakt mellom politikere og folket, det vi har kalt «borgernært styre, og hypotese 8 knytter kommunesammenslåing til sentralisering.

⁵² Saglie og Christensen «Lokalvalget 2015 - et valg i kommunereformens tegn?», 2017, kap. 15.

Figur 42. Forventninger til kommunereform
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

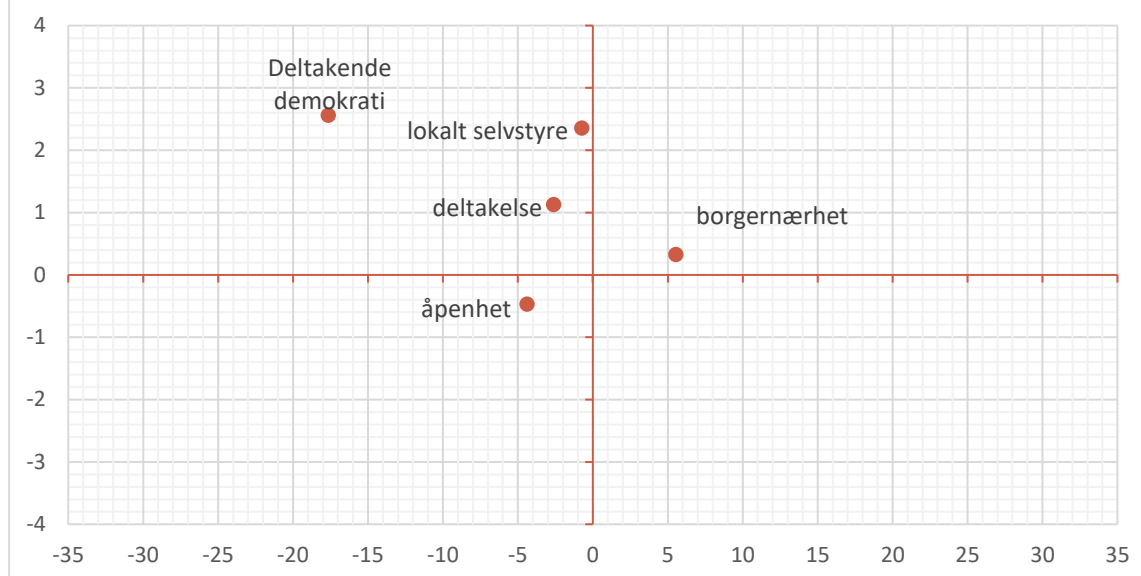
Det kan virke som om regjeringen har lyktes i å ramme inn debatten om fordelene ved kommunesammenslåing. Både borgernært styre og stordriftsfordeler skårer i «safe bets», med potensiale for å vokse moderat i den fremover, mens identitet ligger i grensesnittet til å skåre lavt. Analysen finner også at forventningene knyttet til effektivisering og større og bedre fagmiljøer vil bli sterkere i fremtiden, men folk frykter også store avstander og mer sentralisering.

5.4. Forventninger om å bli hørt - ikke bare involveres

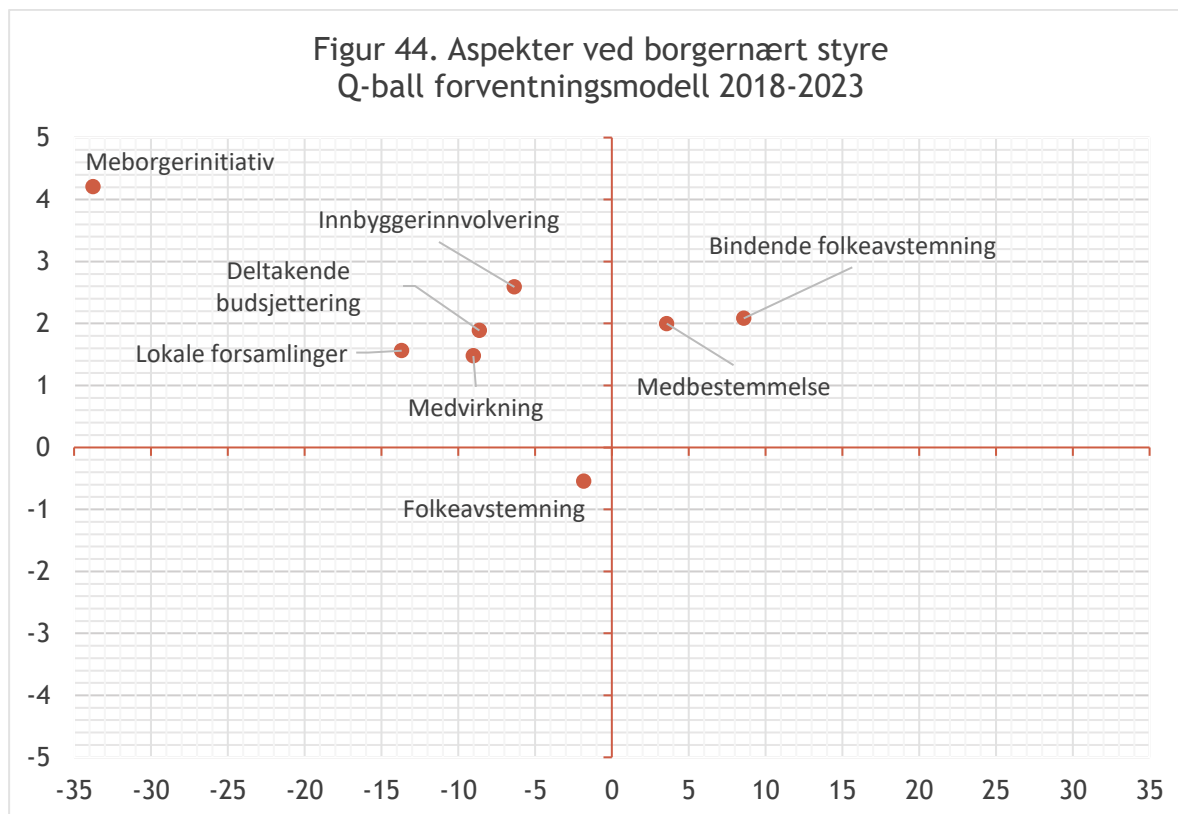
I KS' undersøkelse om innbyggernes syn på lokaldemokratiet er det på dimensjonen borgernært styre at kommunene som deltok kom svakere ut, og undersøkelsen konkluderer med at det indikerer potensiale for å styrke arbeidet med innbyggerinvolvering.⁵³ Ved å begrense våre søk til kategorien lokaldemokrati, finner vår analyse også at borgernærhet skårer høyt. I vår definisjon av borgernærhet inngår kontakt mellom innbyggerne og politikerne, blant annet gjennom innbyggernes deltagelse og involvering i politiske beslutninger, så vel som politikernes evne til å lytte til innbyggerne. Dette konkretiserer vi nærmere i figur 43.

⁵³ Innst. 375 S (2014-2015).

Figur 43: Etablerte forventninger til deltakende demokrati
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Hvilke aspekter ved borgernært styre har innbyggerne høyest forventninger til? Vår prediksjonsmodell bekrefter at nordmenn forventer at man skal kunne delta på en mer involvert måte enn kun ved å avgi sin stemme. I tillegg finner analysen at forventningene knyttet til både medbestemmelse og bindende folkeavstemning vil bli sterkere. Det kan tyde på at innbyggerne også vil kreve mer gehør i beslutningsprosesser, ikke kun deltagelse gjennom innspill og råd. Det at folkeavstemninger, altså en rådgivende prosess, skårer lavt i analysen mens bindende folkeavstemninger har et sterkt vekstpotensial i fremtiden, bidrar til å støtte opp om dette. Hvorfor bindende folkeavstemning skårer høyt i Q-ball er imidlertid noe mer usikkert. Googles trendanalyse tilsier at interessen for folkeavstemning siden 2014 har vært størst i Finnmark, tett etterfulgt av Troms og Sør-Trøndelag. En forklaring kan dermed være at det er diskusjonen rundt sammenslåing i disse regionene som er årsaken. Samtidig bør det tas høyde for at trendanalysen viser at interessen for folkeavstemning generelt har vært høy, og omfatter også regioner som ikke står overfor samme problemstilling.

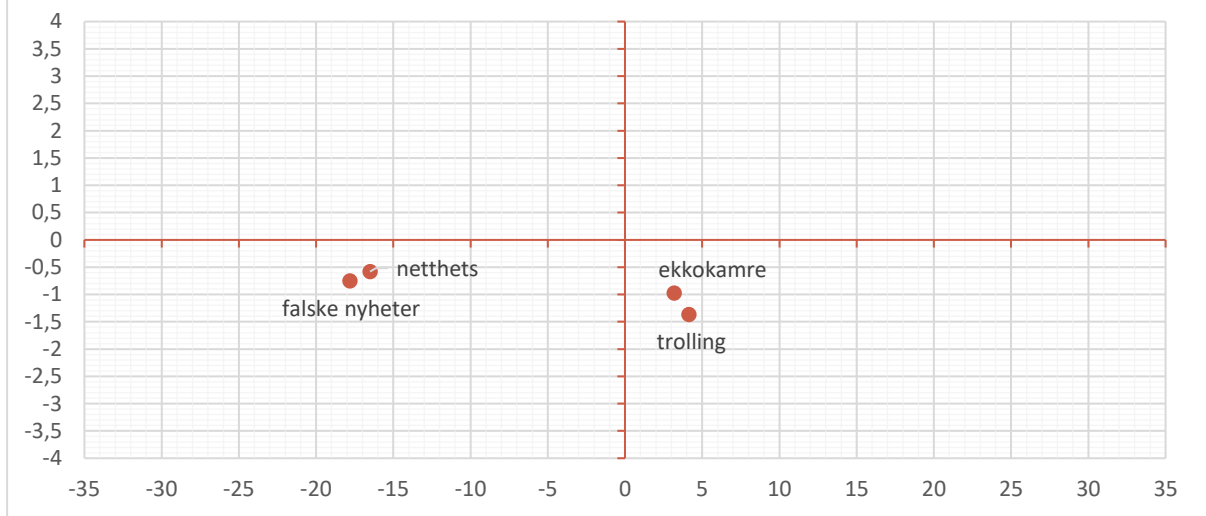

5.5. Hvordan forventes den teknologiske utviklingen å påvirke demokratiet?

Den teknologiske utviklingen har på mange måter bidratt til et mer levende demokrati. Stadig flere deltar og engasjerer seg i den offentlige debatten på nett, informasjon er lett tilgjengelig, og avstanden mellom de styrende og de styrte har minsket. Likevel har såkalt trolling gjennom netttroll, netthets og hatefulle ytringer, falske nyheter og ekkokamre fått stor oppmerksomhet. Nevnte antas å utgjøre et demokratisk problem, både ved at de kan virke polariserende på nett og fører til at folk i økende grad velger å avstå fra debatten.⁵⁴ Forventningene nordmenn har til disse temaene kan dermed bidra til å si noe om hvordan utviklingen i sosiale medier vil fortone seg i årene som kommer. Dette har vi valgt å undersøke nærmere (figur 45).

⁵⁴ Karlsen, Steen-Johnsen, Wollebæk og Enjolras «Echo chamber and trench warfare dynamics in online debates» 2017.

Figur 45. Sosiale mediefenomener
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Prediksjonsmodellen indikerer at ekkokamre og trolling er begreper som det kun snakkes om i enkelte segmenter i samfunnet. Likevel skårer ingen av de testede fenomenene høyt i vår analyse. Det kan bety at selv om nordmenn frykter polarisering, så anser ikke flertallet dem som viktige drivere bak.

Kapittel 6. Høye forventninger

Framtidens kommune 2018-2023

Hvilke forventninger har nordmenn til kommunene de skal bo i fremover? Og hvilke holdninger former disse forventningene? Vi spenner buen vidt og bruker stordata til å vurdere sentimentet rundt viktige tjenesteområder for fylkeskommuner- og kommuner, forventninger til kommune og fylkenes framtidsroller – og ikke minst hvordan disse skal finansieres.

Noen av tingene vi finner overrasker ingen – at barnevernet er omkranset av støy, eller at det er høye forventninger til kommunene som leverandør av omsorgstjenester. Andre kan derimot gi rom for større refleksjon; at både fylkeskommuner og kommuner forventes å bidra mer til næringsutvikling, at det å bygge gode «steder» ser ut til å bli en viktigere oppgave, og at skattesystemet forventes å endre seg tydelig de neste fem årene gir nye kanskje perspektiver.

6.1. Innledning

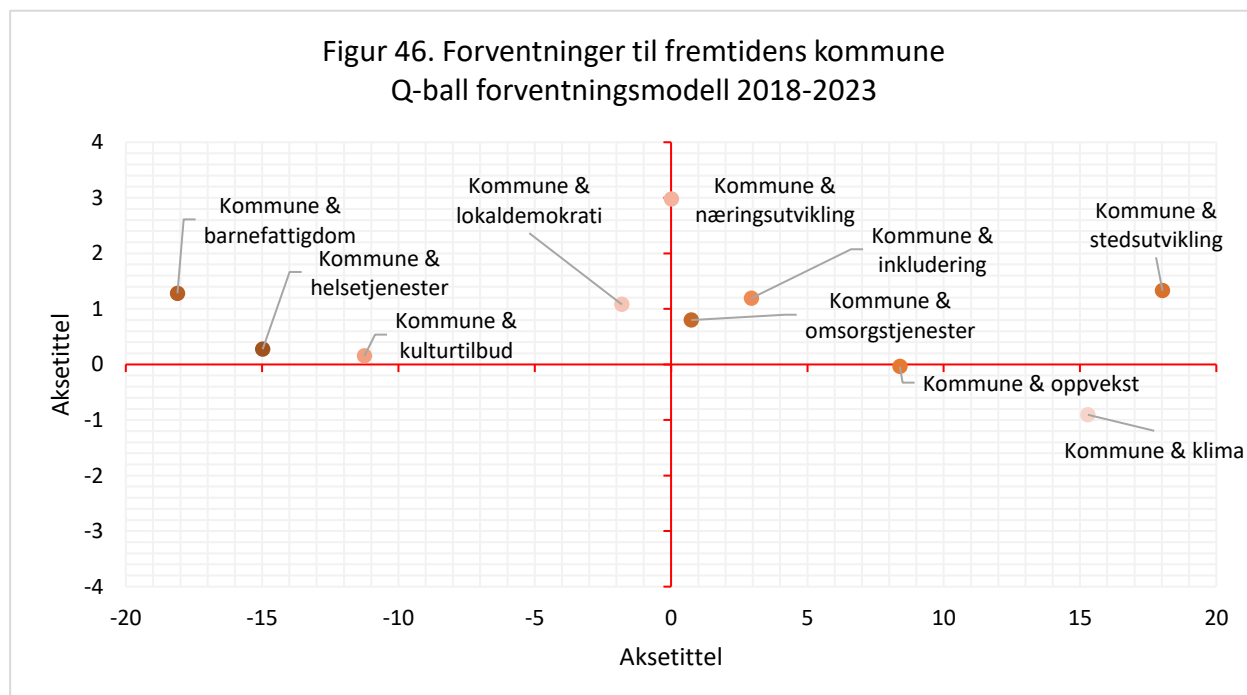
Hvordan vil trendene og utviklingstrekkene vi har diskutert så langt påvirke framtidens kommuner? Og hvilke forventninger er det til kommunene de neste fem årene? Hva tenker nordmenn om de kommunale tjenestene? Eller om finansieringen av dem?

Vi har brukt Q-balls forventningsbaserte algoritme til å vurdere hvilke deler av kommunenes brede portefølje av oppgaver og roller som forventes å bli mest viktige i årene som kommer.

6.2. Forventninger til kommunen

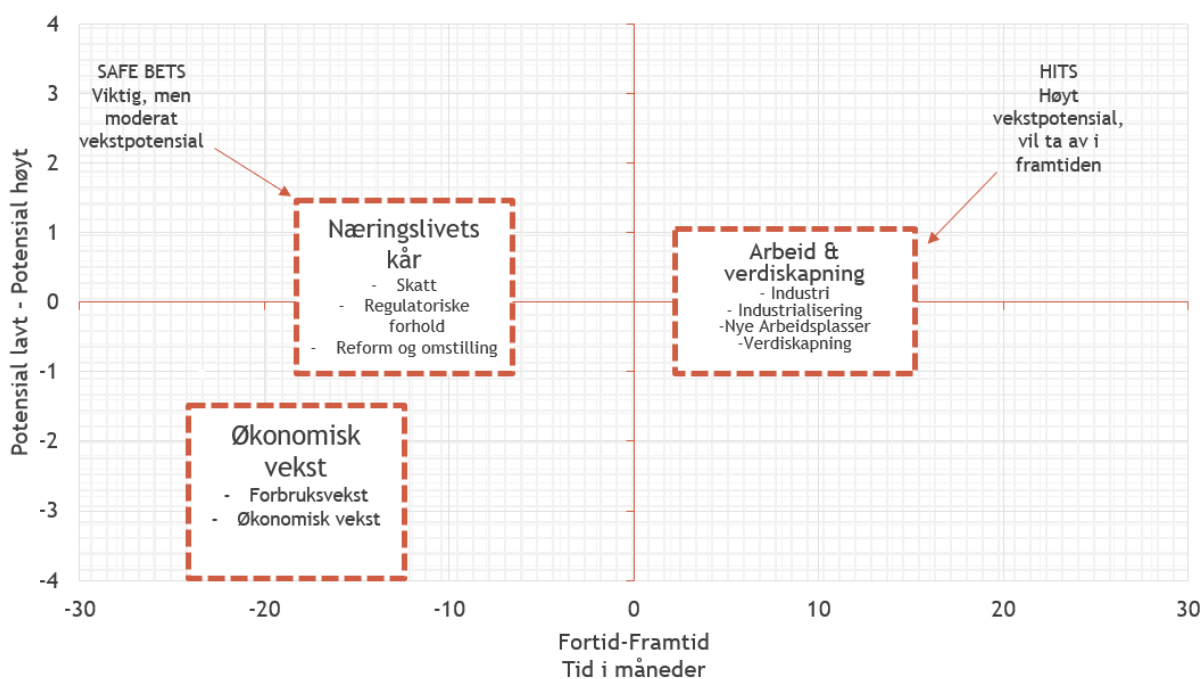
Norske kommuner har mange roller. Kommunen driver et mangfoldig tjenestetilbud, de er en arena for lokaldemokratiet og tilrettelegger for samfunnsutvikling både på næringsviden og når det kommer til å skape trygge og gode nærmiljø. Vi har brukt den forventningsbaserte algoritmen til Q-ball til å vurdere hvilke av disse rollene som har størst vekstpotensial de neste fem årene. Altså; hvilke av kommunenes oppgavesett finnes det ekstra sterke forventninger til i perioden 2018-2023.

I samråd med KS har vi testet hele 10 slike «oppgaver». Noen knyttet direkte til tjenester; oppvekst, eldreomsorg, helse, kultur - noen til utviklingsoppgaver; næringsutvikling, stedsutvikling, og noen til håndteringen av viktige samfunnsproblemer der kommunen har en avgjørende rolle; for eksempel inkludering av flyktninger.

I følge vår forventningsbaserte modell er det ganske store forventninger til kommunene langs et bredt spekter. Men fire temaer merker seg ut; omsorg, inkludering, næringsutvikling og stedsutvikling. Aller høyest er forventningene til at kommunen skal legge til rette for

næringsutvikling. I utgangspunktet kan dette fremstå kontra-intuitivt. Selv om alle kommuner driver næringsutvikling, er både tid og midler satt av til dette arbeidet langt mye mindre enn tiden og pengene som brukes på «tunge» tjenester som oppvekst og helse og omsorg. Vår vurdering er at de høye forventningene til rollen som næringsutvikler henger sammen med det vi finner i kapittel 4; det er betydelig uro for om det blir nok arbeidsplasser i framtiden. Vi har i tidligere stordata-analyser også avdekket betydelig uro rundt evnen til å finansiere framtidig velferd. Motsatt viser stordata fra Q-ball høyt positivt sentiment rundt, og forventninger til, den delen av den økonomiske politikken og næringsutviklingen som handler om å «bygge» industri, skape flere verdier, sikre produktivitetsvekst og skape nytt næringsgrunnlag. Dette skiller seg fra «økonomisk vekst» og forbruksvekst, som det er betydelig mer negativt sentiment rundt og lavere forventninger til, og fra tradisjonell «næringsvennlig politikk» innenfor områder som skatt og regulatoriske forhold, som det er mer moderate forventninger til og et balansert sentiment rundt.

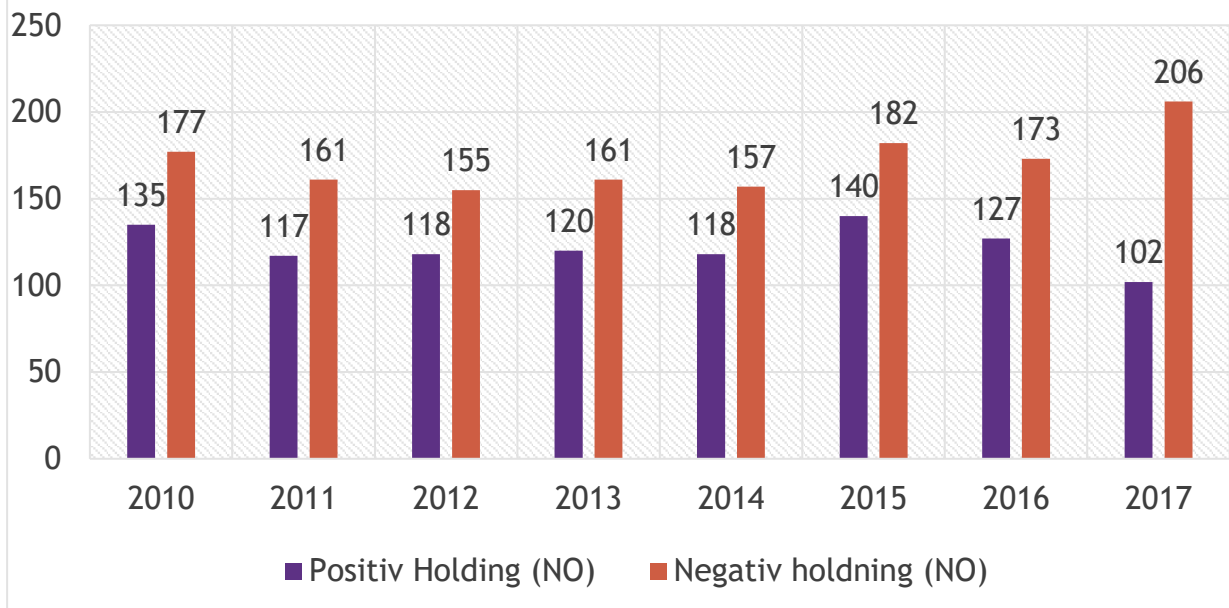

Forventningene er også høye når det kommer til inkludering av flyktninger. Innvandrings- og integreringspolitikk har over flere år blitt viktigere politiske tema, og etter flyktningkrisen i 2015 har det vært økende oppmerksomhet om spørsmålene. Selv om holdningene til innvandring ifølge vår database - og flere brede opinionsundersøkelser - er tiltakende restriktive, er bildet annerledes når det kommer til integreringsspørsmål. Både iMDIs integreringsbarometer, Ipsos MMIs årlige undersøkelse av integreringsspørsmål og SSBs tilsvarende undersøkelse, viser at nordmenn er både positive til og opptatt av å investere i integrering av flyktninger.⁵⁵ Vår modell finner likevel at innvandring samlet sett omfattes av mer negativ enn positiv omtale.

⁵⁵ IPSOS <https://www.ipsos.com/nb-no/nordmenn-mer-positive-til-innvandring-og-integrering>

Figur 47. Positiv og negativ omtale av innvandring
Q-ball 2010-17. indeksdata. 100=gjennomsnitt database

Også kommunens rolle som leverandør av omsorgstjenester er det knyttet høye forventninger til. I vår modell kan det høye vekstpotensialet til temaet henge sammen med det tiltakende omsorgsbehovet til etterkrigsgenerasjonen de neste fem årene. Til slutt, et noe mer overraskende resultat: det er svært høye forventninger til kommunenes rolle som stedsutvikler.

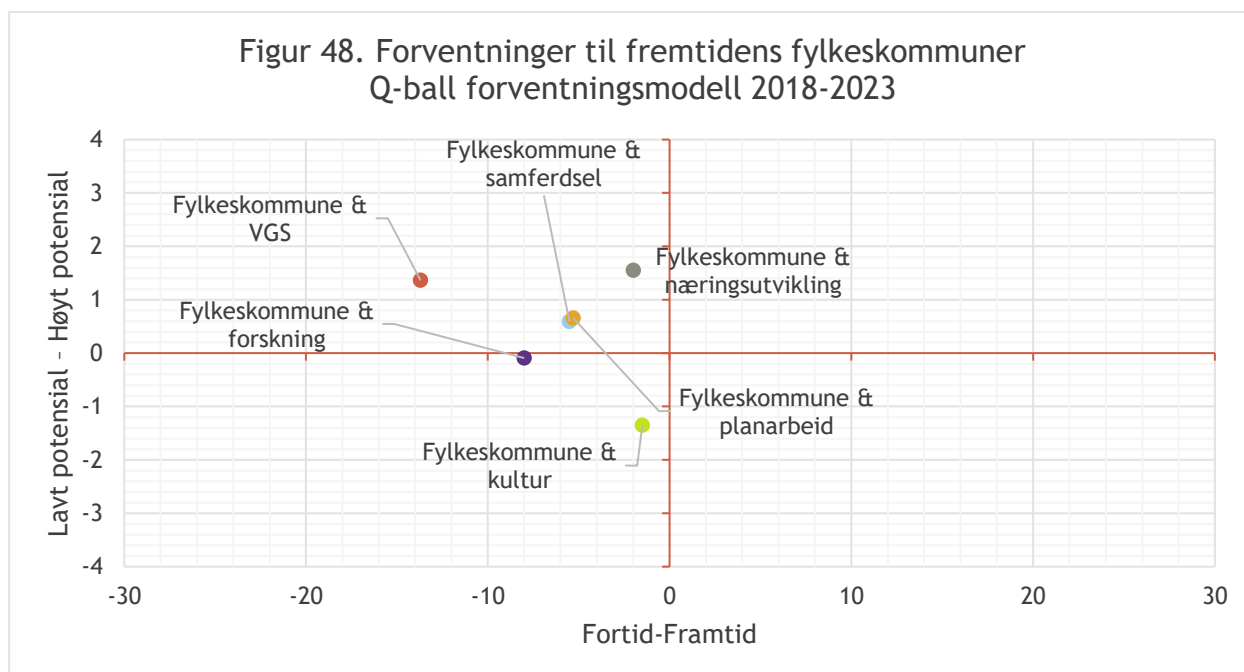
Hva kan årsakssammenhengen være her? Vi har ikke analysert spørsmålet i detalj, men tre mulige forklaringer melder seg. For det første har det over tid blitt viet større oppmerksomhet nettopp til stedsutvikling både hos nasjonale og lokale myndigheter, delvis som en reaksjon på utviklingstrekk som oppfattes som negative; fra sentrumsdød som følge av kjøpesentre til sosial segregering. For det andre er det tenkbart at høyere forventninger til stedsutvikling henger sammen med sterkere oppslutning om det nære og trygge (se kapittel 2) i en urolig tid. I internasjonale trendstudier finner vi også eksempler på at «stedets sjel»⁵⁶ tillegges betydelig forklaringskraft graden av kreativitet og skaperkraft i lokalsamfunn.

6.3. Forventninger til fylkeskommunen

Hva så med framtidens fylker? Hvilke forventninger finnes til dem? Vår modell fanger opp mer beskjedene forventninger til fylkene. Nesten alle temaer vi analyserer havner i posisjonen vi kaller «safe bets» som indikerer at de er viktige, men bare vil vokse moderat. To havner i «nots» - en indikasjon på at de forventes å bli mindre viktige.

⁵⁶ Romerne kalte dette «genius loci». Begrepet er relativt vanskelig å definere klart, men synes å være utgjort av innvirkningen arkitektur og sosialt nærmiljø har på holdninger og handlinger.

Figur 48. Forventninger til fremtidens fylkeskommuner
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

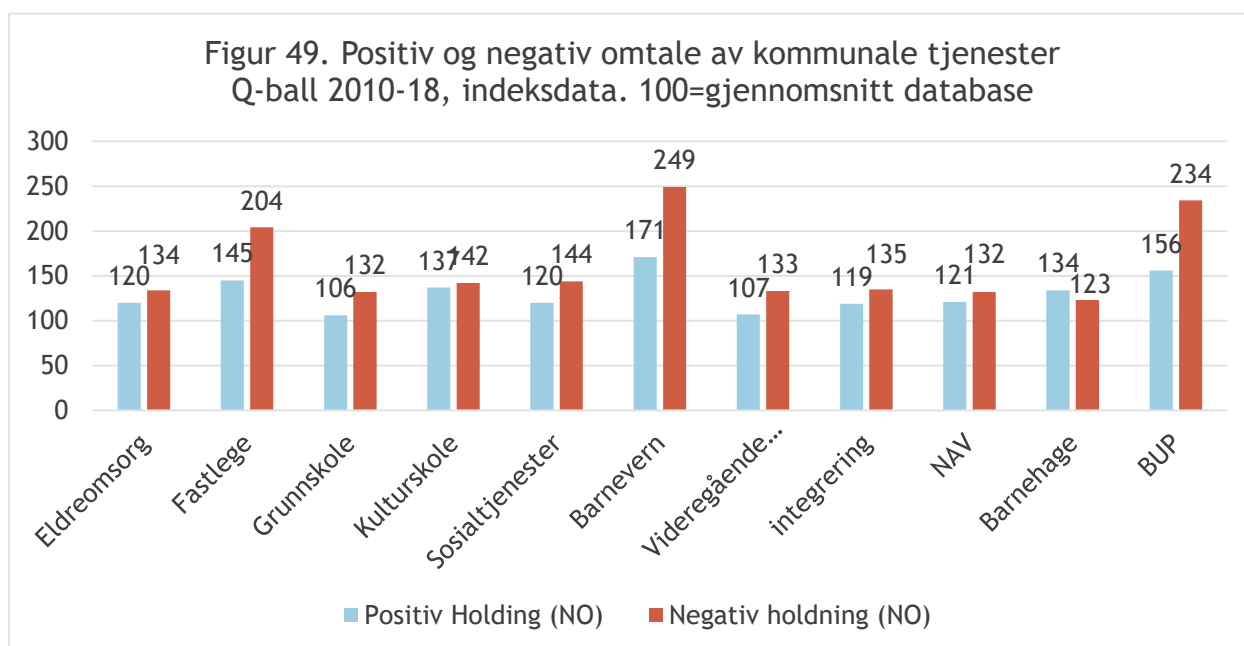

Også for fylkene er det næringsutvikling som skårer høyest i vår forventningsbaserte modell. Altså er dette området det som forventes å vokse mest i perioden 2018-2023. Også fylkeskommunen som samferdselsaktør, planlegger og fylkeskommunens rolle som eier av videregående skoler vil fortsette å være viktig i perioden 2018-2023 i følge vår algoritme. Derimot er to områder på vei ned; det ene er fylkeskommunens rolle når det kommer til forskning og utvikling, og innenfor kulturområdet. Det første av disse er i strid med tilrådingene til Hagen-utvalget som anbefaler å gi fylkeskommunene en større rolle innenfor forskning og utvikling.

Hva innebærer de relativt sett lave forventningene til fylkeskommunene? I alle fall to nærliggende forklaringer; på den ene siden er det mulig å se dette som en refleksjon av at fylkeskommunene relativt sett er mindre omtalt, mindre kjent og mindre «tett på» enn kommuner og stat. Vår modell skal imidlertid fange opp vekstpotensialet også hos aktører som har lite omtale. Vår vurdering er at det er mer nærliggende å knytte dette funnet opp mot debatten om kommunestruktur, regionreform og oppgavefordeling. Uten at vi kan konkludere med bakgrunn i data, er det mulig å indikere at utvikling i retning av kommunesammenslåing og nye, større og mer robuste kommuner, setter fylkeskommunen under press, og at vår modell fanger opp endringer i omtalen av fylkeskommunen som følge av det. Det er imidlertid ikke sånn at vår analyse predikerer at fylkeskommunen vil forsvinne de neste fem årene, men at forventningene til fylkeskommunen og oppgavene den er satt til å forvalte er høyst moderate - ulikt kommunene der forventningsbuen er spent relativt høyt.

6.4. Omtalen av tjenestetilbud er for det meste negativ

Høye forventninger til tross; i dag er omtalen av mange av tjenestene kommuner og fylkeskommuner leverer preget av høy grad av negativitet. Særlig er frekvensen av negative ord rundt barnevern og BUP høy. Også fastlegeordningen/fastleger omkranses i stor grad av et negativt sentiment. Blant de mer positive «overraskelsene» er det at NAV omfattes av et relativt balansert sentiment, og at det samme gjelder integrering. Det eneste tjenestetilbudet som det snakkes mer positivt enn negativt om er barnehagene.

Vår modell kan ikke gi et presist svar på *hvorfor* det for det meste skrives negativt om de kommunale tjenestene. Tidligere stordata-analyser vi har gjennomført indikerer at omtalen av kommunale tjenester nok kan sees i forlengelsen av negativ omtale av offentlige velferdsordninger generelt. I en tilsvarende nasjonal studie fant vi at det bare var foreldrepermisjonsordningene som hadde høyere positivt enn negativt sentiment.

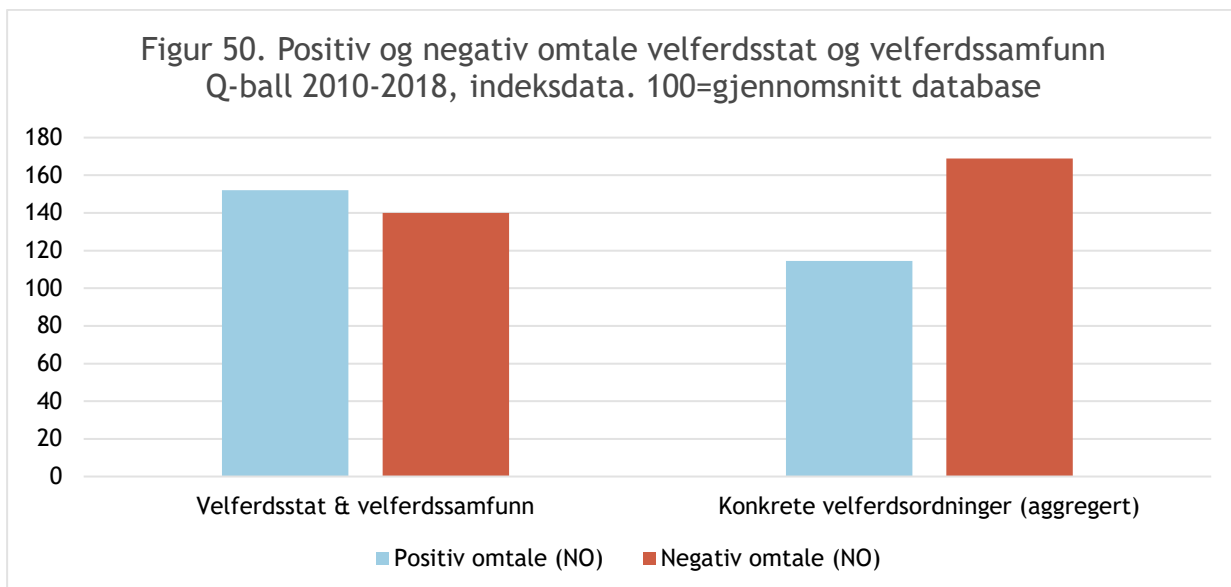
Flere forklaringsmuligheter finnes. Sosialpsykologer har, som vi har vært inne på tidligere, for lengst avdekket at mennesker har et «negativitets-bias» som gjør at vi både lettere legger merke til, har lettere for å huske og lettere for å bli opprørte over negative enn positive forhold.⁵⁷ Dette ser ut til å være særlig gjeldende for økonomiske størrelser.⁵⁸ På 1980- og 1990-tallet var det populært å tilskrive negative holdninger til samfunnsspørsmål til massemediens dekning, drevet av strenge nyhetskriterier som gjør «det som fungerer» til dårlig pressestoff og en kulturell norm i retning maktkritikk. På 2010-tallet har sosiale medier fått noe av den samme rollen i forklaringsmodellene. Både mediene og sosiale mediers rolle i å skape «negative» holdninger til offentlige institusjoner og tjenester er omdiskutert, på lik linje med rollen disse spiller i den demokratiske samtalen. Faglitteraturen på området er stor og sprikende.

Q-ball gjør det ikke mulig å ta stilling til hvorvidt disse eller andre tenkbare forklaringer er riktige. Derimot avdekker stordata en interessant motsetning som potensielt kan få stor betydning. Det er et betydelig gap i måten vi omtaler offentlige tjenester *generelt* og omtalen av de *konkrete* tjenestene. Når vi aggregerer omtalen av 11 nasjonale velferdsordninger⁵⁹ og ser dette opp mot omtalen av velferd, velferdssamfunn og velferdsstat, finner vi at de generelle kategoriene omkranses av mer positiv enn negativ omtale, mens de konkrete ordningene har klart høyest negativt sentiment.

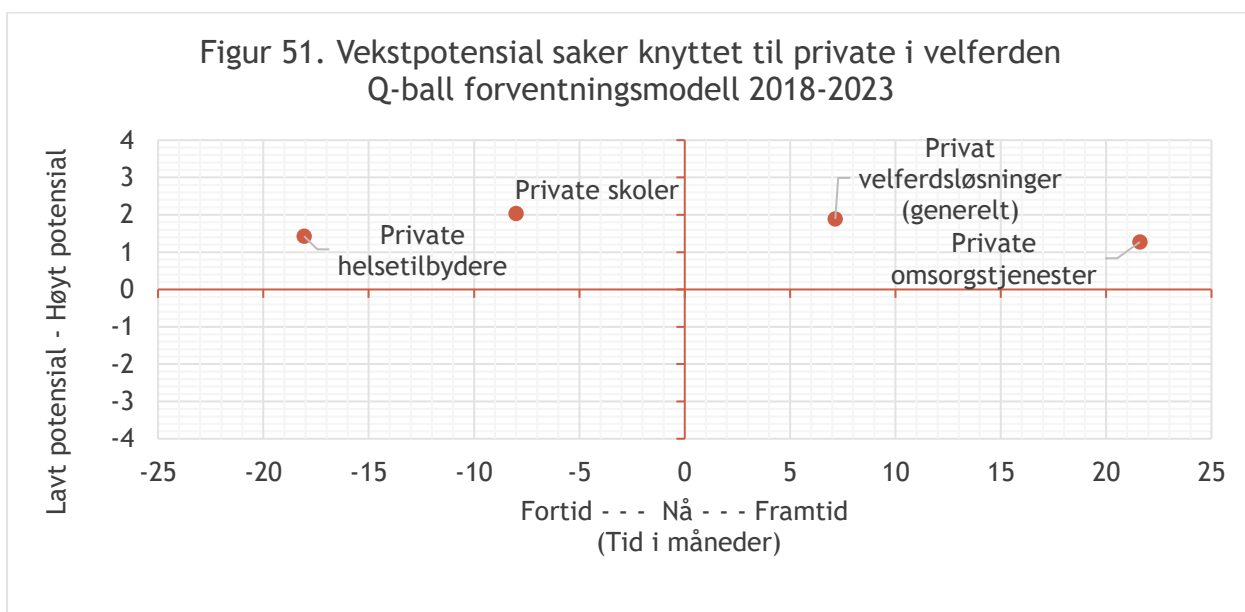
⁵⁷ Kahneman

⁵⁸ Bryan Caplan «The myth of the rational voter: Why democracies choose bad policies», 2008

⁵⁹ Uføretrygd, arbeidsavklaringspenger, overgangstønad, sosialhjelp, barnetrygd, sykkelønn, foreldrepermisjon, pleiepenger, fødselspermisjon, alderspensjon, dagpenger er med i utvalget.

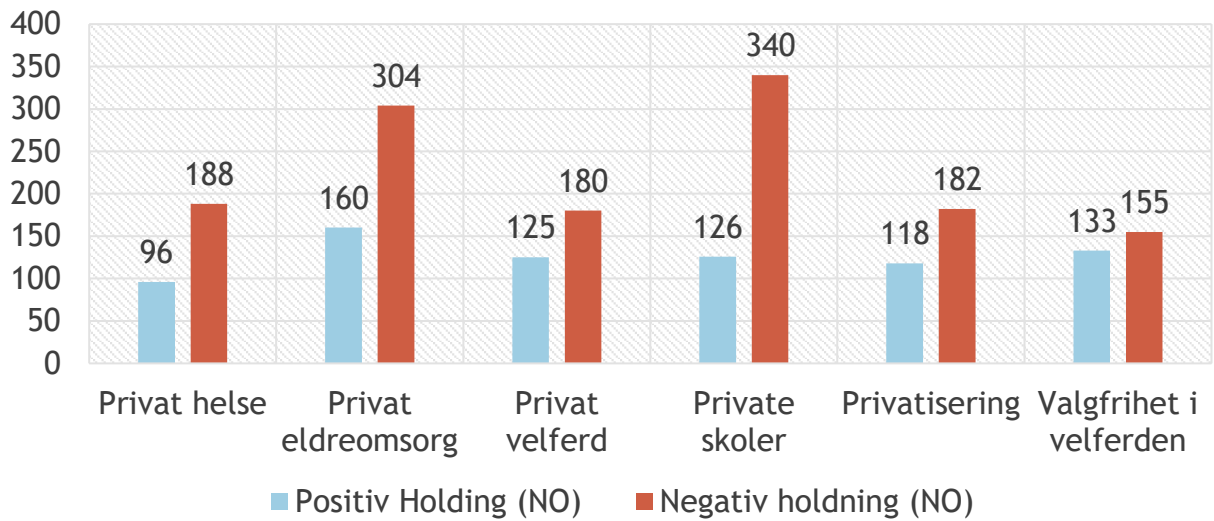

Dersom velferdsordningene omkranses av mye negativ støy, burde en forvente at oppslutningen om private tjenester var økende. Ganske riktig indikerer data fra Q-ball at det er en klar forventning om at private velferdstjenester vil bli viktigere i årene som kommer. Særlig gjelder dette omsorgstjenester, helseforsikringer og helsetjenester.

At de private tjenestene forventes å vokse betyr ikke nødvendigvis at det i hovedsak er positive holdninger til dem. Vår analyse indikerer at det motsatte er tilfellet. I hovedsak er private tjenestetilbydere innenfor helse, omsorg og utdanning omkransete av et negativt sentiment.

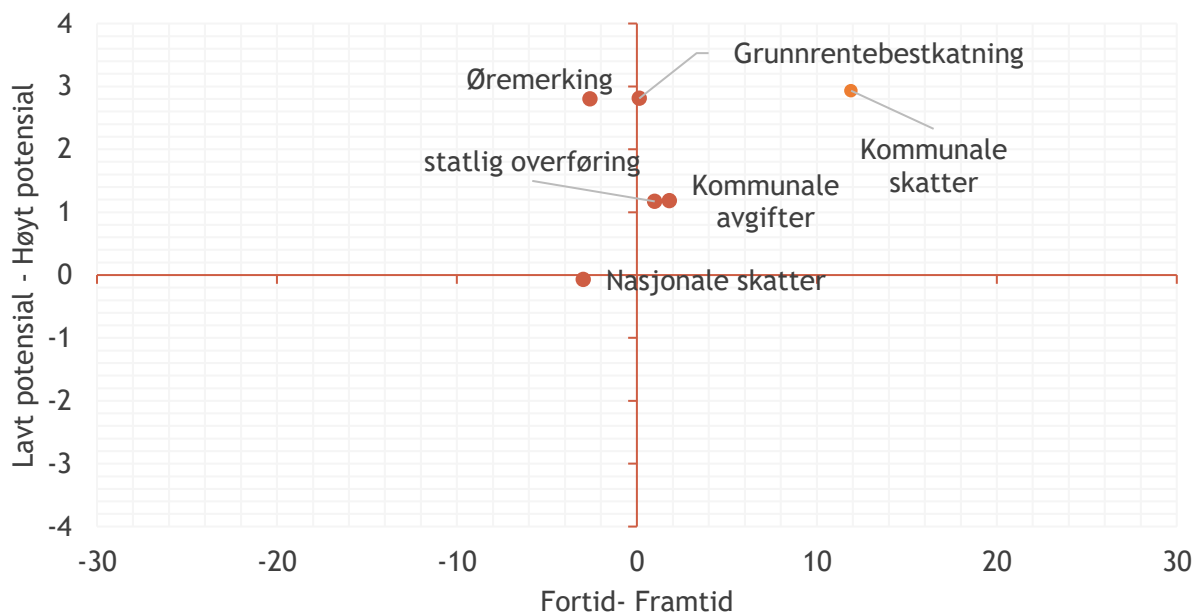
Figur 52. Positiv og negativ omtale private velferdsaktører
Q-ball 2017-18, indeksdata. 100=gjennomsnitt database

6.5. Inntektene

Hva så med kommunenes inntekter? Vi finner at det er en klar forventning til økte kommunale skatter og avgifter, mens det nasjonale skattenivået forventes å gå ned. Øremerking vil ifølge Q-balls forventningsbaserte modell fortsette å være viktig, men bare vokse moderat. Modellen fanger også opp at grunnrentebeskatning kommer til å bli et langt viktigere tema de nærmeste årene - kanskje den viktigste endringen i et skattesystem som i økende grad må finne inntekter fra ting som ikke kan flyttes.

Figur 53. Kommunale inntekter
Q-ball forventningsmodell 2018-2023

Vår vurdering er at dette henger sammen med endringer i den offentlige debatten. Siden skattereformen på tidlig 1990-tall har nasjonale skattesatser blitt redusert, samtidig som skattegrunnet har blitt bredda ut. De siste årene har både personskatten og bedriftsskatten blitt satt ned.

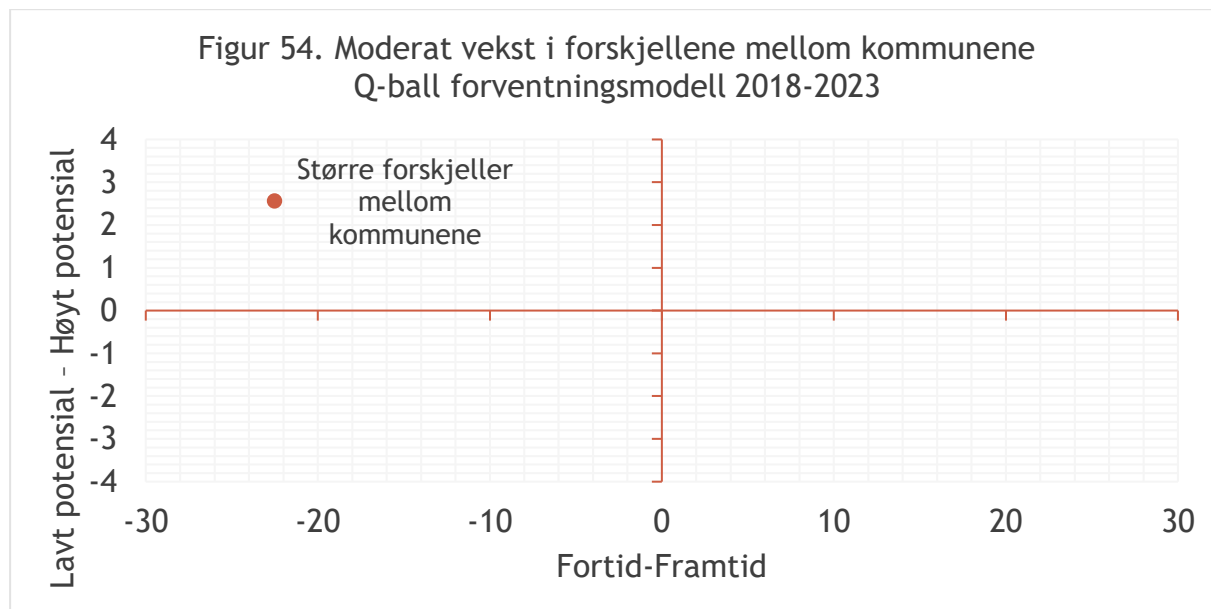
Samtidig er det tendenser til økende diskusjon rundt grunnrentebeskatning. Delvis som følge av globaliseringen som vanskeliggjør høye skatter på bedrifter og personer, og delvis som følge av at spesielt en næring - sjømatnæringen - har vokst raskt de senere årene og forventes å vokse enda raskere i tiden som kommer.

Forventningen om øking i kommunale avgifter reflekterer trolig både at disse har økt over tid, og at flere store etterslep må hentes inn i årene som kommer - ikke minst innen vann og avløp som aktualiseres av klimaendringene.

Uten at vi har data som bekrefter dette, er det mulig å argumentere for at den høye forventningen til kommunale skatter både reflekterer økt diskusjon om eiendomsskatt i byene - etter innføringen i Oslo i 2015 - og kommunereformen.

6.6. Forskjeller mellom kommunene

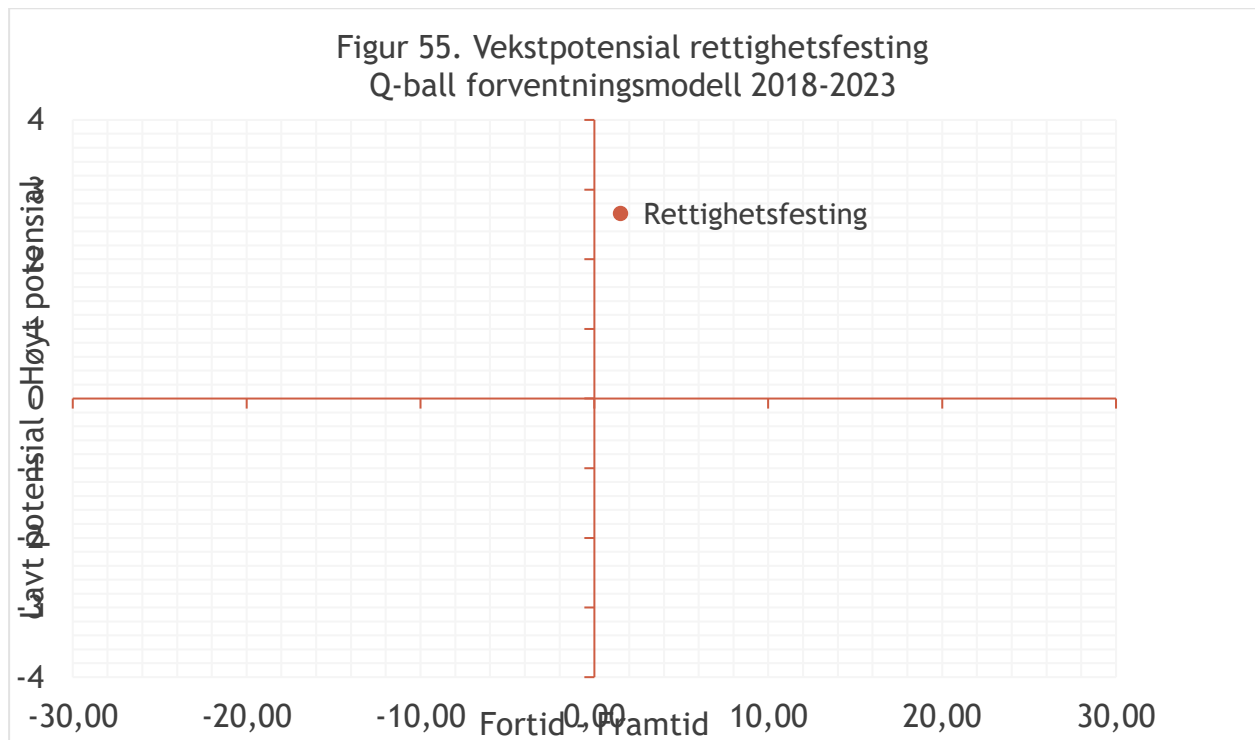
I kapittel 2 så vi at polarisering og ulikhet er to sterke trender som vil prege samfunnsutviklingen de neste fem årene. Forventes disse, og andre utviklingstrekk å lede til større forskjeller mellom kommunene? I følge Q-balls prediktive modell forventes forskjellsutviklingen mellom kommunene å vokse, men bare moderat de neste fem årene.

Dette reflekterer trolig at debatten om geografiske forskjeller i stor grad sees som et spørsmål om «by mot land,» og «sentralisering» på ett plan, og forskjeller mellom områder «i en by» på et annet.

6.7. Rettighetsfesting

Vår modell fanger opp en tydelig forventning om økt rettighetsfesting av ulike tjenester i velferdssamfunnet. Rettighetsfestingen har allerede vært en klar trend de senere tiårene, og vil om vår modell treffer, øke kraftig i perioden 2018-2023.

Trendrapporter (vedlegg 3)

DNV-GL: *Global Opportunity Report 2018*

<https://www.dnvgl.com/about/sustainability/global-opportunity-report/index.html>

Gallup: *Global Emotions Report 2017* <https://www.ipsosglobaltrends.com/megatrends-long-term-trends-shaping-the-world-in-2017-and-beyond/>

IOM: *World Migration Report 2018* <https://www.iom.int/wmr>

International Monetary Fund: *Annual Report 2017*

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2017/eng/pdfs/IMF-AR17-English.pdf>

Ipsos: *Global Trend Report 2017* <https://www.ipsosglobaltrends.com/megatrends-long-term-trends-shaping-the-world-in-2017-and-beyond/>

JWT: *The Future 100: 2018, trends and change to watch in 2018*

<https://www.jwtintelligence.com/trend-reports/the-future-100-2018/>

McKinsey «Artificial intelligence: The next digital frontier», 2017,

<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20can%20deliver%20real%20value%20to%20companies/MGI-Artificial-Intelligence-Discussion-paper.ashx>

OECD: *Embracing Innovation in Government, Global Trends 2018*

<http://www.oecd.org/innovation/innovative-government/innovation2018.htm>

PWC “Top 10 AI tech trends for 2018”: <http://usblogs.pwc.com/emerging-technology/top-10-ai-tech-trends-for-2018/>

U.S Office of the Director of National Intelligence: *Paradox of Progress, Global Trend Report 2018* <https://www.dni.gov/index.php/global-trends-home>

UNHCR *Global Trends 2017*

<http://www.unhcr.org/search?comid=56b079c44&&cid=49aea93aba&tags=globaltrends>

World Economic Forum: *Global Risk Report 2018*,

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf

World Economic Forum Annual Meeting 2018, *Creating a shared future in a fractured world*

<https://www.weforum.org/reports/world-economic-forum-annual-meeting-2018-creating-a-shared-future-in-a-fractured-world>

